

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
2021-YL-061

BATI ANADOLU KIYILARINDA OSMANLI DENİZ
TİCARETİ (1750-1839)

HAZIRLAYAN
İrfan YILDIZ

DANIŞMANI
Prof. Dr. Tanju DEMİR

AYDIN- 2021

T.C
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemler ile yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, bilgi ve sonuçları bilimsel etik kuralları gereği eksiksiz bir şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

24/06/2021

İrfan YILDIZ

ÖZET

BATI ANADOLU KIYILARINDA OSMANLI DENİZ TİCARETİ (1750-1839)

İrfan YILDIZ

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Tanju DEMİR

2021, XIV, 98 sayfa

Deniz Ticareti hakkında en az bilgi sahibi olduğumuz alanların başında gelmektedir. Osmanlı denizciliği denildiğinde askeri denizcilik üzerinde daha çok durulmaktadır. Ticari denizciliğin ne kadarlık bir etkiye sahip olduğunun tespit edilmesi, özellikle Batı Anadolu kıyılarındaki ticari faaliyetlerine neler olduğunun anlaşılması, taşınan malların ve seyir rotalarının ortaya çıkarılması az bilinen bir dönemin açıklığa kavuşturulmasına katkı sağlamıştır. 1750-1839 yılları arasını araştırmayı uygun gördük. Bu tarihler özellikle Kapitülasyonların Osmanlı Devleti'ni her yönden etkilemeye başladığı bir dönemi ifade etmektedir. 1740 sonrası ortaya çıkan tablo özellikle hep eleştirilen Osmanlı deniz ticaret politikalarını gerçek yönüyle anlamamıza yardımcı olacaktır. Coğrafya olarak ise Batı Anadolu kıyıları seçilmiştir. Burada da özellikle ticaretle uğraşan Osmanlı tebaası olan kaptanlar seçilmeye çalışılmıştır. Bu kaptanların taşıdıkları mallar, gelip gittikleri limanlar ve taşıdıkları mal miktarları tablo şeklinde verilmiştir.

Batı Anadolu Kıyılarında Osmanlı Tüccar sınıfının yapmış olduğu ticaretin ne boyutta olduğunu, bu yapılan ticaretin ekonomik boyutunun ve taşınan malların neler olduğunun ortaya çıkarılması ile denizciliğin etkileşim bölgeleri hakkında veriler ortaya koyduğunda genel ile ilgili çözümler yapmamız kolaylaşmıştır. Böylece literatürde eksik olan bir dönemin aydınlatılmasına katkı sağlamıştır. Bu tezde verilen tablolar ve kullanılan belgelere ek olarak yeniden Batı Anadolu kıyılarında gerçekleşen deniz ticaretine yeni yorumlar getirilmesi kaçınılmazdır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Deniz Ticareti, Batı Anadolu, Kaptanlar.

ABSTRACT

OTTOMAN MARITIME TRADE ALONG THE WESTERN COAST OF

THE ANATOLIA (1750-1839)

İrfan YILDIZ

MSc Thesis at Department of History

Supervisor: Prof. Dr. Tanju DEMİR

2021, XIV, 98 pages

Maritime Trade is one of the fields in which we have the least knowledge of. When Ottoman maritime is mentioned, more emphasis is placed on military maritime. Determining the effect of commercial maritime, understanding the commercial activities especially in the Western Anatolian coasts, revealing the transported goods and navigation routes contributed to the clarification of a little-known period. We found it appropriate to research the years between 1750 and 1839. These dates particularly represent a period when the Capitulations began to affect the Ottoman Empire in every respect. The picture that emerged after 1740 will help us to understand the Ottoman maritime trade policies, which have always been criticized, in real terms. The Western Anatolian coasts were chosen as the geographical region. Here, the captains of Ottoman subjects engaged in trade were especially selected. The goods carried by these captains, the ports they came to and went from and the amount of goods they carried were given in the table.

When the data about the interaction areas of maritime were put forward by revealing the extent of the trade of the Ottoman Merchant class on the Western Anatolian Coasts, the economic dimension of this trade and the goods which were transported, it became easier to make general analyzes. Thus, a contribution has been made to illuminate a missing period in the literature. With the tables and documents used in this thesis, it is inevitable to bring new interpretations to the maritime trade that took place in the Western Anatolian coasts.

KEYWORDS: Maritime Trade, Western Anatolia, Captains.

ÖNSÖZ

Dokuz Eylül Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü tarafından Türkiye kıyılarında uzun yıllardır kesintisiz olarak sürdürülen Türkiye Batık Envanteri Projesi kapsamında 2014 yılından beri görev almaktayım. Bu projede özellikle Osmanlı Dönemi'nde batmış savaş ve ticaret gemileri üzerinde çalışmalar yürütmekteyim. Yoğun deniz çalışmaları ile gerçekleştirilen araştırmalarda tespit edilen batıkların arşiv ve literatür taramalarını yaparak gemilerin kimliği ve döneminin belirlenmesine katkı sağlamaktayım. Ayrıca söz konusu batıklara dalışlar yaparak gemilerin tanımlanması için destekleyici bilgi toplamaktayım. Bu çalışmalarımın dolayısıyla Yüksek Lisans tez konumun da Osmanlı denizciliği ile ilgili olması konusunda danışmanım Prof. Dr. Tanju DEMİR ile birlikte karar verdik.

Batı Anadolu kıyılarında gerçekleşen deniz ticaretini incelememiz, Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonlardan nasıl etkilendiği, kendi iç dinamikleri ve ekonomi politikaları çerçevesinde dış dünyadaki gelişmelerin de etkisiyle denizcilikte nasıl bir tablo ortaya çıktığını anlamamıza yardımcı olacaktır. Ayrıca ticarete konu olan ihraç veya ithal edilen tüketim maddeleri hakkında bilgi edinmemize imkân sağlayacaktır. Çalışmanın en önemli hedefi 1740-1839 dönemi gibi Osmanlı Devleti'nin en az çalışılmış yıllarına denizcilik bağlamında ışık tutmaktır.

Bu çalışmayı yaparken öncelikle geniş bir arşiv taraması yapılmıştır. 1740- 1839 yılları arasında pek çok kelime taranmış içeriklerden deniz ticareti ile ilgili olanlar, taşıdıkları mal ve miktarları yazanlar alınmaya çalışılmıştır. Batı Anadolu kıyılarındaki ticari denizcilik faaliyetlerinin ortaya konulabilmesi için Osmanlı deniz ticaretine dair bilgi veren arşiv belgeleri, mühimme defterleri, kadı sicilleri gibi ana kaynaklara da bakılmıştır. Konuyu anlamamıza ve yorumlamamıza yardımcı olacak şimdiye dek yapılmış akademik çalışmalardan da faydalanılmaya çalışılmıştır.

Gerek ders sürecinde gerek de tezin her aşamasında destekleyen çok değerli hocam Prof. Dr. Tanju DEMİR'e şükranlarımı sunar çok teşekkür ederim. Yüksek Lisans süreçleri ile ilgili destek olan hocalarım Doç. Dr. Harun ÖZDAŞ'a ve Dr.Öğr. Üyesi Nilhan KIZILDAĞ'a da ayrıca teşekkür ederim. Bu süreçte bana destek olan çok sevgili aileme, özellikle eşime sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
ÖNSÖZ.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xii
EKLER DİZİNİ	xiii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM.....	3
1. XVIII. YÜZYILDA AKDENİZ VE TİCARET	3
1.1. Akdeniz ve Ticaret.....	3
1.2. Denizlere Hâkim Olma Süreci: Osmanlı Deniz Gücü'nün Tarihsel Gelişimi.....	4
1.3. Osmanlı Devletinin 1740'lardaki Ekonomisi	13
1.4. 1740 Kapitülasyonları: Büyük Değişime Doğru	15
2. BÖLÜM.....	16
2. PAYİTAHT'I BESLEYEN YEREL DENİZ TİCARETİ.....	16
2.1. İstanbul'un İaşesi ve Deniz Taşımacılığı.....	16
2.2. Karadeniz Üzerinden İstanbul'a Akan Ticaret	19
3. BÖLÜM.....	24
3. BATI ANADOLU KIYILARINDA DENİZ TİCARETİ (1750-1839)	24
3.1. İdari Anlamda Batı Anadolu.....	24
3.2. Cezayir-i Bahr-ı Sefid Eyaleti ve Adalar (Midilli - Sakız –Sisam – Rodos).....	24
3.3. Batı Anadolu Kıyılarında Deniz Ticaretinin Tehlikeleri	26
3.3.1. Korsanlık.....	26
3.3.2. Salgın Hastalıklar.....	29

3.3.3. Deniz Kazaları	31
3.4. Deniz Ticaretinde İzne Tabi olan Mallar	32
3.5. Ticaret Gemisi İnşa Faaliyetleri.....	37
3.6. Tüccarlar Arasındaki Davalar	40
3.7. Ticaret Gemilerinin Kiralanması	41
3.8. Ticaret Gemilerinde Kefillik Meselesi	43
3.9. Bir Tüccar Gemisinin Sermaye Defteri	44
3.10. Deniz Ticaretinden Kaçakçılığın Önlenmesi.....	58
4. BÖLÜM.....	60
4. BATI ANADOLU KIYILARINDAKİ DENİZ TİCARETİNDE YERLİ TÜCCAR VE DENİZCİLERİN ROLÜ (1750-1839).....	60
4.1. Limanlar.....	60
4.2. Taşınan Mallar ve Miktarları	61
4.3. Müslüman ve Gayri Müslim Osmanlı Gemicileri	65
4.4. Donanmanın İhtiyacı için Ticaret Gemilerinin Kullanılması	76
4.5. İstanbul'a Giden Tüccar Gemilerinin Faaliyetlerine Dair Örnekler	77
4.5.1. Kemeredremid (Burhaniye) den İstanbul'a Gönderilen Mallar (1815 -1826).79	
4.5.2. İstanbul'a Odun, Kömür ve Saman Getiren Kaptanlar (1726-1738).....	82
5. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	85
6. KAYNAKLAR.....	87
7. EKLER	96
ÖZGEÇMİŞ.....	98

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. 1781 ile 1806 Yılları Arasında Karadeniz'e Giden Osmanlı Bandıralı Gemi Sayısı	21
Tablo 2.2. 1781-1846 Tarihlerinde Karadeniz'e Giden Gemi Sahiplerinin Müslüman ve Gayrimüslim Oranları.....	21
Tablo 3.1. Osmanlı İmparatorluğunda Vebanın Yayılması (1700-1850)	30
Tablo 4.1. 1750-1839 Yılları Arasında Batı Anadolu Kıyılarında Ticaret Yapan Osmanlı Tüccar Kaptanların İsimleri, Taşıdıkları Limanlar, Taşıdıkları Mallar ve Taşıdıkları Miktarları Gösterir Tablo	67
Tablo 4.2. 1815 -1826 Yılları Arasında İstanbul'a Gönderilen Zeytinyağı	80
Tablo 4.3. 1815 -1826 Yılları arasında İstanbul'a Gönderilen Sabun.....	82
Tablo 4.4. 1726-1738 Yılları Arasında İstanbul'a Odun, Kömür ve Saman Getiren Reislerin İsimleri	83

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Ticaret Gemisi İnşa etmek isteyen Rodoslu Mehmet Kapudan.....	96
Ek 2. Tüccar Kapudan Sermaye Defteri Örneği.....	97

KISALTMALAR DİZİNİ

- a.g.e. : Adı Geçen Eser
B.O.A. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz. : Bakınız
BRH.Ş.S : Burhaniye Şeriye Sicilleri
c. : Cilt
Çev. : Çeviren
Ed. : Editör
s. : Sayfa
TTK : Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Ticaret çok geniş bir coğrafya hükmeden bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu için son derece önemli bir konudur. Özellikle jeopolitik konumu itibari ile pek çok ticaret rotasının üzerinde yer almıştır. Bütün bu ve buna benzeyen etkenler sonucunda bu ticaretin güvenle sağlanmasına çalışılmıştır. Tezimizin konusu olan deniz ticareti ise ayrıca önemlidir. Tezimiz Batı Anadolu Kıyılarında Osmanlı Deniz Ticareti 1750-1839 yılları arasını kapsamaktadır. Bu tarihler özellikle seçilmiştir. 1740 yılında Osmanlı Devleti, 1740 kapitülasyonları adı verilen imtiyazlarla Avrupalı Devletlere o döneme dek verdiği ayrıcalıkların daimi olmasının önünü açmıştır. (1740 kapitülasyonlarını ileride anlatacağız). 1740 sonrası Osmanlı ekonomisinin içine girdiği süreç birçok araştırmacı tarafından ifade edilse de bunun Deniz ticareti üzerindeki etkileri pek vurgulanmamıştır. 1838 yılında ise İngiltere ile yapılan Balta Limanı Ticaret Anlaşması daha sonraki gelişmelerin odağı olarak görülse de Balta Limanı Anlaşmasına giden yol aslında 1740 kapitülasyonları sonrasında yaşanan değişimler anlatılmadan yeterince aydınlanamayacaktır. Bu sebeple Tanzimat Fermanının ilan edildiği 1839 yılına kadar olan gelişmeleri Ticari denizcilik bağlamında incelemeye ve Buharlı Gemicilik çağına girerken Osmanlı deniz ticaretinin etkinliğine dair bulduğumuz bazı izleri Avrupalı Tüccar Denizciler ile Osmanlı Tüccarının faaliyetlerini birlikte izleyerek değerlendirmeye çalışacağız. Bunun için de Batı Anadolu'da ticaret gemisi işleten Osmanlı kaptanlarının arşiv belgelerinde bulunabilen faaliyetlerini işleyeceğiz.

Verilen tarih aralığındaki Batı Anadolu deniz ticaretinde Osmanlı menşeli tüccar sınıfı var mıydı? Var ise bunların genel ticaretteki yeri ne idi? Yapılan bu ticarete taşınan mallar nelerdi? Bu malların değerleri veya İstanbul için önemi neydi? Bu malların nereden nereye gittiği gibi sorulara cevap bulmak amaçlanmaktadır.

Çalışmaya başlarken yaptığımız kaynak taramalarında deniz ticareti ile ilgili yazılmış kitaplara, bu kitapların Batı Anadolu deniz ticareti ile ilgili olan bölümlerine, deniz ticareti ilgili tezlere, makalelere ve deniz ticaret tarihi sempozyumlarındaki bildirilerden ulaşılabilenlere bakılmıştı. Bu aşamadan sonra arşiv belgeleri ile desteklenmesi gereken birçok nokta belirlenerek öncelikle Mühimme defterlerini tarayarak işe giriştik. Osmanlı Arşivi'nin çeşitli fonlarındaki belgelerin, defterlerin olabildiğince çokça yere bakılarak araştırılmasının ardından biriktirdiğimiz bilgileri yazma sırası gelmişti. Sonuçta elinizdeki çalışma ortaya çıkmış oldu.

Tezimizde 4 bölüm bulunmaktadır. Bunlardan birinci bölümde Akdeniz ve Ticaret içerisinde genel itibariyle Denizlere Hâkim Olma Süreci: Osmanlı Deniz Gücü'nün Tarihsel Gelişimi anlatılmıştır. Osmanlı'nın 1740'lardaki ekonomisi ile 1740 kapitülasyonları ve büyük değişime doğru olan ekonomisinden kısaca bahsedilmiştir. Ardından ikinci bölüme geçilmiş bu bölümde ise İstanbul'a Karadeniz üzerinden gelen malları genel hatlarıyla bahsedilmiş bunların neler olduğu daha önce yapılmış çalışmalardan örnekler verilerek aktarılmıştır. Üçüncü bölümde ise Batı Anadolu kıyılarında deniz ticareti başlığı altında idari anlamda Batı Anadolu ve Cezayir-i Bahri Sefid eyaletlerinden bahsedilmiştir kısaca. Diğer bir kısımda ise Batı Anadolu kıyılarında deniz ticaretinin tehlikelerinden bahsedilmiştir. Deniz ticaretinde izne tabi olan mallar, ticaret gemisi inşa faaliyetler, tüccarlar arasındaki dava ilişkileri, ticaret gemilerinin kiralanması, ticaret gemilerinin kefillik meselesi, deniz ticaretinde kaçakçılığın önlenmesi gibi alt başlıklar altında verilmiştir. Bu bölümde son olarak bir tüccar gemisinin sermaye defteri örneği verilmiştir. Tezimizin dördüncü bölümünde ise Batı Anadolu kıyılarında deniz ticaretinde yerli tüccar ve denizcilerin rolü başlığı altında verilmiştir. Burada arşiv kaynaklarında 1711 ile 1838 yılları arasında Batı Anadolu'da ticaret yapmış kaptanların taşıdıkları mallar bu malları götürdükleri limanlar ile ilgili belgeler alınıp tablo şeklinde verilmiştir. Bu tabloda bir kısım çıkarımlarda bulunularak ticaret yapılan limanlar taşınan mallar ve miktarları üzerine yorumlar yapılmıştır. Alt başlık olarak Batı Anadolu'da donama için taşımacılık yapmış tüccarlardan bahsedilmiştir. Son olarak da İstanbul'a giden ticaret gemileriyle örnek belgeler verilmiştir.

1. BÖLÜM

1. XVIII. YÜZYILDA AKDENİZ VE TİCARET

1.1. Akdeniz ve Ticaret

Kâr amaçlı mal mübadelesi mesleğine ticaret, bu mesleğin mensubuna tacir (çoğulu tüccar) denir.¹ Çalışmamıza konu olan deniz ticareti; üretilen malların üretim bölgesinden tüketim bölgesine yolculuğunun deniz üzerinden ve deniz taşıtları ile birlikte yapılmasıdır. Ticaret antik dönemden beri süregelmiştir. Bu süreçte çeşitli ürünler gerek insan seyahatleri gerekse de canlı hayvan taşınmıştır. Özellikle en eski medeniyet havzalarını oluşturan Ortadoğu ile Çin ve Hindistan arasındaki ticaret antik çağlardan beri insanlığın ortak yaşamının, iş bölümünün, mal, inanç, dil, kültür ve medeniyetin taşıyıcısıydı.² Bu çerçevede konu olan Akdeniz coğrafi olarak dünyanın en büyük iç denizidir. Yüzölçümü 2,5 milyon kilometreyi geçen Akdeniz, batıda Cebelitarık Boğazı ile Atlas Okyanusu'na bağlı olduğu gibi 1869'da açılan Süveyş Kanalı ile birlikte Kızıldeniz aracılığıyla Hint Okyanusuna bağlanmıştır.³ Bu şekliyle etrafında bulunan bütün kara parçaları suyun üzerinden ticaret ile birbirlerine bağlanmış olmaktadır.

Akdeniz dünyanın en hareketli ve üzerinden en fazla devlet kurulmuş coğrafyasıdır. M.Ö. III. binden itibaren Akdeniz kıyılarına yerleşmiş milletler Girit, Miken, Kıbrıs, Akha, Yunan, Fenike ve Kartaca gibi medeniyetler kurulmuştur. Güçlerini denize bağlayan bu devletler fazla uzun süre ayakta kalamadılar. Akdeniz'de siyasi ve iktisadi birlik Roma İmparatorluğu döneminde kurulmuştur.⁴ Yine çeşitli devletler tarafından Akdeniz'de mücadeleler devam etmiştir. Selçuklular döneminde Akdeniz'de mücadeleler olmuştur. Müslümanların Akdeniz üzerinden kıyı bölgelere fetih ve ticaret hareketleri olmuştur.

Osmanlıların Akdeniz kıyılarına ulaşması ile birlikte daha önceden kurulan beyliklerde kalan gemileri kullandıkları bilinmektedir. Yine bu beyliklerin denizcilik bilgilerinden son derece faydalanmışlardır. Karasioğulları'nın alınması ile birlikte var olan donanması ve personeli ile birlikte Osmanlıya geçmiştir.

¹Cengiz Kallek, "Ticaret", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ticaret#1> (26.05.2021).

² Cengiz Kallek, *a.g.m.* aynı yer.

³ Cengiz Kallek, *a.g.m.*

⁴ Cengiz Kallek, *a.g.m.*

İlk faaliyetlerini ve gelişimini ilerleyen başlıklarda anlaştığımız için burada ayrıca bahsetmeyeceğiz. Osmanlı Donanması her sene düzenli olarak Akdeniz'e Sefere çıkardı. Akdeniz'deki adaların ve tek tek alınması bölgenin kontrol altına alınması ile birlikte etkili bir güç konumuna geldi. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra özellikle Rumeli'de ki fetihlerin sonucunda Osmanlılar Akdeniz'de yeni bir statünü doğmasına neden oldular.

XVI. yüzyıllardan itibaren Akdeniz de gücünü artırdı. 1516 yılında Suriye, 1517 yılında Mısır, 1529 yılında Cezayir, 1534 yılında Tunus, 1551 yılında Trablusgarp Osmanlı topraklarına katıldı. Ayrıca Rodos ve Kıbrıs Adasının fethi ile birlikte Akdeniz'de güçlü bir Osmanlı hâkimiyeti oluştu.⁵

XVI. yüzyılda Osmanlı Donanması Akdeniz'de etkin bir güç konumunda idi. Ticaret Osmanlı için son derece önemli bir konumda idi. Özellikle İstanbul'un ihtiyaçlar için ülkenin dört bir yanından mallar gelmekte idi. Bu transferlerin önemli bir kısmı da yine deniz yolu ile gelmekteydi. Bu ticaret ve bölgesel ticaret için Akdeniz hiç şüphesiz son derece önemliydi. Akdeniz'de ticaret yapan pek çok devlet vardı. Osmanlı ile yaptıkları ticaret anlaşmaları sayesinde Akdeniz'de dolaşabiliyorlardı.

Bu süreçte ümit burnunun keşfi ile Akdeniz ticareti bir nebze düşmüşse de yine de etkili bir şekilde devam etmesine engel olamadı. XVII. yüzyılda Venedik ile birlikte İngiltere ve Fransa da Akdeniz'de görülmeye başladı. XVIII. Yüzyıl Akdeniz' de Osmanlı Devleti ile birlikte diğer denizci devletler için de okyanuslara açılmaları sebebiyle birlikte gerileme devri olarak sayılabilir. Doğu Ticaretine ulaşabilmek için Avrupalı devletler İngiltere, Fransa ve Rusya arasında rekabetin başladığına şahit olmaktayız. Buna karşılık Osmanlı bu devletler karşısında elinde bulunan kritik yerleri muhafaza etmek için mücadele etmiştir. Akdeniz'in eski hareketli ve canlı yıllarına kavuşması 1869 yılında açılan Süveyş Kanalı ile olmuştur. Bu canlılık bugün hala devam etmektedir.

1.2. Denizlere Hâkim Olma Süreci: Osmanlı Deniz Gücü'nün Tarihsel Gelişimi

Osmanlı Deniz Ticareti üzerine yazılacak tezde hiç şüphesiz giriş mahiyetinde de olsa askerî Osmanlı denizciliğinden yani denizlerdeki Osmanlı gücünden bahsetmek gerekmektedir. Türklerin Orta Asya yaşadıkları dönemde denizler hakkında bilgileri

⁵ İdris Bostan, "Akdeniz", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/akdeniz#2-tarih> (26.05.2021).

olmadığını söylemek yanlış olur. Efsanelerde kağanların çocuklarına ‘Deniz ‘ ismini vermesi gösteriyor ki denizler hakkında bilgi sahibiydiler. ⁶

İlerleyen süreçte Türkler Malazgirt savaşı ile birlikte Anadolu'nun kapılarından girmişlerdir. Süleyman Şah Anadolu kıyılarına ulaştı ve İznik'i başkent yapmasıyla birlikte denizlere ulaşmış oldu. Bu dönem de teşkilatlı bir denizcilik faaliyetinden bahsedilmese de özellikle Çanakkale boğazından geçen gemilerden gümrük vergisi alındığı bilinmektedir.⁷

Türklerin Anadolu da ilk denizcilik faaliyetlerini 1085 yılında İzmir de kurulan ve Anadolu da İlk beylik dönemi beyliklerinden olan Çaka Beyin Kurduğu Çaka Beyliğidir. ⁸ Çaka beyi bölgede bulunan Rum ustaların yardımları ile 40 parçalık bir donanma meydana getirtilmiştir.⁹ Bu donanmaya Türklerden seçtiği kişileri bindirip Ege Kıyılarında sefer faaliyetlerine girişmişti. Foça ve Urla'nın fethini ardından yönünü adalara çeviren Çaka Bey kısa zamanda Midilli, Sakız, Sisam ve Rodos'u alarak bölgede Bizans'a karşı önemli bir üstünlük sağlanmıştı.¹⁰ Bu başarılarının ardından Çaka Bey Çanakkale Boğazı'na yöneldi. Çanakkale Boğazında gümrük merkezi olan Abidos kalesini kuşatmıştı.¹¹ Boğazı hem karadan hem de denizden kuşatmak için balkanlar yönünden Peçeneklerle anlaşmıştı. Bu durumdan rahatsız olan Bizans İmparatoru I. Kılıç Aslana mektup yazık bu hareketin kendisine karşı olduğunu ifade etmişti. Zor durumda kalan Çaka Bey durumu anlatmak ve gerçeği söylemek için gittiği İznik'te zehirlenip öldürülmüştü. Onun ölümü üzerine ve I. Haçlı seferinin de etkisiyle Selçuklular başkenti İznik'ten Konya'ya taşımak zorunda kaldılar. Böylelikle Türklerin bir süre deniz ile olan ilişkileri askıya alınmış oldu.¹²

Anadolu Selçuklu Sultanları Denizciliği ve Deniz ticaretine çok önem vermişlerdir. Bunun göstergesi olarak Alanya da ve Sinop'ta tersaneler kurmuşlardır. Bu tersanelerden irili ufaklı pek çok gemi imal edilmiş ve kullanılmıştır. Bu gemiler çeşitli boylarda ticaret gemiler ile yine farklı boy ve ebatlarda savaş gemileridir. Selçukluların Anadolu yarım adası etrafında

⁶ Tanju Demir, *Denizlerdeki Osmanlı*, Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir, 2015, s. 18.

⁷ Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara,2001, s.2.

⁸ İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği (Birinci basım)*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006, s.13.

⁹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Siyasi Tarihi Alp Aslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1328), (altıncı baskı)*, Boğaziçi Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.89-90.

¹⁰ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu 1. cilt, 7 baskı, Ankara 1998, s.1

¹¹ Erdogan Meriç, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. baskı, Ankara; 1993, s.116 ; Turan, *a.g.e.*,s.93

¹² Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya kadar)*, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 98-100

gerek askeri gerekse de ticari olarak kontrol altında tutma girişimleri olmuştur. Bunun en büyük göstergeleri de İhracat ve ithalat limanı olan Antalya ve Sinop limanlarını almış olmalarıdır. Özellikle Antalya'nın fethinden sonra ticari ve askeri bir liman olarak son derece önemli bir konuma gelmiştir.¹³

Selçukluların XIII. yy da 'Emirü's-Sevahil' adı ile bir memuriyet kurdukları bilinmektedir.¹⁴ Karadeniz ve Akdeniz'de kurdukları hâkimiyet sonucunda 'iki denizin sultanı' (Sultanü'ül-Bahreyn) ünvanıyla anıldıkları bilinmektedir. Selçuklular denizlerde güçlü bir konuma geldiğinin bir diğer göstergesi de ilk deniz aşırı seferi girişimlerini Kırım'ın Sudak Limanına yaparak göstermişlerdir.¹⁵

Selçukluların Ticari alandaki başarılı faaliyetleri sonucunda Anadolu'ya yabancı tüccarlar güvenle gelip ticaret yapmışlardır.¹⁶ Bu ticari ortam Moğolların Anadolu üzerine yaptığı seferler sonucunda bir miktar darbe almıştır. 1243 yılındaki Köseadağ savaşından sonra Anadolu'nun güvenliği ve istikrarı bozuldu. Moğolların önünden kaçanlar Anadolu'nun batısına doğru hareket ettiler bu durum Selçukluya bağlı beyliklerin kendi başlarına davranmalarına sebep oldular. Bu siyasi karışıklık Selçuklu için kötü gibi görünse de Anadolu beylikleri için aynı şey söylenemez.

Bu beyliklerde Aydınoğluları kurulduğu coğrafya itibariyle deniz ile olan ilişkisini koparmamış ve güçlü bir denizci beylik haline gelmiştir.¹⁷ Aydınoğlu Umur Bey güçlü donanması ile Kıbrıs ve Girit'e; Ege sahillerini Venedik'ten korumak içinse Bozcaada ve Sakız Adasına seferler düzenlemiştir.¹⁸ Diğer batı Anadolu beyliklerinden olan Saruhanoğluları, Menteşeoğluları ve Karesi Beylikleri denizcilik faaliyetlerinde bulunmuşlardır.¹⁹

Görülüyor ki Türkler geç tanıştıkları denizlerde hâkimiyet kurmayı başarabildiler. Ama Türk Denizciliğinin en üst seviyeye ulaşması Osmanlı Devleti ile olmuştur.²⁰

¹³ Turan, *a.g.e.*, s.339

¹⁴ Gençer, *a.g.e.*, s.5

¹⁵ Bostan, *a.g.e.*, s.13

¹⁶ Demir, *a.g.e.* s.19

¹⁷ Demir, *a.g.e.*, s.20

¹⁸ Bostan, *a.g.e.*, s.14; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.389

¹⁹ İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986.

²⁰ Demir, *a.g.e.*, s.20

Osmanlı Beyliği ikinci beylikler döneminde kurulan bir uç beyliğidir. Kurulduğu coğrafya itibari ile Bizans sınırındadır. Denizler ile olan teması kuruş yıllarından itibaren Bilecik, İzmit ve İzmit'in alınmasıyla olmuştur. Orhan Bey Zamanında ise Karesi Beyliğinin içinde bulunduğu siyasi durumdan faydalanıp bu beyliğin topraklarını alınca başlamıştır.²¹ Karesi beyliğinin denizcilik ile ilgili bilgi birikimi ve yetişmiş insan gücü Osmanlı Beyliği için büyük bir fırsat olmuştur. Özellikle Rumeli'ye geçişlerde gerek gemi gerekse de insan gücü olarak katkısı inkâr edilemez.²²

Süleyman Paşa döneminde Karesi Beyliğinden Ece Bey ve Gazi Fazıl Beyler Osmanlı Beyliği için gemi yapmışlar bu gemiler ile Süleyman Paşa bu gemiler ile Rumeli'ye geçip Çimpe kalesini fetih etmiştir. Bu katkılar sonucunda Osmanlı Denizciliğinin başladığı bunda Bizans Denizcilerinin de katkısının olduğu söylenebilir.²³

I.Bayezid döneminde Gelibolu da bir tersane kurulduğu ve bu tersanede Venedik tehlikesine karşı Çanakkale Boğazının korunması amaçlanmaktadır.²⁴ Bu kurulan tersanenin çevresinde gemi inşa tezgâhları, malzeme depoları gemilerin su ihtiyacını temin için sahildeki çeşmeler peksimet fırınları ve baruthaneleri ile tam teşekküllü bir devlet tersanesi halini almıştır. 60 parçalık bir donanma oluşturulmuştur.²⁵ Böylelikle Osmanlıların, kara ordusunun yanında deniz gücünü de bundan sonraki fetihlerde kullanmıştır.²⁶

Yıldırım Bayezid'in 1399 yılındaki İstanbul kuşatmasında Saruca Paşaya yaptırdığı Gelibolu tersanesinde hazırlanan 18 parçalık donanması ile İstanbul'a yardıma gelen Ceneviz kuvvetlerini geri püskürtüp Bozcaada'ya çekilmeye zorlamıştır. Cenevizliler, Venedik ve Rodos şövalyelerinin de yardımı ile tekrar toparlanıp Saruca paşayı geçip İstanbul'a yardım götürebilmiştir.²⁷ Bu mücadele ikinci seferde her ne kadar başarısız da Batı ile Osmanlı donanmasının ilk mücadelesi olarak söylenebilir.

Yıldırım Bayezid zamanında donanma faaliyetlerine önem verilmiştir. Özellikle Venediklilerle Ege Denzinde mücadeleler olmuştur. Ticari anlamda Venedik – Ceneviz mücadelesinden yararlanmak isteyen Osmanlılar Cenevizlilerle dostane ilişkiler kurmuştur.

²¹ Gencer, *a.g.e.*, s.7.

²² Mücteba İlgürel, "Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri", *Belleten*, 243, Cilt LXV, 2001,s.645.

²³ İlgürel, *a.g.e.*,s.651.

²⁴ Gencer, *a.g.e.* s.7. ; Bostan, *a.g.e.* s.15.

²⁵ Bostan, *a.g.e.* , s.15

²⁶ Demir, *a.g.e.* , s.23.

²⁷ Gencer, *a.g.e.* , s.7.

Bu dostane ilişkiler Cenevizlilerin ücretli olarak Osmanlı gemilerinde hizmet vermesine imkân tanımıştır. Bu vesile ile Akdeniz'in gemi teknolojisi ve denizcilik anlamında önde gelen devleti olan Cenevizlilerden Osmanlı donanmasına olumlu anlamda tesir ettiğini söyleyebiliriz.²⁸ Bütün bu durum sonucunda Osmanlı beyliği kuruluş yıllarından itibaren denizcilikle ilgilenmiş bölgede kurulan diğer beyliklerden ve Avrupalı Venedik ve Cenevizlilerden istifade ederek onlarla boy ölçüşebilecek bir konuma gelmiştir.²⁹

Osmanlı Devleti II. Murat devrine gelindiğinde ise 1429 yılında Venedik ile mücadele edip bazı adaları ablukaya alıp Selanik'i karadan ve denizden kuşatmıştır.³⁰ Yine II. Murat döneminde Baltaoğlu Süleyman Bey 350 parçalık bir donanmayı Gelibolu'da hazırlatmıştır. II. Murat'ın İstanbul kuşatmasına destek için denizden İstanbul'a gelmiştir.³¹

II. Mehmet kendisinden önce donanmanın ne kadar önemli olduğunun farkına varmış ve bu konuda iyileştirmeler yapmıştır. Anadolu ve Rumeli topraklarının bütünlüğü için İstanbul'un alınması çok önemlidir. Bunun için öncelikle iyi bir hazırlık yapılması gerekiyordu. Özellikle donana II. Mehmet'ten öncece bir akıncı donanma hüviyetinde idi. Kıyı koruması gibi faaliyet gösteren bir konumdadır. Bu mahiyetinden dolayı zaman zaman Venedik ve Cenevizlilere karşı başarısız oluyordu. Bunun ortadan kaldırmak ve uzun soluklu güçlü bir donama haline getirmek gerekiyordu. Bu sebeplerden dolayı Osmanlı donanması Avrupa donanmaları gibi güçlü ve uzun mesafeler gidebilen etkili bir donama haline gelmesi II. Mehmet döneminde olmuştur.³²

II. Mehmet'in Gelibolu Sancak Beyi ve Kaptanı Derya Baltaoğlu Süleyman Paşaya verdiği emir doğrultusunda eski gemileri tamir ettirdi ve yeni gemiler yapılmasını sağlamıştır.³³ Bu hazırlanan gemilerin İstanbul kuşatmasında şehri denizden abluka altına almasını istedi. Rum kayıtlarında bu donananın irili ufaklı 420 gemiden oluştuğu belirtilmektedir.³⁴ Yine denizleden gelebilecekleri engellemek ve deniz yolunu kontrol edebilmek için Çanakkale Boğazının her iki tarafına Sultaniye ve Kilitbahir kaleleri inşa ettirmiştir.³⁵

²⁸ Bostan, *a.g.e.*, s.16.

²⁹ Demir, *a.g.e.*, s.24.

³⁰ Bostan, *a.g.e.*, s.16.

³¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinde Merkez ve Bahriye Teşkilatı.*, s.391.

³² Bostan, *a.g.e.*, s.16.

³³ Bostan, *a.g.e.*, s.17.

³⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 1, s.473.

³⁵ Bostan, *a.g.e.*, s.16.

Fatih Sultan Mehmet İstanbulun fethinden sonra denizcilik anlamında ciddi yatırımlar yapmıştır. Bizans'tan kalan Kadırga limanını tersane olarak kullandı ve iyileştirmelere yapmıştır. Haliçte Bizans zamanında kalan tersane kalıntıları üzerine yeni tersane için gözler yaptırmıştır. Yeni tersane etrafına Mescit Divanhane yaptırmıştır.³⁶ Bütün bu faaliyetler sonucunda hazırlanan gemiler ile başkent in güvenliği için Ege Denizinde denizcilik faaliyetlerine girişmiştir. 1455 yılında 80 gemiden oluşan donanma ile Rodos Adasını kuşattı ancak başarılı olamadı. Ege adalarından bol miktarda ganimet ile İstanbul'a dönülmüştü. 1460 yılında Mora alındı. Venediklilerle Ege adaları üzerinde hâkimiyet mücadeleleri devam etmektedir. Ege Denizinde tam egemenlik için Venedikliler ile 1463 ile 1479 yılına kadar 16 yıl mücadele edilmiştir. Bu mücadele sürecinde 110 parçalık bir donanma ile 1462 yılında Midilli Adası alınmıştır.³⁷ Bu ve bunun gibi denizcilik faaliyetleri Fatih Sultan Mehmet'in donanmanın gücünü kısa sürede artırabildiğini göstergesidir.³⁸

Fatih Sultan Mehmet döneminde Denizcikle ilgili faaliyetler hiç şüphesiz sadece Ege ile sınırlı değildi. Karadeniz de en az Ege denizi kadar önemli bir pozisyonda idi. Özellikle İstanbulun güvenliği için Karadeniz'in bir Türk gölü olması yönünde girişimlerde bulunulmuştur. Bu amaçla Amasra'nın alınmasında Mahmut Paşanın 150 parçalık donanma ile şehri denizden kuşatması etkili olmuştur. Bir sonraki hedefler ise Sinop ve Trabzon idi. 1460 ve 1461 de Sinop ve Trabzon'un fethi ile birlikte Fatih in Karadeniz ile ilgili olanının ilk aşamasıdır.³⁹ Bu başarılarından sonra bir diğer önemli liman olan Kırım'ın alınması gerekiyordu. Kırım İstanbul için önemli olan temel maddeler bakımından önemli bir liman kenti idi. Gedik Ahmet Paşa Kırım Seferine çıkarak Kefe ve bazı önemli limanları Cenevizlilerden alarak 1475'te Karadeniz'i bir Türk Gölü haline getirmiştir.⁴⁰

Bir sonraki hedef olarak Gedik Ahmet Paşa Akdeniz'e yöneldi. 15000 den fazla asker ve kuşatma topları ile birlikte 132 gemiden oluşan donanama 1480 yılından İtalya'nın Pulya sahillerine gelip Otranto'yu kuşatıp fetih etmişlerdi. Bu fetihle birlikte İtalya'nın da fethin başlanmış oluyordu. Bu gelişmeler Fatih in ölümü ile birlikte yarım kaldı.⁴¹ Bu dönem de Osmanlı Donanması bir akın donanması olmaktan çıkıp bir savaş donanması haline geldiğini

³⁶ Gencer, *a.g.e.* , s.8.

³⁷ Bostan, *a.g.e.* , s.19-20.

³⁸ Demir, *a.g.e.* , s.25.

³⁹ Bostan, *a.g.e.* s.18.

⁴⁰ Bostan, *a.g.e.* s.18.

⁴¹ Bostan, *a.g.e.* s.20.

görmekteyiz. Tam anlamıyla denizlere hâkim bir donanma konumuna geldiğini söylemek doğru olmaz.⁴²

Fatihin ölümü üzerine tahta geçen II. Bayezid kardeşi olan Cem Sultan ile taht mücadelesi yüzünden her ne kadar sönük olarak algılsa da denizcilik anlamında önemli atılımların olduğu bir dönemdir. Cihan devleti olabilmek için denizlerin önemini kavrayan ilk hükümdar oldu.⁴³ II. Bayezid açık denizlerde Cenevizlilerle mücadele edebilecek güçlü bir donanma olmadığı sürece denizlere hâkim olunamayacağını bilen bir padişahı. Bu sebeple Osmanlı Donanmasını yeni bir tarzda yeniden teşkilatlandırmıştır. 1495'te dönemin en büyük denizcilerinde olan Kemal Reis'i Donanmanın başına getirerek Türk Denizcilik Tarihini en büyük donanma kaptanları çağını açmıştır.⁴⁴ II. Mehmet döneminde yapılan Donanama yatırımları ile birlikte Ege ve Karadeniz'in kontrol altına alınmasında etkin rol oynamıştır.

Suriye kıyılarına düzenlenen deniz seferleri, Memlûkler ile yapılan savaşta (1485-91) donanmanın katkısı olduğu bilinmektedir. 1499-1503 yılları arasında meydana gelen Venedik Savaşı, Osmanlının açık denizlerde Venedik donanması ile savaşabilecek güce eriştiğinin bir göstergesidir.⁴⁵ Osmanlıların Akdeniz de güçlü konuma geldiklerinin bir diğer göstergesi de İspanyada zor durumda olan ve II. Bayezid'e başvuran Müslümanlardır. Bu Müslümanlara yardım göndermesi Akdeniz de donanma ile etkin bir şekilde hareket edebildiklerinin göstergesidir. Bir diğer olay da Memluklerin Kızıldeniz de Portekizliler ile yaptığı mücadele sonucunda bozguna uğrayan donanması için Osmanlıdan malzeme ve uzman istemesidir. Osmanlı denizcilik anlamında ve donanma kabiliyeti anlamında son derece yeterli olduğunu göstermiştir.

II. Bayezid babasının deniz politikalarını geliştirerek devam ettirmiştir. Karadeniz'in önemli ticaret limanları olan Kili ve Akkırman almıştır. Anadolu'da ise Toros ve Balkanlar'da Karpatlar'ın Osmanlı Toprakları içerisine alınması ile birlikte bu bölgedeki ormanlardan faydalanıldı. Bu ormanlardan elde edilen kereste ve hammaddeler ile açık denizler için büyük çapta deniz filoları yapıldı.⁴⁶ İnşa edilen donanma ile Akdeniz politikaları devam ettirildi. İnebahtı, Modon, Koron ve Navarin alınıp Akdeniz de Osmanlı hâkimiyeti kökleştirildi. Bu süreçte gemi inşa teknolojisinde de gelişmeler yaşanmıştır. Osmanlı deniz gaziliği döneminde

⁴² Demir, *a.g.e.* s.26.

⁴³ Gencer, *a.g.e.* s.9.

⁴⁴ Gencer, *a.g.e.* s.10

⁴⁵ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1.Cilt \1300-1600*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000 s.55

⁴⁶ Bostan, *a.g.e.* s.22.

gelen tekniklerin yanında Venediklilerden Çektiri ve Kalyon tarzı gemiler, İspanyollardan ise Göke tarzı gemilerin yapımından yararlanıldı.⁴⁷

Denizcilikle ilgili olan her türlü faaliyet Türk Denizcilerin tecrübe ve yeteneklerini artırdı. Özellikle Burak Reis ve Kemal Reis gibi deniz leventlerinin Osmanlı hizmetine girmesiyle birlikte denizcilik kabiliyetlerimiz daha da arttı.⁴⁸ Osmanlı himayesinde Selam Reis 1515 te padişahın emriyle Süveys'te donanmanın inşa etmesini istemiştir. Bu hazırlanan donma ile Kızıldeniz'den hareketle Hindistan sahillerine ulaşmıştır. Yavuz Sultan Selimin Mısır'ı aldığı 1517'ye kadar mücadelesine devam etmiştir. Tam hâkimiyet kuramadan padişahın emri ile geri dönmek zorunda kaldı.⁴⁹ Osmanlının denizlerde etkin olarak boy gösterdiğinin bir göstergesidir.

Yavuz Sultan Selim mısır seferi için donanmanın da etkin olarak kullanılması gerektiğini gördü. Bu sebeple Galata'da 300 gemi inşa kapasitesine sahip bir tersane kurması için gerekli çalışmaları başlatmıştır. Bu vesile ile gemi yapımlarına başlandı. Ülkenin pek çok yerinden buraya gemi inşası için hammadde sevkine başlandı. Oluşturulan donanma Kaptanı Derya Cafer Paşa komutasında 400 parçadan oluşuyordu. Bu donanma ile Gazze ve Ramle iskelesine doğru hareket etti. Mısır fethi için hem karadan hem de denizden fetih hareketlerine başlandığının bir göstergesidir.⁵⁰ Bölgenin korunması ve kalıcılığın sağlanması için idari olarak bölgede Kızıldeniz'de bir donanma kurulması emri verilmiştir. Hem Kızıldeniz de etkin olmak aynı zamanda da Hindistan bölgesinden gelebilecek Portekiz tehdidine karşı önlem amacıyla faaliyet göstermektedir.

Yavuz Sultan Selim'in bir diğer amacı ise Rodos adasını almaktı. Bunun için hazırlıklara başladı. Ömrü yetmemiş ve Rodos, halefi Kanuni Sultan Süleyman zamanında alınabilmiştir.⁵¹ Kanuni Sultan Süleyman denizler üzerinde hâkimiyet kurmak için donanmayı güçlendirme yoluna gitti. Bu yönde girişimlerinin üzerinde uzun yıllar Akdeniz'de İspanyollar ile mücadele eden Barbaros Hayrettin Paşayı İstanbul'a çağırdı. Barbaros Hayrettin Paşaya 1533'te Kaptanı Deryalığa getirildi. Hayrettin Paşa İstanbul'da bulunan tersanelere yeni bir düzen getirdi ve donanmayı elden geçirdi. Gemilerin eksiklerini giderme yolunda ciddi gayretleri oldu. 100 gemiden oluşan donanması ile Akdeniz de sefer

⁴⁷ Bostan, *a.g.e.* s.22.

⁴⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, TTK Basım Evi, Ankara, 1988.

⁴⁹ Bostan, *a.g.e.* s.25

⁵⁰ Bostan, *a.g.e.* s.26.

⁵¹ Bostan, *a.g.e.* s.26.

çıkmıştır. Hayrettin Paşanın Osmanlı himayesine girmesi ile birlikte Cezayir Osmanlı toprağı olmuş devamında Tunus üzerine sefer devam etmiştir.

Akdeniz'deki bu denizcilik faaliyetleri hiç şüphesiz Venedik öncülüğünde Ceneviz, İspanya, Portekiz, Malta ve papalık kuvvetlerinde oluşan bir haçlı donanmasını oluşturdu. Preveze önlerinde karşılaşan iki donanma yapılan savaş sonucunda Osmanlılar büyük bir zafer kazanmışlardı. Bu zafer İslam dünyasında Cihad-ı Ekber olarak isimlendirilmiş ve şenlikler yapılmıştır.⁵² Bu dönemlerde yine Hint Deniz Seferleri yapılmaktaydı. Gerekli lojistik destek sağlanamaması ve Portekizlilerin şiddetli karşılıkları sonucunda başarı sağlanamadı.

II. Selim zamanında Akdeniz'de önemli faaliyetler devam etmektedir. Tunus'un fethi yine 1571 de Kıbrıs adasının alınması Akdeniz de özellikle doğusunda Osmanlı hâkimiyetini pekiştirildi. İlerleyen süreçte Osmanlı İmparatorluğu İnebahtıda yapılan savaşta yenilerek büyük bir hezimete uğramıştı. Avrupalıları yüksek bordalı yelkenli gemilerine karşı Osmanlılar kadirga kullanıyordu. Bu savaş sonrasında Osmanlıda savaşlarda kullanılan gemi tipinde değişimin başlangıcıydı. Kürekli savaş gemilerinden yelkenli büyük gemilere geçilmesine neden oldu.⁵³1572 yılında 120 günde 200 parçalık oluşturulan yeni donanma ile gücünü kaybetmediğini gösterdi. Bu donanmayı Kaptanı Derya Ali Paşanın emrine verildi. Kılıç Ali Paşanın 16 yıl süren kaptanlığı boyunca donanma en güçlü dönemini yaşadı.⁵⁴

II. Murat'ın saltanatı döneminde denizcilik faaliyetleri sönük geçti. Daha çok ticaret gemilerine saldıran korsanların bertaraf edilmesi şeklinde olmuştur. Yine bu dönemde denizcilikten pek anlamayan kişiler Kaptan-ı Deryalığa getirildiğinden donanmada disiplinsizlikler baş göstermiştir.⁵⁵

Osmanlı Donanması bu talihsiz dönemde Akdeniz'de oldukça güç kaybetmiştir. Bunu Girit Adası'nın fetih süresinden de anlamak mümkündür. Yine bu dönemde kadirga ve kalyonlar beraber kullanılmaktaydı. Ticarete özellikle kalyonlar tercih ediliyordu. Bu dönemde kalyon ve kadirga arasında geçişler olmuştur. XVII. yüzyılda kadirga inşası durmuş ve kalyona geçilmiştir.⁵⁶

⁵² Gencer, *a.g.e.* s.19.

⁵³ Gencer, *a.g.e.* s.22.

⁵⁴ Erdinç Sancar, *21.yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, IQ kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006

⁵⁵ Sancar, *a.g.e.* s.189.

⁵⁶ Bostan, *a.g.e.* s.195-197.

Osmanlı da Mezomorta Hüseyin Paşanın Kaptan-ı Deryalığa getirilmesi ile birlikte donanmaya yeni bir ivme gelmiştir. Bu dönemde içerisinde pek çok yeniliği barındıran Bahriye Kanunnamesini hazırlamış ve yayınlamıştır.⁵⁷ Yine bu dönemde kalyon yapımı hızlanmıştır. Tersaneler yeniden elden geçirilmiştir. Gemilerin bakımları yapılmış bu iyileşme faaliyetleri Osmanlı Donanmasının Akdeniz'deki üstünlüğü elinde tutmasını sağlamıştır.⁵⁸ 1770 yılında meydana gelen Çeşme Baskını sonucunda donanmaya ait pek çok gemi batmış ya da kullanılamaz hale gelmiştir.

Çeşme baskını sonrası Osmanlı donanması yeniden inşa faaliyetlerine girişilmiş bu amaçla 1773 yılında Mühendishane-i Bahri Hümayun kurulmuştur. Bu okul usta çırak ilişkisinin yanında modern anlamda eğitim veren bir deniz subayı yetiştirme okuludur.⁵⁹ Bu okul için yeni binalar yapıp modern eğitim müfredatları hazırlanmıştır. Yine bu dönemde padişah olan III. Selim Osmanlı Bahriyesi ile ilgili önemli iyileştireler yapma yolunda girişimlerde bulunmuştur. 1804 yılında çıkardığı kanunname ile pek çok konuda donanmanın ihtiyaçlarını gidermeye çalıştı.⁶⁰

III. Selim döneminde Akdeniz ve Karadeniz'de güçlü bir donanma oluşturma çabaları ortaya çıkan Kabakçı Mustafa İsyanı ile yarıda kalmış ve tahtan indirilen III. Selim 'in başlattığı pek çok alandaki ıslahat hareketleri gibi denizcilik anlamında da sekteye uğramış oldu.⁶¹

1.3. Osmanlı Devletinin 1740'lardaki Ekonomisi

1740 yılı Osmanlı ekonomik tarihi için bir dönüm noktasıdır. 1535 yılında Fransızlara verilen kapitülasyonlarla başlayan süreç 1740 yılında başka bir döngüye yol açmıştır. O zamana kadar belki faydası zararından çok olan kapitülasyonlar bu tarihten sonra başa çıkılmaz bir sorun haline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu coğrafyası itibariyle pek çok ticaret noktasının geçiş güzergâhı içerisindeydi. Bu özelliğini XV ve XVI. yüzyıllarda pek çok bölgede yaptığı savaşlar neticesinde elde etmiş bu coğrafyadaki politikaları belirleme noktasında etkili olmuştur. Bu politikalarından pek çok gelir elde etmiş ve ekonomisini güçlendirmişti. Venedik bandırası altında ticaret yapan Fransızlar 1569'da Osmanlılardan kapitülasyonlar almıştır. 1581 yılında İngiltere'de Osmanlı İmparatorluğu ile yapılacak

⁵⁷ Gencer, *a.g.e.* s.24.

⁵⁸ Sancar, *a.g.e.* s.202.

⁵⁹ Gencer, *a.g.e.* s.26.

⁶⁰ Gencer, *a.g.e.* s.28.

⁶¹ Demir, *a.g.e.* s.34.

ticareti yönetmek için Turkey Company kuruldu. Daha sonraları Levant Company adını alan bu tekeli şirket aracılığıyla İngilizler de 1583 yılında Fransızlarınkine benzer ayrıcalıklar elde etti. Hollandalılar 1612’de, Avusturyalılar 1615’de, İsveçliler 1737’de, iki Sicilya Krallığı 1740’da, Danimarkalılar 1746’da, Prusyalılar 1761’de, İspanyollar 1782’de ve Ruslar da 1783’de Osmanlı Hükümetinden kapitülasyon diye bilinen ticaret ve yargı ayrıcalıklarını aldılar.⁶² XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda ise Osmanlı Ekonomisi değişmekte olan kapitalist dünya ekonomisine ham madde sağlayan ve onlardan işlenmiş madde satın alır bir şekilde bürünmeye başlamıştır.⁶³ XVIII. Yüzyılın başlarından itibaren Avrupa’da ekonomik faaliyetler kol gücünden buhar gücüne geçmeye başlamıştı. Bu geçiş üretimin artmasına büyük katkı sağlamıştı.⁶⁴ Bu durum üretilen malların satılması anlamına geliyordu. Burada en büyük pazarlardan biriside hiç şüphesiz Osmanlı Coğrafyası idi. Bu mallar ticaret yoluyla gerek denizden gerekse de kara yoluyla geliyordu. Osmanlı pazarını elde etmek için Fransa, İngiltere ve Rusya gibi devletler kıyasıya bir yarışın içine girmişlerdi.⁶⁵

Osmanlı yöneticilerinin XVIII. yüzyıldaki ülke ekonomisi üzerindeki kontrolü XVI. yüzyıldakine nazaran epeyce zayıflamıştı.⁶⁶ Bunun en önemli nedeni Avrupa devletlerinin Osmanlı topraklarında konsolos, kaptan ve tüccarlarıyla, ayrıca para ve istihdam olanaklarıyla var olmalarıydı. Ayrıca Hıristiyan tüccarlar, yabancı tüccar ve konsoloslara yanaşmaya ağırlık vererek, vergi yüklerini hafifletmek için sık sık bir tercüman olarak -kâğıt üzerinde- bir konsolosluğun hizmetine girmişlerdi. Osmanlı padişahları elçiler nezdinde bu durumu protesto ettikleri halde kalıcı bir başarı sağlayamamışlardı.⁶⁷

⁶² Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Yurt Yayınları, Ankara 1982.

⁶³ Cihan Özgün, “Osmanlı Ekonomi Politikğine Kısa Bir Bakış (XVII-XIX. Yüzyıllar)” *Tarih Okulu*, Sayı 1, 2008, Sayfa 5-17.

⁶⁴ Cihan Özgün, a.g.m. s.7

⁶⁵ Necdet Ekinci, *Sanayi ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.

⁶⁶ Cihan Özgün, a.g.m. s.7

⁶⁷ Cihan Özgün, a.g.m. s.7

1.4. 1740 Kapitülasyonları: Büyük Değişime Doğru

İktisadi ayrıcalıkları ifade eden terim, kapitülasyon.⁶⁸ Kapitülasyon kavramının Latince “sözleşme yapma” anlamındaki “capitulare” kelimesinden geldiği tahmin edilmektedir. Osmanlı devleri başlangıcından itibaren 3 kıtaya yayılmış dünya siyasetine yön vermiş bir devlettir. Bu durumu 18. Yüzyıldan itibaren dönüşmeler başlamıştı. Kapitülasyonlar hiç şüphesiz ki başlangıçta Osmanlının dünya siyasetinde bir denge unsuru olarak kullandığı argümanlara dönüşmüştü. Bu durum toprakların büyümesi eski gücün kalmaması ile birlikte aleyhine işleyen bir durum halini almıştır. Bu döneme kadar gerektiğinden iptal edebileceği gerektiğinde yeniden verebileceği güce sahip bir devletti. Burada bahsettiğimiz kapitülasyonlar hiç şüphesiz ki ticari anlamda olanlardır. Kapitülasyonların ilk ne zaman verildiği ile ilgili çeşitli görüşler vardır. Kuruluş döneminden itibaren ufak çaplıda olsa dini ya da siyasi olarak verildiği yazılmaktadır. Fransa ile olan münasebetler neticesinde Fransa’ya 1740 yılına kadar beş kapitülasyon daha verilmiş olup, bunlar; 1569, 1581, 1597, 1604 ve 1673 yıllarına aittir. Bizim konumuz olan 1740 kapitülasyonlardır. Bu dönem de verilen kapitülasyonlar kendinden öncekilerden ayıran bazı yanları vardır. 1740 tarihli son kapitülasyon ile önceki altı kapitülasyonun tüm hükümleri geçerli sayıldığı gibi, bu antlaşmayı imzalayan I. Mahmut’tan sonraki padişahları da bağlayıcı özellik kazandırılmıştır.⁶⁹ Bu antlaşmayı takip eden yıllarda Fransa Doğu ticaretinde ve Osmanlı limanları arasındaki taşımacılıkta rakipsiz bir konuma gelmiştir. Osmanlıların bu kapitülasyonları vermelerinin asıl sebebi, Avrupa’da dost kazanmak gibi politik bir amaçtı. Osmanlı Devleti, bu dönemde devamlı saldırılara uğramakta ve güçlenen Avrupa’ya karşı devamlı güç kaybetmektedir.⁷⁰

I. Mahmut döneminde Osmanlı Devleti İsveç, Fransa Sicilyateyn ve Toskana devleti ile ticaret anlaşması imzalamıştır. Burada amaç Rusya’ya karşı yeni bir ittifak oluşturmaktır. İlerleyen süreçte de Rusya ile de ticaret anlaşması imzalanmıştır.

Bu kapitülasyonların Osmanlı Batı Anadolu limanlarındaki Osmanlı Ticaretine etkisi olmuş mudur oldu ise ne boyuttadır bunları irdelemeye çalışacağız.

⁶⁸ Halil İnalçık, "İMTİYÂZÂT", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/imtiyazat#2-osmanli-donemi> (16.06.2021).

⁶⁹ Kurdakul, N. *Osmanlı Devleti’nde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar*, Döler Neşriyat, İstanbul, 1981.

⁷⁰ Ertuğrul ACARTÜRK, Ramazan KILIÇ, “Osmanlı Devletinde Kaputlasyonların İktisadi ve Siyasi Perspektiften Analizi” *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, 2011, s. 1-21.

2. BÖLÜM

2. PAYİTAHT'I BESLEYEN YEREL DENİZ TİCARETİ

2.1. İstanbul'un İaşesi ve Deniz Taşımacılığı

Deniz Ticareti Osmanlı coğrafyasından hiç şüphesiz son derece önemlidir. Uzun kıyı şeridi ve pek çok limanı ile deniz ticaretine uygun bir coğrafyada bulunmaktadır. Bu limanlardan hiç şüphesiz en önemlisi ülkenin de başkenti olan İstanbul'dur.

Özellikle İstanbul'un iâşe konusundan son derece hassas davranılmıştır. İstanbul'un temel ihtiyaç mallarının ülkenin hemen hemen her noktasından temin edilmesine gayret edilmiştir.

Bu ticari faaliyetlerden özellikle Ege Denizi önemli bir deniz trafiğine sahne olmuştur.⁷¹ Bu ticaret alanında deniz ticaretinin her zaman kara ticaretine üstün geldiğini belirtmek uygun olur; konsolosluk raporların da bunu kanıtlamaktadır. Ege Denizi hâlâ üzerinde en fazla gemilerin dolaştığı bir alandı. Doğu'nun (Levant) iskeleleri Avrupalı yâda Osmanlı gemilerinin sürekli varlığına tanık oluyorlardı.⁷² Buradan ve belgelerden anlaşılacağı üzere Ege de Osmanlı Ticari Gemilerin de en az yabancı gemiler kadar çoktur.

Osmanlı Deniz ticaretinde en önemli limanların başında hiç şüphesiz başkent İstanbul geliyordu. İstanbul'un iâşesi en önemli konu idi. Yine aynı zamanda pek çok askeri tesisin de bulunduğu düşünülürse bunların ihtiyaçları için İstanbul'a deniz ticareti ile pek çok mal gelmekteydi.

Deniz ticaretinde Osmanlı Ticaret gemileri olduğu kadar Ahitnameler Osmanlı limanları arasında çalışan yabancı tüccarlarda vardı. Bu ticarete bir diğer önemli konu ise ihracı yasak olan mallar yani memnu meta idi. İhracı yasak mallar hakkında devlet sık sık fermanlar çıkarmaktaydı.⁷³ İhracı yasak mallar konusunda incelediğimiz döneme ait bir ferman örneği aşağıdadır. İstanbul Kadı sicillerine akseden bu fermana bakıldığında Devletin

⁷¹ Mantran Robert, "XVII. Yy. ikinci yarısında Dogu Akdeniz'de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri" *Bulleten*, Ağustos 1988, Cilt LII – sayı.203 s.685-695

⁷² Mantran Robert, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorlugundan Ticretin Degişimesi," *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı. III, Yıl. 1987 Sayfa. 159-175.

⁷³ Arıkan, Zeki, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi*, İstanbul, 1991, s.286.

bu konuya verdiği önemi rahatça görebiliyoruz. 1803 tarihli bu fermanla İstanbul dışına hububat, yağ, zahire ve diğer yasak olan maddelerin çıkarılmaması dışarıya satılmasının yasaklanmasına dair bir emirler görülür. Bu emirleri içeren bir ferman aşağıdadır:

“ İstanbul Kādısı Fazîletlü Efendi

Sekene-i Dârü's-saltanati's-seniyye'nin havâic-i zarûriyelerinden olan ecnâs-i hubûbât ve revgan ve zehâir ve memnû'âtdan olan sâir eşyâ ve levâzımâtın Âsitâne-i sa'âdetden hâric bir mahalle nakli husûsu ez-kadîm nizâmen ve kânûnen irâde-i kâti'a-i hazret-i cihân-dârî ile memnû' ve menhî [13b] ve bu takdîrce o makûle eşyâdan habbe-i vâhidenin Ha[l]îc-i Dârü's-saltana'dan hurûcuna me'mûrlar taraflarından mûmâna'at ve gece gündüz taharrîsine ihtimâm ve dikkat olunmak ferâiz-i hâliyeden idiği bedihî olduğuna binâen her ne kadar me'mûrlar taraflarından leylek ve nehâren taharrî ve dikkat olunmakda ise dahi ba'zı tama'kâr ve habâset-şi'âr makûleleri cerr-i menfa'atleri için ibâdullâha muzır olan bu gûnâ keyfiyet-i nâ-bercâyı irtikâb birle gerek hubûbât ve gerek revgan ve sâir zehâirden ve'l-hâsıl eşyâ-i memnû'adan izinsiz Bahr-i Siyah ve Sefîd cânibine eşyâ nakil ve ihrâc olunmağa bî-pervâ cesâret olunmakda idiği bu def'a vâsıl-ı sâmi'a-i hazret-i Pâdişâhî olmak hasebiyle fîmâ-ba'd gerek tüccâr ve gerek esnâf ve sâir erbâb-ı ihtikârdan her kim olur ise olsun o makûle zehâir nakline cesâret edenler tedîb ve siyâset ve taharrîsine me'mûr olanlar dahi mazhar-ı muâhaze ve nedâmet kılınmaları husûsuna irâde-i kâti'a-i cenâb-ı Pâdişâhî müte'allik olmak hasebiyle evvel-emirde bi'l-cümle rüesâ-yı sefâine ve sâir iktizâ edenlere keyfiyeti ifâde eyleyip eğer ba'd-ezîn bir dirhem eşyâ-i memnû'a kaçırdıkları haber alınır ise rüesâsı ve mâl sahibi siyâset olunup ol sefîne Tersâne-i âmireye rabt olunacağını ve bundan sonra kimesne bildim, bilmedim demeyip vebâlleri boynuna olmasını gereği gibi gûş-ı hûşlarına telkîn ve tefhîme mübâderet ve Gümrük kol kayıklarına ve sâir dîdebânlara dahi bu maddeyi anlatıp gece gündüz teccessüs etmelerini ve onlar dahi tedîb ve mazhar-ı ibret kılınacaklarını te'kîde müsâra'at ve bi'z-zât kendisi dahi dâimâ dikkat ve nezâret birle bilâ-fermân-ı âlî Dersa'âdet'den habbe-i vâhide eşyâ-i memnû'a çıkmaması husûsuna ihtimâm ve dikkat eylemesi bâbında Gümrük Emîni Ağa'ya ve tenbîhât-ı lâzimeyi şâmil Hubûbât nâzırı Efendi'ye ve izzetlü Yeniçeri Ağası'na hitâben başka başka fermânlar ısdâr ve husûs-ı mezbûrun hafî ve nihânî taharrîsi zımında tarafımızdan dahi mahsûs tebdîller ta'yîn olunmuş olmağa imdi fîmâ-ba'd gerek tüccâr ve gerek esnâf ve sâir erbâb-ı ihtikârdan ferd-i âferîdenin hafî vechile bu kâr-ı memnû'a cesâret eyledikleri haber alınmak lâzım gelir ise mütecâsir olanların cezâları tertîb [ve] sâire ibret kılınacakların bi'l-cümle tüccâr ve esnâfa

tenbîhe ve te'kîde müsâra'at ve bu husûsa tarafınızdan dâimâ ihtimâm ve nezâret eylesesiz deyü buyruldu.

Fî 19 min-S sene [1]218”⁷⁴

İstanbul ve deniz ticareti hakkında kadı sicillerinde birçok ilginç kayıt yer almaktadır. Bunlardan birini bu ticarete kadınların da kadın ortakların da bulunduğunu göstermesi açısından örnek olarak verebiliriz. 1725 tarihli belgede Zeyneb binti Hüseyin’in kocası el-Hâc Ali Hoca b. Muharrem’i kendisine bir gemi inşası için vekil tayin ettiğini yazmaktadır. Belgede görüldüğü gibi bir kadının ticaret gemisi inşa ettirmek için eşini vekil tayin ettirmesi bize Payitaht şehrinde kadınların da deniz ticaretine önemli bir katkıda bulduklarını hatta gemilerin inşa edilmesinde bile katkılarının bulunduğunu göstermektedir.

“ Mahrûse-i Galata muzâfâtından kasaba-i Fındıklı’da Perizat Hâtun mahallesinde sâkine işbu râfi’atü’l-vesîka Zeyneb bt. Hüseyin nâm hâtun zâtı ba’de’t-ta’rîfi’ş-şer’î meclis-i şer’de hâlâ zevci el-Hâc Ali Hoca b. Muharrem nâm kimesne mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm edip zevcim mezbûr el-Hâc Ali Hoca’yı benim için vilâyet-i Anadolu’da Hoşalay kazâsına tâbi’ Fakaz İskelesi’nde müceddeden on altı zirâ’ kancabaşı ta’bîr olunur bir sefîne binâ etmek üzere tarafımdan vekîl ve nâib-i menâb nasb ve ta’yîn eylediğimde ol dahi ba’de kabûli’l-vekâle mezbûr el-Hâc Ali Hoca’ya mâlımdan beş yüz elli guruş def’ u teslîm eyledim dedikde mezbûr el-Hâc Ali Hoca dahi mezbûr beş yüz elli guruşu ber-vech-i muharrer zevcesi mezbûre Zeyneb Hâtun yedinden ahz u kabz ve meblağ-ı mezbûr ile zikr olunan iskelede zevcesi mezbûre Zeyneb Hâtun için bâlâda tafsîl olunan minvâl üzere sefîne binâsına ta’ahhüd etmeğın mâ-hüve’l-vâkı’ bi’l-ibtigâ ketb olundu. Fi’l-yevmi’s-sâmin aşer min-Muharremi’l-harâm sene 1138.

Şuhûdü’l-hâl: Mustafa Efendi b. Hasan, Müezzîn el-Hâc Mustafa, İmâm İbrahim Efendi, Müezzîn Molla Abdullah, Attar Hüseyin Çelebi, Bıçakçı Mehmed Çelebi.”⁷⁵

⁷⁴ İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (H.1217-1225 / M. 1802-1810) cilt: 83, sayfa: 102 Hüküm no: 38 Orijinal metin no: 13a-2

⁷⁵ Galata Mahkemesi 259 Numaralı Sicil (H. 1137-1138 / 1724-1725) cilt: 63, sayfa: 337 Hüküm no: 372 Orijinal metin no: 54b-2

2.2. Karadeniz Üzerinden İstanbul'a Akan Ticaret

Karadeniz üzerinden İstanbul'a yapılan ticaret her ne kadar doğrudan konumuza dâhil olmasa da İstanbul'a Anadolu'dan gelen yerli ürünleri bize göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca Karadeniz tüccar kaptanlarının birçoğu aynı zamanda Batı Anadolu kıyılarına da seferler yapabilmekteydiler. Bazı seferler Karadeniz'den başlayıp Ege kıyılarında son bulmaktaydı. Burada 16 Eylül 1827 tarihli bir belgede verilen örneğe göre Midilli nazırına ait miri geminin kaptanı Ahmet'in Midilli'de zahire kıtlığı olduğundan gemisine bin kile Rusya buğdayı yükleyerek Midilli'ye götürmesi için izn-i sefine verilmesi talebi olumlu karşılanmış ve izin verilmiştir.⁷⁶ Karadeniz'den Batı Anadolu'ya geçen ticaret gemisi olarak verebileceğimiz bir örnek daha görülmektedir. 26 Kasım 1826 tarihli belgede Tersaneye merbut imtiyazlı tüccar kaptanlarından Seddülbahirli Ahmet Kaptan Rusya'nın Karadeniz iskelelerinden İstanbul limanına getirdiği buğdayın, Akdeniz'e geçirilmek üzere, şurutı mucibince, bir ecnebi vapuruna nakil ile liman odası defterine kayıt edilmesi ve mezkûr vapurun, yükü olan tuzlu balığın gümrük resmi verilmiş ise hareket emri itası. Bu kayıttan da anlaşılacağı üzere gemilerin Karadeniz'e gidip ticaret yatıkları anlaşılmaktadır.⁷⁷

15. Yüzyılda tamamen bir Osmanlı denizi haline gelince uluslararası ticari faaliyetler durdu. Burada sadece Osmanlı gemileri ile bir ticaret yapılabiliyordu. 17. Yüzyılda Karadeniz'de ticaret Türk Denizciler tarafından Osmanlı Gemileriyle yapılmaktaydı.⁷⁸ İlerleyen süreçte Rusya 1739 Belgrat anlaşması ile Karadeniz'de Osmanlı Gemileri ile ticaret yapabilme hakkı elde etti. Bu tarihten sonra 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Karadeniz'de ticaret yapma hakkı elde etti. Rusya Karadeniz kıyılarında toprak elde etme cabası sonuç verdi savaş yoluyla pek çok noktayı işgal etti. 1792 yılında ise Yaş anlaşması ile Karadeniz kıyısında pek çok noktayı ele geçirmiş oldu.⁷⁹

Karadeniz Osmanlı Devleti için son derece önemlidir. En önemli konu hiç şüphesiz İstanbul'un iaşesidir. Sadece İstanbul'da yaşayan halk değil aynı zamanda ordunun ve donanmanın ihtiyacı olan malzemelerinde bir kısmı yine Karadeniz'den temin edilmekteydi.⁸⁰

⁷⁶ Başkanlık Osmanlı Arşivi, HAT. 1415-57833

⁷⁷ B.O.A.HAT. 1415-57833

⁷⁸ R. Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul* (çev. M. A. Kılıçbay-E. Özcan), Ankara 1986, c. II, s. 97.

⁷⁹ Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı: Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki*, İstanbul 1984, s. 57 vd.

⁸⁰ İdris Bostan, *Osmanlı Deniz Ticareti, Küre Yayınları*, İstanbul, 2019.

Osmanlı Devletinin Karadeniz’de ticaret gemisi inşa faaliyetleri sürecinde zaman zaman durdurmaya gittiği bilinmektedir. Bunun sebebi ise savaş gemisi imal edilirken kaynakların onlara aktarılması daha sonra ticaret gemisi imal edilmesine izin verilmesi olmaktadır.⁸¹

Tuna havzası Anadolu kıyıları ve aynı zaman da Rumeli kıyıları hububat açısından son derece zengindi. Bu bölgede üretilen ürünler deniz yolu ile İstanbul’a taşınmaktadır. Bu malların içinde hububatın yeri fazladır.⁸²

18. yüzyılda İstanbul’a Karadeniz de ticaret yapan tüccarlar 2 guruba ayrılmaktaydı.⁸³ Birinci grup İstanbul’un ihtiyacı olan buğdayı taşıyan ve devletle sözleşmeli olarak çalışan kapan tüccarı, diğeri ise serbest çalışan müteşebbis tüccardı.

Birinci gurupta bulunan tüccarlar devlet ile sözleşme yapmış gemilerinde devlet gemisi olduğunu gösteren bir sembol bulundurabiliyorlardı. Bu gemiler varış ve kalkış limanlarında öncelik sahibi idiler. Yine bu gemiler boğaz geçişleri esnasında da öncelik sahibi idiler.⁸⁴

Bu gemilere “kapan-ı dakik sefâyini” veya “kapanın defterli sefâyini” deniliyordu. Bu gemilerin ticaret yapabilmeleri için uymaları gereken kurallar vardı. En önemlisi İstanbul’da oturan güvenilir bir kişiyi kefil gösteriyordu. Kendisi ve gemicilerin hepsinin geri döneceği malları sağ salim getireceğine dair kefil olunuyordu.

Gidip gelen gemiler döndüklerinde çeşitli kontrollere tabi idiler. En önemlisi giden gemicilerin hepsinin dönmüş olup olmadığı, pasaportlarının olup olmadığı kontrol ediliyordu. Geminin yükü herhangi bir eksilik olup olmadığı raporlanıyordu.⁸⁵

⁸¹ Şenay Özdemir, “Osmanlı Devletinin Karadenizde Ticaret Gemisi İnşaa Politikası(1738-1824)”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 9 sayfa. 63-77. 2012

⁸² İdris Bostan, *Osmanlı Deniz Ticareti*, s.55

⁸³ İdris Bostan, *Osmanlı Deniz Ticareti*, s.56

⁸⁴ İdris Bostan, *Osmanlı Deniz Ticareti*, s.57

⁸⁵ İdris Bostan, *Osmanlı Deniz Ticareti*, s.63

Tablo 2.1. 1781 ile 1806 Yılları Arasında Karadeniz'e Giden Osmanlı Bandıralı Gemi Sayısı⁸⁶

1781 ile 1806 yılları arasında Karadenize Giden Osmanlı Bandıralı Gemi Sayısı			
Yıllar	Gemi Sayısı	Yıllar	Gemi Sayısı
1781	46	1792	36
1782	39	1793	37
1783	37	1794	106
1784	36	1795	88
1785	41	1796	69
1786	23	1797	87
1787	6	1798	64
1788		1800	53
		1801	69
		1802	101
		1803	142
		1804	148
		1805	208

Aynalıkavak Tenkihnamesi (21 Mart 1779) sonrasında Rusya limanlarında ticaret yapmak için Karadeniz'e çıkan Osmanlı bandıralı gemilerin sayısının oldukça az olduğu dikkat çekmektedir. Çünkü bu tarihlerde artık Rusya tüccarı da kendi bandırası altında ticaret yapabilmektedir ve Ege adaları reayası çoğunlukla Rusya ticaretine destek vermektedir. Osmanlı Rus ilişkilerinin savaşlar sebebiyle bozulduğu dönemlerde, yani 1787- 1792 ve 1806-1812 tarihleri arasında deniz ticaretinin yasaklandığı dikkate alınınca ticaret yapılan sürelerdeki Osmanlı gemilerinin sayısı önem kazanmaktadır.⁸⁷

Tablo 2.2. 1781-1846 Tarihlerinde Karadeniz'e Giden Gemi Sahiplerinin Müslüman ve Gayrimüslim Oranları⁸⁸

Yıl	Gayrimüslim	Müslüman	Gayrimüslim (%)	Müslüman (%)
1781-1785	182	17	91	9
1795-1800	335	83	75	25
1812-1816	82	153	46	54
1825-1830	75	482	15	85
1840-1845	4	77	5	95
1780-1846	1764	2420	27	73

⁸⁶ İdris Bostan, Osmanlı Deniz Ticareti, s.64-65

⁸⁷ İdris Bostan, Osmanlı Deniz Ticareti, s.64

⁸⁸ İdris Bostan, Osmanlı Deniz Ticareti, s.65

Daha uzun bir döneme baktığımızda ise Devlet-i Aliyye tüccarlarının önceleri ticareti ellerinde tuttıkları görülmektedir. 1781-1846 seneleri arasında Rusya ile ticaret yapmak için Karadeniz'e çıkan gemi sahiplerinin Müslüman ve gayrimüslim oluşlarına göre durumları belirli periyotlarla şöyledir:⁸⁹

Bu tabloda belirtilen izni sefine defterinde verilen tarihler arasında Gayrimüslim tüccar oranı 1800'lere kadar ortalama % 80'in üzerindeyken 1812'den sonra giderek azalmaya başlamış ve 19 yüzyılın ortalarına doğru % 8'e inmiştir. Bunun sebepleri arasında, gayrimüslim tüccarların ecnebi devletlerin bayrağı altında ticaret yapma, Rusya'nın himayesine girme ve patent alma gibi usullerle Osmanlı ticaretinin dışında kalmalarını saymak mümkündür.

Gemiler bulunan Tüccarlar Gayrimüslim Osmanlı tüccarının hemen tamamını 1780-1820 arasında Ege adalarındaki Rumlar teşkil ediyordu. Miknoz, Santaron, Işkapo-los, Çamlıca, İpsala, Suluca, Bülbülce, Kurşunlu ve Katırlı en fazla ticaret gemisi bulunan adalardı. Ayrıca Karadeniz kıyılarından ve İstanbul civarından olanlara da rastlanmaktaydı. Ancak 1830'lardan sonra adalara mensup gayrimüslim tüccara yok denecek kadar az rastlanmakta, bunların yerini Karadeniz'in Rumeli ve Anadolu sahillerindeki Varna, Vasilikoz, Misivri, Ahyolu, Ahtabolu, Tirebolu, Ünye, Giresun ve Trabzon'a mensup gayrimüslim tüccar almaktaydı.

Ticaret gemileri İstanbul'un ihtiyacı için hareket ettiklerinde varacakları limanlar belli idi. Azak, Taygan, Yenikale, Potekali, Kırım (1783), Özi (1789), Kerson (Kereson, 1778) ve Odesa (Hocabey, 1794) gibi limanlara uğrayıp dönüyorlardı. Bir gemi tamamına uğramıyor yükünün durumuna göre kapasitesi dolunca geri dönüyordu. İzn-i sefine fermanlarında gemilerle taşınan yükün miktarı belirtilmediği için bu limanlara ait ticaret hacmiyle ilgili bilgimiz bulunmamaktadır.⁹⁰

Gemilerin gidip geldikleri limanlar ve mesafeler üzerine bir belgede evâhır-ı Muharrem 1220'de (20-30 Nisan 1805) İstanbul'dan çıkan ve üç direkli pulaka gemisiyle gözleve'ye giderek 4400 kilelik buğday alan gemi reisi, evâil-i Rebî'ülevvel 1220'de (30

⁸⁹ İdris Bostan, *Osmanlı Deniz Ticareti* s. 65

⁹⁰ İdris Bostan, *Osmanlı Deniz Ticareti*. S. 69

Mayıs-9 Haziran 1805) bu buğdayı Akdeniz'e geçirmek için bir izn-i sefine fermanı aldığına göre gidiş dönüşü arasında ortalama bir aylık zaman geçmiştir.⁹¹

Araştırmamız sırasında Osmanlının Karadeniz'de ticarete ne kadar önem verdiklerini gösteren bir belge karşımıza çıkmaktadır. 30 Haziran 1783 tarihli bir belgede Akdeniz tüccar gemileri Karadeniz'de dayanıklı olmayıp battıkları ve gemi sahipleri kadar yük sahipleri de zarara uğradığından buralarda gemi yaptıracakların icabında donanma hizmetine de yarayabilmesi için kudreti yettiği kadar üç direkli yerine kalyon, şayka yerine pergandi ve tombaz yerine şehtiye yaptırmaları hakkındadır. Bölgede yapılacak ticaretin sürekliliği ve güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır.⁹²

⁹¹ İdris Bostan, *Osmanlı Deniz Ticareti*. S.70

⁹² *B.O.A. C.BH. 248-11496*

3. BÖLÜM

3. BATI ANADOLU KIYILARINDA DENİZ TİCARETİ (1750-1839)

3.1. İdari Anlamda Batı Anadolu

İdari Anlamda Batı Anadolu Kıyıları ve Cezayir-i Bahri Sefid eyalet sistemi içerisinde yer almaktadır. Bu eyalete tabi olmadan önce ise Gelibolu Eyaleti idaresi altında olan kıyılar ve adalar ticaretin canlı olduğu bir coğrafyadır. Osmanlı her zaman bölgeye ayrı bir önem vermiştir. Akdeniz'in kapısı konumundadır ve karşı kıyılar ile de ticari olarak son derece etkileşim halindedir. 1533 yılında Donanmanın başına Barbaros Hayreddin Paşanın getirilmesi ile yeni bir idari yapılanma ile Cezayir Beyler Beyliği kurulmuştur.⁹³ Bölgedeki Deniz Ticaret önemli limanlarda Türkçe bilmeyenler için tercümanlar hizmete hazır bulunurdu. Ticaret hacmi geniş ada ve iskelelerde konsolos bulundurmaya isteyen Batı ülkeleri için Osmanlı Devleti izin vermekte güçlük çıkarmazdı.⁹⁴

3.2. Cezayir-i Bahr-ı Sefid Eyaleti ve Adalar (Midilli - Sakız –Sisam – Rodos)

Barbaros Hayreddin Paşanın Osmanlı Devleti hizmetine girmesiyle(1533) Akdeniz de yeni bir idari yapılanma ihtiyacı duyuldu. Bu ihtiyaca binaen Anadolu Beylerbeyliğinden Kocaeli, Sigla, Biga ile Rumeli Beylerbeyliğinden Eğriboz, İnebahtı, Mezistre, Karlieli ve Midilli sancakları alınarak yeniden teşkilatlandırılmıştır. İsmi de Kaptan Pasa (Cezayir'i Bahr-i Sefid, Cezayir) Eyaleti olmuştur.⁹⁵ Bu yeni eyalet devletin büyümesi ve genişlemesiyle birlikte İskenderun körfezine kadar genişlemiştir. Bir süre sonra baş gösteren idari bozulmalar ve Yunanistan'ın bağımsızlığını alması ile birlikte sınırları küçülmüştür. 1864'de vilâyet statüsünü elde eden Cezâyir-i Bahr-i Sefid'in 1923'de imzalanan Lozan Anlaşması sonucunda hukuki statüsü tamamıyla sona ermiştir.⁹⁶

Kaptan Paşaların beylerbeyi yetkileriyle yönettikleri Cezayir-i Bahr-ı Sefid Eyaleti, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz Egemenliğinin merkez üssünü oluşturmaktaydı. Burada

⁹³ Mahmut H. Şakiroğlu, "Cezayir-i Bahri Sefid Maddesi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 7 s. 500-501

⁹⁴ Şakiroğlu, age. s.501

⁹⁵ Ayhan Afsin Ünal, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz, Ege Adaları) ya da Kapdan Paşa Eyaleti", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı.12, 2002, s.251-261.

⁹⁶ Sabri Can Sannav, "Tanzimat'ın İlanından Sonra Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Yeniden Yapılandırılması Süreci ve Limni Adası'nın Statüsü", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:6 Sayı:1, Haziran 2005, s.174-188.

bulunan adalar antik çağlardan beri ticaretten gelen zenginliğin taşıma ve lojistik işlerinin yerleşkeleri olmuşlardır.

Batı Anadolu ticaretinde adaların yeri hiç şüphesiz çok önemlidir. Bunlardan Midilli Adası coğrafi olarak dağlıktır. Adanın genelinden zeytin ağaçları bulunmaktadır. Üretilen zeytinyağının büyük bir bölümü İstanbul'a gönderilmektedir.⁹⁷ Zeytinyağı sadece yağ olarak değil aynı zaman da sabun yapımında da kullanılmaktaydı. Bir başka kullanım yolu ise aydınlatmadır. Yine Midilli Adasının da bir diğer ticari ürün üzüm bağlarıdır. Bu üzümler gerek kuru gerekse de yaş olarak ihracat yapılmaktadır. Ada için önemli olan üzümden; sirke ve pekmezde yapılmaktadır. Üzümün yine şarap yapıldığı bilinmektedir.⁹⁸ Adanın ihtiyacı olan hububatın ada da az miktarda yetiştirildiği yetmediği zamanlarda da anakaradan geldiği bilinmektedir. Yine araştırmamız esnasında adaya gelen hububat hakkında belgelere rastlamaktayız.

Bir diğer Osmanlı adası Sakız'dır. Sakız adası Akdeniz Ticareti için Osmanlı Gemilerini ve yabancı gemilerin uğrak limanlarından birisidir. Adada üretilen ürünlerin başında sakız gelmektedir. Yine ipek ve pamukta son derece önemlidir. Hububat konusunda bazı dönemler kıtlık olmuştur. Bu dönemlerde ana karadan Batı Anadolu Kıyılarından Çandarlı, Ilıca ve Kuşadası gibi limanlardan sağlanmıştır.⁹⁹

Bir diğer Osmanlı adası ise Sisam'dır. Ticaret rotası üzerinde yer alan ada üzüm bağları bulunmaktadır. Burada elde edilen ürünlerden şarap imal edilmekte Sakız ve Kuşadası gibi adalara da satılmaktaydı.¹⁰⁰ Yine bir diğer üretilen ürün zeytinyağıdır. Adanın dağlık bölgelerinde üretilen ürünler ticari olarak değerlendirilmektedir.

Rodos adası Akdeniz'de önemli bir konumdadır. Gerek ticari olarak gerekse de savunma amacıyla Osmanlı tarafından çok önemlidir. Rodos Adası Cezayir-i Bahri Sefid Eyaleti içinde donanmanın bekleme ve ikmal noktalarından birisi olmuştur.¹⁰¹ Ada yerli yabancı geminin ikmal için uğradığı yerlerden birisidir. Adanın önemli bir geçim kaynağı

⁹⁷ Zeki Arıkan, "Midilli-İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2006, 25 (40) , 1-28

⁹⁸ Güner Doğan, *İngiliz ve Fransız Seyyahlara göre 17. ve 18. Yüzyıllarda Ege Adaları ve Çevresi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

⁹⁹ Dilara Dal, *18. Yüzyılda Sakız Adası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2008.

¹⁰⁰ Güner Doğan, *İngiliz ve Fransız Seyyahlara göre 17. ve 18. Yüzyıllarda Ege Adaları*, Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

¹⁰¹ İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği (Birinci basım)*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.

sünger avcılığıdır. Yine ada pek çok tarım ürünü yetiştirilmektedir. Rodos pazarında susam, incir, bal, balmumu, badem, şeker, tuz, sabun ve mercan gibi ürünler de sayılabilir.¹⁰² Ada da yine korsanlık faaliyetleri de bulunmaktaydı. Rodoslular bu ticarete şövalyeler döneminde olduğu gibi egemen davranamıyorlardı. Avrupa ile ticari ilişkileri yok denecek kadar az bir seviyeye düşmüştü; bunun nedeni ürünlerin Avrupa'ya artık İzmir yolu ile ulaştırılmasıydı.¹⁰³

3.3. Batı Anadolu Kıyılarında Deniz Ticaretinin Tehlikeleri

3.3.1. Korsanlık

Ticaret gemilerine bir büyük tehditte korsan gemilerinden gelmektedir. Denizlerde, başta tüccarlar ve seyyahların oldukça fazla başını ağrıtan bu korsan vakasına dair elbette bireysel direnmeler yok değildi. Bu bireysel direnmelerin yanı sıra devlet olarak Osmanlıların da çeşitli tedbirleri almayı ihmal etmediklerini görüyoruz. Çoğu zaman Osmanlıların kendilerini korsanlara karşı korumak için savaş gemilerinin eşlik ettiği konvoylarla yolculuk ettiklerini biliyoruz. Özellikle Osmanlı idaresinden buluna kıyılarda ve adalarda 12 ay boyunca ticaret için tehdit olacak gemilerin engellenmesi gerekmekteydi. Donanmanın her yıl sefere açılması bu tehditlerle de ilgilenmesi gerekmekteydi. Ege ve Akdeniz için ticaretin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için sefer olmadığı zamanlarda denizin önemli kavşak noktalarında güvenlik için istihkâm noktaları kurmuşlar ve buralarda gemiler bulundurmışlardır.¹⁰⁴ Mesela Rodos Adası korsanları gözetlemek için Osmanlı Askerlerinin ve donanmaya ait gemilerin bulunduğunu biliyoruz.¹⁰⁵

Batı Anadolu kıyılarından veya Akdeniz'in herhangi bir yerindeki Osmanlı egemenliğinde bulunan kıyılardan yapılan ticaretin en önemli varış merkezi olan İstanbul, korsan saldırılarından doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmekteydi. Bu sebeple ticaret gemilerinin kâbusu olan korsan tehlikesi İstanbul Kadı sicillerinde de karşımıza çıkmaktadır. Bunun bir örneği olarak 18 Temmuz 1725 tarihi kayıta sadece korsan yağması ile karşılaşan tek bir geminin değil aynı zamanda böyle saldırıların tüccarlar arasındaki güvene de zarar verdiği görülmektedir. Korsan taarruzu ile malını kaybeden tüccar parasıyla birlikte itibarını

¹⁰² Ugur Ünen, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İdaresinde Rodos Adası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2013.

¹⁰³ Nicolas Vatin, *Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar Doğu Akdeniz'de Savaş, Diplomasi ve Korsanlık, 1480-1522 (Çev. T. Altınova)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.

¹⁰⁴ Yusuf Alperen Aydın, "18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Ege(Adalar) Denizi ve Doğu Akdeniz'e Yönelik Güvenlik Parametreleri", *Osmanlı Araştırmalar XLV*, 2015, s.161-184

¹⁰⁵ Mehmet Akif Erdoğan, "The Island of Rhodes Under Ottoman Rule: Military Situation, Population, Trade and Taxation," *Arab Historical Review for Ottoman Studies*, yıl: 1997, sayı: 13-14, s. 32.

da kaybetmek korkusunu yaşamaktadır. Vaktinde ödenemeyen borçlar tüccarları zor durumda bırakmaktadır. Aşağıdaki belgede bunun açık bir örneğini görmekteyiz.

“Tüccâr tâifesinden Dimo v. Tolovi nâm zimmî meclis-i şer‘de sefîne reîslerinden işbu hâmilü‘r-rakîm Angeli v. Yorgaki nâm zimmî muvâcehesinde bi-tav‘ihî ikrâr ve takrîr-i kelâm edip târih-i kitâbdan altı sene mukaddem ticâret ile Mısr-ı Kahire tarafında medîne-i İskenderiye‘de reîs-i merkûma iki zenbil içinde cem‘an doksan dört vakiyye kahvemi navl-ı ma‘lûm ile İstanbul‘a nakil için def‘ u teslîm eylediğimde ol dahi ber-vech-i muharrer ahz ve sefînesine vaz‘ ve İstanbul‘a getirirken esnâ-yı tarîkde Yediburun nâm mahalde Malta keferesinden Burunsuz nâm harbî [kefere] müsâdife eyledikte merkûm Angeli sefînesini başdan kara edip ve içinde olan emvâl ve eşyâsını ve benim kahve dahi taşraya ihrâc ve kabz ve âhara bey‘le istihlâk eylemiş idi deyü da‘vâ eylediğimde ol dahi zikr olunan kahve sefîneden ihrâc olunmayıp harbî kefere ahz eyledi deyü ihrâcın inkâr ve ben müdde‘âmî kâdir olmayıp merkûm Angeli Res‘i tahlîf sadedinde iken beynimize muslihûn tavassut edip merkûm Angeli Reis ile beni fedâen li‘l-yemîn otuz guruş üzerine inşâ-i akd-i sulh eylediklerinde ben dahi ber-vech-i muharrer sulh-i mezbûru kabûl ve bedel-i sulh olan meblağ-ı mezbûr otuz guruşu mersûm Angeli Reis yedinden bi‘t-tamâm ahz u kab eylediğimden sonra sâbıku‘z-zikr kahveye müte‘allika âmme-i da‘vâdan merkûm Angeli Reis‘in zimmetini ibrâ ve iskât eylediğimde ol dahi bedel-i sulh-i mezbûr otuz guruşa müte‘allika âmme-i da‘vâdan benim zimmetimi ibrâ ve iskât eyledi dedikte gıbbe‘t-tasdîki‘ş-şer‘î mâ-hüve‘l-vâkı‘ bi‘l-ibtigâ ketb olundu.

*Fi‘l-yevmi‘s-sâbi‘ min-Zilka‘deti‘ş-şerîfe sene 1137.”*¹⁰⁶

9 Temmuz 1708 tarihli bir diğer belgede de korsan saldırılarından etkilenen ticaret gemilerini görmekteyiz. Belgede sönbeki, firkate, şayka tipi ticaret gemilerinin, 10 top taşıyan korsan gemilerine karşı savunmasız kaldığı, bunun için kalyon tipi gemilerin yapılması gerektiği anlatılmaktadır. Kalyonlar, ticaret amacıyla kullanıldığında daha fazla top taşıyabilecek ve korsanlara karşı caydırıcı bir güce sahip olacaklar idi. İzmir mollasına, yeniçeri zabitine, İzmir Hassı voyvodasına, gümrük eminine, ayan-ı vilayet ve iş erlerine hitaben yazılmış bu Mühimme hükmüne göre, Mısır'a işleyen tüccar gemileri sönbeki, firkate, şayka tiplerinde olup her ne kadar büyük olsalar da Akdeniz‘de on top taşıyan korsan gemilerine güçleri yetmediğinden gemilerdekiler esir, malları yağma edilmekte olduğundan

¹⁰⁶ *Galata Mahkemesi 259 Numaralı Sicil (H. 1137-1138 / 1724-1725) cilt: 63, sayfa: 245 Hüküm no: 249 Orijinal metin no: 35b-3*

tüccarlardan Sabuncuzade Ömer, Pervizzade Hacı Ahmed, Hacı İbrahim ve Hacı Mustafa kendi gemilerinin de kalyon olmasını talep etmeleriyle, kalyon sahibi tüccarlardan Makrizade Hacı Hüseyin, Şerif Hacı Hüseyin ve Semirizade Hacı Halil'in de buna muvafakat etmeleri üzerine gemi inşa edilen yerlerde Mısır tüccarına kalyondan hariç yeni gemi inşa ettirilmemesi, ticaret filosunun birkaç yıl içinde kalyonlardan ibaret hale getirilmesi istenmektedir.¹⁰⁷

18. Yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti, tüccar gemilerini ve kıyıları korsan saldırılarından korumak için Kırlangıç Kapudanlığı'nı görevlendirmiştir. Devlet Arşivlerinde Kırlangıç Kaptanlığı ile ilgili en erken kayıt 1121 H(1709-17109 tarihlerine aittir. Akdeniz'de miri salyaneli kırlangıç kaptanlarından Karakaş Hüseyin Kaptan'ın görevine devamsızlığı nedeniyle azliyle Hüseyin Ağa'nın tayini hakkında yazılmış bir belge bulunmaktadır.¹⁰⁸ Günümüzdeki sahil güvenlik gibi çalıştığı belgelerden anlaşılan bu özel ve hızlı filonun kaptanlarının zaman zaman görevlerini tam olarak yerine getirmediği görülmektedir. İlk örnekte olduğu gibi 6 Aralık 1791 tarihli bir belgede de "*Kırlangıç Kapudanlığı'nın, miri salyaneli olarak Bahr-i Sefid'i korsan ve izbandutlardan korumakla vazifeli olduğu halde bunları yapmayıp, görevi olmayan adalarda vakit geçirerek, halktan haksız yere para toplayarak reayaya zulmeden Kızılhisarlı İbrahim Kapudan'ın ref'inden 5500 guruş salyane ile Motonlu Bekir Kapudan'a tevcihi*"¹⁰⁹ anlatılmaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi kıyıları korsan istilasından korumakla görevli bu kurumun başındaki kaptanlar bazen yeterli çalışma azmini göstermiyorlardı. Ancak arşivlere baktığımızda 18. Yüzyılın sonlarına dek çok da sık şikâyete rastlamıyoruz.

1260 Hicri tarihli belge ise 1844-1845 tarihli bir belgede Miri Saliyaneli Kırlangıç Kaptanlarından Karakaş Hüseyin Kaptan'a Gelibolu'da miri peksimet imaline memur Bulgaroğullarının on beş kantar peksimet vermesi konusu geçtiğinden Tanzimat'tan sonra da bu kaptanlığın lağvedilmemiş olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁰ Ancak daha sonraya ait bir kayıt da yoktur.

¹⁰⁷ B.O.A. DVNSMHM.d, 115 - 2757 - 0

¹⁰⁸ B.O.A. C. BH.34-1622

¹⁰⁹ B.O.A AE.SSLM.III. 1-46

¹¹⁰ B.O.A. C. BH.138-6660

3.3.2. Salgın Hastalıklar

18.yüzyılda denizde seyreden gemiler için üç ayrı tehlike vardır: Fırtına, korsanlar ve mürettebat ile yolcuları etkileyen hastalıklar. Bu talihsizlikler bütün denizcilerin başına gelebilir, fakat tehlike ne kadar ciddi olursa olsun sonuçta yalnız gemiyi ve gemidekileri etkiler. Akdeniz’de dolaşan gemiler bu tehlikelere, sadece onlara özgü bir başkasını daha eklerler: Veba. Bu hastalığın, diğerleri gibi, mürettebatı kırıp geçirme tehlikesi vardır. Fakat asıl önemli olan gemi ile taşınarak vardığı limanın halkına bulaşıp tüm bölgeyi mahvetmesidir. Çoğu kez gerçekleşen ve her zaman var olan bu tehdit, Akdeniz denizciliğini, bu çağda vebanın yayılmasının ayrıcalıklı bir aracı kılar.¹¹¹

Osmanlı kayıtlarında gemi ile ilgi yazılan belgelerde sayılar tam olarak belirtilmemiştir. Pek çok gemi ibaresi kullanılmıştır. Veba en başta gemileri etkiliyordu. Gemide hasta olan hatta ölen mürettebatın yerine yenisini bulmak zor oluyordu. Bu durum gemilerin faaliyetlerini etkiliyordu. Yüklerin gemiye yüklenmesi yine gemideki malların limana nakledilmesi sorun oluyordu. Vebalı olduğu tespit edilen gemiler limana alınmadığı da oluyordu.

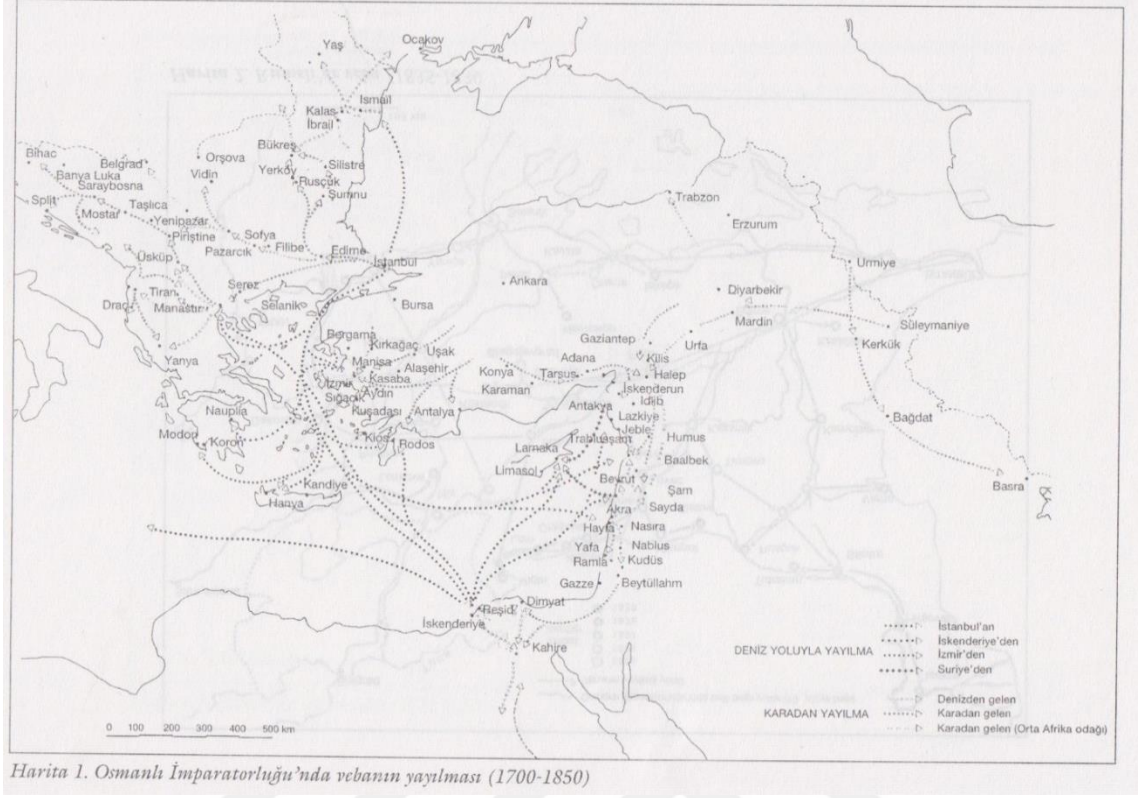
Saint Tropez’li Kaptan Ignace Sauzet’nin korvetini bir lanetli gemiye Çeviren de vebaydı. 12 Nisan 1784’te İskenderiye’den kalkan gemi “hastalıklı” damgası vurulmuş bir sağlık belgesiyle Trablusgarp’a gelir. Mekke’den dönen hacılardan oluşan yolcuların arasında vebadan ölen üç kişinin bulunduğunu öğrenen paşa, geminin limana girme isteğini reddeder ve 18 Nisan’da yelken açmak zorunda bırakır.¹¹² Ardından tekrardan Tunus’a yönelir. Gemide hasta veba olduğu öğrenen Tunus Beyi geminin yanaşmasına izin vermez. Ardından su ve yiyecek almak için Lampeduza adasına uğrar. Adada yaşayanlara veba bulaşır. Ada haklından ölenler olur. Trablusgarp’a gelen gemi burada da kabul edilmez. Buradan da hareket eden gemi perişan bir halde 4 ayın sonunda İzmir Limanına gelir. Yolda mürettebattan ölenler olur.¹¹³

¹¹¹Daniel Panzac, *Osmanlı İmparatorluğunda Veba(1700-1850)*, (cev. Serap Yılmaz),Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997, s.66.

¹¹² Panzac, *a.g.e.* s.69.

¹¹³ Panzac, *a.g.e.* s.70

Tablo 3.1. Osmanlı İmparatorluğunda Vebanın Yayılması (1700-1850) ¹¹⁴

Haritada belirtilen dağılım şöyledir.

İstanbul'dan başlayan hastalık İmparatorluğun kıyı bölgelerinin çoğunda ayılır: Tuna ağzı, İzmir, Selanik, Suriye, Ege Adaları'nda fakat daha çok Mora, Girit ve özellikle hastalığın başlıca kaynağı Mısır'da.

İzmir'den yola çıkan vebalı gemiler, hastalığı ilk önce Ege Denizi'nde Midilli, Sakız, Kiklad Adaları gibi yakın adalarda olduğu kadar, Rodos, Mora ve Selanik'te de yayarlar. Mısır'dan kalkanlar hastalığı Suriye, Rodos Adası, Kıbrıs ve aynı şekilde Selanik, İzmir, Tunus'a kadar götürürler. Kıbrıs ise Suriye limanlarındaki "vebalı" gemilerin neredeyse tek kurbanıdır.

Vebanın izlediği yollar, Osmanlı deniz taşımacılığı yollarıyla çakışmaktadır. Bir yandan, İstanbul, İzmir ve Selanik'i, öte yandan Mısır ve Suriye'yi birbirine bağlayan gemilerin izlediği büyük kuzey-batı/güney-doğu eksenini, aynı zamanda malların, yolcuların ve vebanın da eksenidir. Rodos ve Sakız'ın bulaşıcıyı kapmaları bu büyük denizyolu üzerindeki

¹¹⁴ Panzak, a.g.e. s.257

konaklama yeri olmalarından kaynaklanmaktadır. Girit veya Mora yönündeki yatay yollar bu eksene eklenmektedir.

Öncelikle İstanbul odağına, ikincil olarak da İzmir odağına bağlı ana kuzey-güney veba ekseninin karşısında, hem oraya ulaşan vebanın kurbanı, hem de hastalığın yola çıkış ve dağılma noktası olan İskenderiye'nin özgün rolü vardır. Nitekim veba Mısır'dan itibaren doğuda Kıbrıs ve Suriye ye, batıda ise daha uzakta Tunus'a doğru ilerler. Fakat bazen İzmir'e, hatta Selanik'e kadar kuzeye de çıkar.

Gerek Osmanlı gerekse Avrupa bandıralı birçok deniz ticaret gemisi sık sık bulaşan veba, bu tür deniz taşımacılığına özgü koşulların da desteğiyle, tüm Doğu Akdeniz havzasında, hatta bazen bu bölgeyi de aşarak, ölümcül bir köşe hal almıştır.¹¹⁵

Arşiv çalışmalarımız sırasında 14 Haziran 1838 tarihli bir belgede karantina da olması gerekirken kaçan 3 kişiden bahsetmektedir.

*Kuşadası'nda karantina usulünün bozulmasına çalışan üç kişinin İstanköy'e nefyedilmesi.*¹¹⁶

3.3.3. Deniz Kazaları

Deniz ticaretinde önemli bir tehlikede hiç şüphesiz ki denizde oluşabilecek hava olayları. Bunlar ani çıkan rüzgârlar ve bu rüzgârlar neticesinde meydana gelen dalgalar. O dönemde gemilerin kıyıya yakın seyrettiği bilirse de bu hava olayları deniz ticaretini etkilemektedir. Araştırmamıza konu alan dönem düşünüldüğünde ticaret gemilerinin yelkenli olduğu bilinmektedir. Özellikle buharlı gemilerin 19. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra ortaya çıktığı bilinmektedir.¹¹⁷

Deniz Ticaretinde bir gemini bir limandan bir limana gidebilmesi için o dönemde yelken kullanılmaktaydı. Kürekli gemilerinde olduğu bilinmektedir. Rüzgâr enerjisiyle seyrü sefer yapan bu gemilerin hava koşullarından etkilenmemesi düşünülemez. Gemilerin şiddetli fırtınalar da battığı bilinmektedir. Rüzgârların oluşturduğu hava durumu hiç şüphesizi kaptanlar tarafından belirli tecrübelerle bilinmekteydi. Bu duruma göre seyre çıkılmaktaydı.

¹¹⁵ Panzak, *a.g.e.* s.76.

¹¹⁶ *B.O.A. C.SH. 12-596*

¹¹⁷ Tanju Demir, "Osmanlı İmparatorluğunda Deniz Posta Taşımacılığı ve Vapur Kumanyaları", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Yıl:2005 sayı:17 sayfa: 1-17

Ticaret de deniz yolunun kullanılması pek çok avantajı vardır. Taşınan malın büyüklüğü, taşınma zamanı ve taşınma maliyeti açısından son derece önemlidir. Burada taşınacak olan miktar bir kara yolu taşıtına göre fazladır. Yine taşıma maliyeti açısından daha ucuzdur. Bir başka konuda zaman meselesidir. Bu kadar büyüklükteki malı belirlenen limandan alıp belirlenen limana götürmek kısa zamanda deniz yolu ile yani gemi ile mümkündür.

Bu kolaylıkların yanında birde bu deniz taşıtlarının riskleri vardır. Bahsettiğimiz risklerin yanında burada denizde meydana gelen kazalardan bahsedeceğiz.

Gemilerin batmaları, karaya oturmaları, çarpışmaları gibi deniz kazaları can kaybı kadar önemli boyutlarda maddi kayıplara da neden olmaktadır. Sigortacılığın yeterli ölçüde gelişmediği dönemlerde tüccar açısından deniz kazalarının ardından yaşanan maddi kaybı en aza indirmek önemliydi; bu ise gemide taşınan malların kurtarılabilmesine bağlı olarak bir ölçüde mümkün olabiliyordu. Mal sahiplerinin kazazede gemiden kurtarılabilen mallarını almaları süreci ise bazı zorluklar içermekte olup bu konuda karşılaşılan en büyük sorun kazazede malların el koyma ve yağmalamaya maruz kalmasıydı.¹¹⁸

Bu sorun ticarete eski çağlardan beri var olduğu bilinmektedir. Kaza yapan geminin malları kaza yaptığı bölge halkı ya da idarecileri tarafından sahiplenilmeye çalışılmaktadır. Bu konular ile ilgili pek çok belgenin de olduğu bilinmektedir. Belgelerde çokça görülmesi bunun deniz ticaretinde bir sorun olarak görüldüğünü göstermektedir.¹¹⁹

3.4. Deniz Ticaretinde İzne Tabi olan Mallar

İstanbul mahkemesi Şeriye Sicillerindeki 1695 ile 1697 yılları arasındaki bu belgelerde İstanbul'dan Batı Anadolu'ya satılması izne tabi olan mallara değinilmektedir. Satılmasına izin verilen yerler İzmir, Sakız Adası, Midilli Adası, Rodos Adası, Kuşadası, Limni adasıdır. Genellikle mallar İstanbul'dan çıkmaktadır. Buğday bunların başında gelmektedir.

Bugünkü Karacabey o dönem Mihaliç'te var olan buğdayı izin alarak İzmir ve Sakız civarına satılmasına izin verilmektedir.

¹¹⁸ Şenay Özdemir Gümüş, "Osmanlı Deniz Ticaretinde Hukuki Bir sorun Kaza Yapan Geminin Malları", *Folklor/Edebiyat*, 2012, sayı.71, s.113-126

¹¹⁹ Şenay Özdemir Gümüş, *a.g.m.* s.114.

İstanbul kâdısı fazîletlü efendi mezbûrları mahall-i merkûme götürüp hüccet-i şer‘iyye getirmek üzere gemiciler kethüdâsı ma‘rifetiyle yarar kefillerin alıp i‘lâm eylesiz deyü buyruldu.

Fî 14 R sene 1121

Devletlü sa‘âdetlü merhametlü sultanım hazretleri sağ olsun Bu kulları mütevellîsi olduğum evkâf mahsûlünden hâlâ Mihaliç‘de mevcûd olan on bin keyl hintanın üç bin kilesi İzmirî Ahmed Reis‘in sefînesine ve üç bin kilesi İzmirî İbrahim Reis‘in sefînesine ve dört bin kilesi İzmirî Mustafa Reis‘in sefînesine İzmirî Genç Hacı İbrahim ve Hacı Mustafa kefâletleriyle tahmîl ve Sakız‘a ve İzmir‘e götürüp fûrûhta hüccet getirmek üzere mürûr ve ubûruna kimesne mâni‘ olmamak için emr-i şerîf ihsân buyrulmak bâbında emr ü fermân devletlü sa‘âdetlü sultanım hazretlerindedir.

Bende-i Hacı Hüseyin mütevellî. .¹²⁰

Mustafa Reis b. Yusuf’un gemisine yüklediği buğdayı Midilli adası ahalisine satmasına izin verildiğini belirtmektedir.

“Sefîne reislerinden olup mahmiye-i İstanbul‘da Molla Zeyrek mahallesinde sâkin Mustafa Reis b. Yusuf nâm kimesne meclis-i şer‘-i şerîf-i enverde takrîr-i kelâm ve ta‘bîr ani‘l-merâm edip Bahr-i Sefîd‘de vâki‘ Rodos ve İstanköy ve Sakız ve Kuşadası ve Midilli ve Bozcaada ve Limni‘ye mahmiye-i İstanbul‘dan nakl ve ibâdullâha bey‘i fermân olunan buğdaydan çenber ta‘bîr olunur sefînemde mevcûd üç bin keyl buğdayı harbî kefereye ve sâir mahallerde bey‘ ve ihrâc etmeyip cezâir-i mezbûreden Midilli cezîresine nakl ve İstanbul‘da râyic olduğu üzere her keyli kırk beşer akçe ve navl için ecr-i misli idiği sikât-ı makbûletü‘l-kelimât ihbârlarıyla takdîr olunan sekizer akçe ve cihet-i ma‘îşetim için dahi yedişer akçe ki cem‘an altmış akçeye mârrü‘z-zikr Midilli cezîresinde ibâdullâha bey‘ ba‘dehû hîn-i avdetde ol mikdâr buğdayı âhar mahalle götürmeyip cezîre-i mezkûrede tamamen ibâdullâha bey‘ eylediğimi hâkimü‘ş-şer‘den hüccet etdirdikten sonra mahmiye-i mezbûreye getirip hâkimü‘ş-şer‘a îsâl edeceğime kefillerim [29a] alınıp ber-vech-i meşrûh bana izn verilmek matlûbumdur dedikde mahalle-i mezbûre sükkânından el-Hâc Ahmed b. el-Hâc Yusuf ve İbrahim Ağa b. Hasan ve el-Hâc Himmet b. Ahmed ve Yiğitbaşı Mustafa b. Mehmed nâm kimesneler mezbûr Mustafa Reis zikrolunan üç bin keyl buğdayı harbî kefereye ve sâir

¹²⁰ İstanbul Mahkemesi 92 Numaralı Sicil (H. 1120-1121 / M. 1709) cilt: 60, sayfa: 557 Hüküm no: 631 Orijinal metin no: 94b-1

mahallerde bey' ve ihrâc etmeyip mârrü'z-zikr Midilli cezâresinde ibâdullâha bâlâda tafsîl olunan vech üzere cem'an her keylini altmışar akçeye tamamen bey' ve hüccet getirmeğe biz kefil olduk dediklerinde mezkûr Mustafa Reis'e zikrolunan buğdayı cezîre-i mezbûreye nakl ve bey'a ba'de'l-izn mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu.

Fi'l-yevmi'l-hâmis min-Şa'bâni'l-mu'azzam li-sene seb'a ve mie ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Eş-şâhidünü's-sâbıkün."¹²¹

Bu belgede de Abdullah Reis b. Hacı Hasan'ın gemisine yüklediği buğdayı Sakız adası ahalisine satmasına izin verildiği anlaşılmaktadır.

"Sefîne reislerinden olup mahrûse-i Galata'ya tâbi' kasaba-i Fındıklı'da Molla Çelebi mahallesinde sâkin es-Seyyid el-Hâc Abdullah b. el-Hâc Hasan nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf-i enverde takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-merâm edip Bahr-i Sefîd'de vâki' Rodos ve İstanköy ve Sakız ve Kuşadası ve Midilli ve Bozcaada ve Limni'ye mahmiye-i İstanbul'dan nakl ve ibâdullâha bey'i fermân olunan buğdaydan şayka ta'bîr olunur sefînemde mevcûd altı bin keyl buğdayı harbî kefereye ve sâir mahallerde bey' ve ihrâc etmeyip cezâir-i mezbûreden Sakız cezâresine nakl ve İstanbul'da râyic olduğu üzere her keyli kırk beşer akçe ve navl için ecr-i misli idiği sikât-ı makbûletü'l-kelîmât ihbârlarıyla takdîr olunan onar akçe ve cihet-i ma'îşetim için dahi yedişer akçe ki cem'an altmış ikişer akçeye mârrü'z-zikr Sakız cezâresinde ibâdullâha bey' ba'dehû hîn-i avdetde ol mikdâr buğdayı âhar mahalle götürmeyip cezîre-i mezkûrede tamamen ibâdullâha bey' eylediğimi hâkimü'ş-şer'den hüccet etdirdikten sonra mahmiye-i mezbûreye getirip hâkimü'ş-şer'a îsâl edeceğime kefillerim alınıp ber-vech-i meşrûh bana izn verilmek matlûbumdur dedikte mahmiye-i mezbûrede Azebler mahallesi sükkânından es-Seyyid el-Hâc Hüseyin b. el-Hâc Veli ve el-Hâc Ömer b. Pîrî ve el-Hâc Osman b. Mehmed nâm kimesneler mezkûr es-Seyyid el-Hâc Abdullah zikrolunan altı bin keyl buğdayı harbî kefereye ve sâir mahallerde bey' ve ihrâc etmeyip mârrü'z-zikr Sakız cezâresinde ibâdullâha bâlâda tafsîl olunan vech üzere cem'an altmış ikişer akçeye tamamen bey' ve hüccet getirmeğe biz kefil olduk dediklerinde mezbûr es-Seyyid el-Hâc Abdullah'a zikrolunan buğdayı cezîre-i mezbûreye nakle ba'de'l-izn mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu."

¹²¹ *Galata Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697) cilt: 57, sayfa: 169 Hüküm no: 85 Orijinal metin no: 28b-3*

Fi'l-yevmi'l-hâmis min-Şa'bâni'l-mu'azzam li-sene seb'a ve mie ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Eş-şâhidünü's-sâbıkün."¹²²

Yine aynı tarihli başka bir belgede Hüseyin Reis b. Şaban'ın gemisine yüklediği buğdayı Rodos'a götürüp satmasına izin verildiği görülmektedir.

"Sefîne reislerinden olup mahrûse-i Galata'ya tâbi' Yeniköy nâm karyede sâkin el-Hâc Hüseyin b. Şaban nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf-i enverde takrîr-i kelâm ve ta'bîr ani'l-merâm edip Bahr-i Sefîd'de vâki' Rodos ve İstanköy ve Kuşadası ve Sakız ve Midilli ve Bozcaada ve Limni'ye mahmiye-i mezbûreden nakl ve ibâdullâha bey'i fermân olunan buğdaydan şayka ta'bîr olunur sefînesiyle dört bin keyl buğdayı harbî kefereye ve sâir mahallerde bey' ve ihrâc etmeyip cezâir-i mezbûreden Rodos cezâiresine nakl ve İstanbul'da râyic olduğu üzere her keyli kırk beşer akçe ve navl için ecr-i misli idiği sikât-ı makbûletü'l-kelimât ihbârlarıyla takdîr olunan on üç akçe ve cihet-i ma'îşetim için yedişer akçe ki cem'an altmış beşer akçeye mârrü'z-zikr Rodos cezâiresinde ibâdullâha bey' ve ba'dehû hîn-i avdetde ol mikdâr buğdayı âhar mahalle götürmeyip cezâire-i mezkûrede tamamen ibâdullâha bey' eylediğimi hâkimü's-şer'den hüccet etdirdikten sonra mahmiye-i mezbûreye getirip hâkimü's-şer'a îsâl edeceğime kefillerim alınıp ber-vech-i muharrer bana izn verilmek matlûbumdur dedikde mahmiye-i mezbûreden Uncu el-Hâc Mehmed b. Ali ve Süleyman Ağa b. İbrahim nâm kimesneler mezbûr el-Hâc Hüseyin zikrolunan dört bin keyl buğdayı harbî kefereye ve sâir mahallerde bey' ve ihrâc etmeyip mârrü'z-zikr Rodos cezâiresinde ibâdullâha bâlâda tafsîl olunan vech üzere cem'an altmış beşer akçeye bey' ve hüccet getirmeğe biz kefil olduk dediklerinde merkûm el-Hâc Ahmed'e Hüseyin'e zikrolunan buğdayı cezâire-i mezbûreye nakle ba'de'l-izn mâ hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu

Fi'l-yevmi'l-hâmis min-Şa'bâni'l-mu'azzam li-sene seb'a ve mie ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Mehmed Efendi b. Hüseyin, Receb Efendi Nâib-i Kapan, Çorbacı Süleyman Ağa, Mehmed Çelebi b. İbrahim, el-Hâc Ahmed b. Yusuf, el-Hâc Osman b. Sefer, Ali b. Bali, İbrahim b. Ahmed, Mustafa b. Şaban."¹²³

¹²² Galata Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697) cilt: 57, sayfa: 169 Hüküm no: 84 Orijinal metin no: 28b-2

¹²³ Galata Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697) cilt: 57, sayfa: 169 Hüküm no: 180 Orijinal metin no: 31b-2

Hacı Ömer Reis b. Pîrî'nin gemisine yüklediği buğdayı Midilli'ye götürüp satmasına izin verildiği yönünde bir belge de bulunmaktadır.

“Kezâlik sefîne reislerinden mahmiye-i İstanbul'da Azebler mahallesinde sâkin el-Hâc Ömer b. Pîrî bir çenber ile her keyli sekizer akçe navl ile cezîre-i Midilli'ye dört bin keyl buğdayı nakle kefillerim alınıp izn verilmek matlûbumdur dedikde Şeyh Muhyiddin mahallesinde sâkin el-Hâc Ahmed b. Abdullah ve Pazarbaşı el-Hâc Osman kefiller olmağın mâ vaka'a.

Fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü's-sâbıkûn, es-Sâbıkûn, es-Sâbıkûn, es-Sâbıkûn.”¹²⁴

Bu tarihe denk gelen başka bir belgede Hasan Reis b. Ahmed ile ortağı Ali Reis b. Mehmed'in gemilerine yükledikleri buğdayı Kuşadası'na götürüp satmalarına izin verildiği yönünde bir kayıt bulunmaktadır.

“Kezâlik sefîne reislerinden olup Sultânhamamı'nda sâkin el-Hâc Hasan b. Ahmed ve şerîki olup Hocapaşa mahallesinde sâkin Ali Reis b. Mehmed meclis-i şer'de takrîr-i kelâm edip biz dahi kezâlik iki aded çenber ta'bîr olunur sefinemiz ile her keyli onar akçe navl ile beş bin keyl buğdayı Kuşadası'na nakl ve hüccet getirmeğe kefillerim alınıp bana izn verilmek matlûbumdur dedikde Yiğitbaşı Mustafa b. Mehmed ve el-Hâc Ömer b. Pîrî ber-vech-i muharrer kefil olduk dediklerinde mâ vaka'a. Fi't-târihi'l-mezbûr.”¹²⁵

Benzer bir belgede Osman Reis b. Mehmed'in gemisine yüklediği buğdayı Limni'ye götürüp satmasına izin verildiği yazmaktadır.

“Kezâlik sefîne reislerinden Osman Reis b. Mehmed çekleve ta'bîr olunur bir sefinem ile her keyli yedişer akçe navl ile cezîre-i Limni'ye bin iki yüz keyl buğdayı nakl ve hüccet getirmeğe kefillerim alınıp izn verilmek matlûbumdur dedikde Ekmekçiler kethudâsı Süleyman Ağa b. İbrahim ve Yiğitbaşı Mustafa b. Mehmed şehâdetleriyle kefiller olmağın mâ vaka'a.

¹²⁴ Galata Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697) cilt: 57, sayfa: 181 Hüküm no: 98 Orijinal metin no: 32b-4

¹²⁵ Galata Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697) cilt: 57, sayfa: 180 Hüküm no: 95 Orijinal metin no: 32a-1

Fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü's-sâbıkûn, es-Sâbıkûn, es-Sâbıkûn, es-Sâbıkûn."¹²⁶

Bu belgelerden anlaşıldığı üzere özellikle buğdayın kritik bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ordunun ve halkın temel ihtiyaç maddesidir. Üretimi tüketimi ve ticareti devlet tarafından izne tabi olup kontrol altından tutulmaya çalışılmıştır. Bu süreçte kaçakçılık olduğu malın belirtilen yere indirilmediği de bilinmektedir.¹²⁷

3.5. Ticaret Gemisi İnşa Faaliyetleri

Tüccar gemisi yapımı deniz ticaretinin en önemli faaliyetlerindedir. Bu nedenle ticaret gemilerinin inşasının nasıl ve kimler tarafından yapıldığını görebilmek adına aşağıda bazı örnekler veriyoruz. Genellikle Batı Anadolu kıyılarından seçtiğimiz bu örnekler oldukça ilginç bilgiler içerdiğinden aynen veriyoruz.¹²⁸

2 Temmuz 1761 tarihli belgede Rodos tüccar reisleri taifesinden kaptan Mehmed'in ahaliye zahire nakli için inşa etmiş olduğu gemisinin kalyon olarak adlandırılması ve bunun alameti olarak başına bir aslan figürünün konulabilmesi için emir talep edilmektedir.

"Devletlü merhametli sultanım hazretleri sağ olsun

Arzuhal kulları budur ki,

Bu kulları bahr-ı sefidde vâki Rodos ceziresi sükkânından tüccar reisleri taifesinden olup ibadullah-ı müslimine nakl-i zeahir için bu esnada bina ve inşa eylediğim sefinem nüzülü hazır (ve) âmâde olup lakin sefine-i mezbure(nin) kalyon ismiyle tesmiye olunması alametiyle bir emre muhtaç olmağla mercudur ki, sefine-i merkûm kalyon ismiyle müsemma olması için bu kullarına bir kıta emr-ü âlişan ita ve ihsan buyrulmak babında lüt-f-u kerem devletlü merhametlü sultanım hazretlerindir.

¹²⁶ *Galata Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697) cilt: 57, sayfa: 181 Hüküm no: 97 Orijinal metin no: 32a-3*

¹²⁷ Arıkan, Zeki, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul, 1991, s.279-306.

¹²⁸ *AE.SMST-III 014_890*

Bende-i Mehmet Kapudan-ı Sakin-i Rodos.

Mâ'ruz-u bendeleridir ki,

Rodos ceziresi sakinlerinden sahibi arzuhal Mehmet kapudan kullarının cezire-i mezbûrede kendi malıyla bina ve rûy-i deryaya nüzul etmek üzere müheyya eylediği sefinesine aslan vaz olunup kalyon tesmiye olunmasına şayeste eylediğini ber vech-i maişet Rodos sancağı mutasarrıfı saadetlû, Süleyman paşa bendeleri reyyu'l ayn-ı müşahede ve sefine-i mezbûrenin arslan vaz'ı ile kalyon tesmiyesine tahammül olduğu malum olduktan sonra veçh-i meşruh üzere arslan vaz'ına müsaade-i aliye buyrulduğunu natuk emri şerif-i âlişan inayet ve ihsan buyrulmak babında emr-ü ferman devletlû inayetlû efendim sultanım hazretlerindedir.

*Hasan (mühür var)*¹²⁹

Kalyon kışlı tüccar gemisi inşası ile ilgili bir ferman karşımıza çıkmaktadır. Bu tip gemilerin inşası için devlet tarafından çeşitli zamanlarda fermanlar gönderilmiştir.¹³⁰ Özellikle savaş ve kıtlık yıllarında bu tarz gemilere olan ihtiyaç arttığından sayılarını yerel güç sahiplerinden destek alarak artırmak yoluna gidilmiştir. Mühimmat, zahire ve odun naklinde yaşanan sıkıntıyı gidermek için Karadeniz'in Anadolu ve Rumeli sahillerinde büyük gemiler inşa ettirilmesi gönderilmiştir.

“Kalyon kışlı tüccâr sefinesi inşâsı için fermân.

Akzâ kuzâtü'l-Müslimîn, evlâ vülâti'l-muvahhidîn, ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn, râfi'ü a'lâmi'ş-şerî'ati ve'd-dîn, vârisü ulümü'l-enbiyâi ve'l-mürselîn, el-muhtassu bi-mezîd-i inâyeti'l-Meliki'l-mu'în Mevlânâ İstanbul Kādısı -zîdet fezâilühû ve iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim, câmi'ü'l-mahâmid ve'l-mekârim, el-muhtassu bi-mezîd-i inâyeti'l-Meliki'd-dâim Dergâh-ı mu'allâm kapıcıbaşlarından İstanbul Gümrüğü Emîni Hasan -dâme mecduhû-tevkî-i refî-i hümayûn vâsıl olacak ma'lûm ola ki Bahr-i Siyah'a âmed-şüid eden tüccâr tâifesi mukaddemâ inşâ ettirdikleri kalyon kışlı üç direkli ve şehtiye ve pergandi ve çekeleve ve çenber ta'bîr olunur sefînelerin bir müddetden beri inşâsını terk ve yerlerine çekirme ve beş çifte ta'bîr olunur sagîr sefîne inşâ ettirterek kebîr sefînelere killet târî olduğundan bir mahalle mühimmât irsâli ve Âsitâne-i sa'âdetime zehâir ve hatab celbi emr-i asîr olduğu

¹²⁹ Ek_1

¹³⁰ İdris Bostan, “Mezemorta Hüseyin Paşa ve 1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi”, *Türk Denizcilik Tarihi*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, s.281-291

bedîhiyyât-ı umûrdan olup sefâin inşâsı husûsunun bir taht-ı râbitaya idhâl olunması emrine irâde-i aliyem ta'alluk edip hâlâ rûy-ı deryâda mevcûd olan çektirme ve beş çiftelere ta'arruz olunmayarak fîmâ-ba'd Bahr-i Siyah'ın Anadolu ve Rumeli sâhillerinde sefâin inşâ olunan mahallerde çektirme ve beş çifte inşâ olunmayıp kadîmi üzere kalyon kıçlı ve üç direkli ve şehtiye ve pergandi ve çekeleve ve çenber ta'bîr olunur sefîneler inşâ ve sivri kıçlı sefîne dahi inşâ olunmayıp onun yerine çekeleve inşâ olunmak ve inşâ olunacak sefîneler altı bin keyl hamûleyi istî'âb eder sefîneden sagîri inşâ olunmayıp altı bin keyl hamûleden on bin, on beş bin, yirmi bin keyl dahi ziyâde hamûleyi istî'âb eder kebîr sefâin inşâ olunmak ve kebîr sefîne inşâsına iktidârı olmayıp çektirme ve beş çifte inşâsına muhtâc olan ba'zı rüesâ dahi yine çektirme ve beş çifte inşâ ettirmeyip iki üç reis müştereken olarak bâlâda mastûr sefînelerden bir kebîr sefîne inşâ ettirmek ve bundan böyle memnû' olan çektirme ve beş çifte inşâsına bir mahâlde mübâşeret ederler ise vakt ve vakt Tersâne-i âmirem tarafından mübâşirler irsâliyle nâ-tamam ise şîkest ettirilip tekâmül olunmuş ise cânib-i mîrîye zabtolunacağı beyânıyla sevâhil-i Anadolu ve Rumeli'de vâki' olan vülât ve hükkâm ve sâir iktizâ edenlere ve Boğdan Voyvodası'na hitâben başka başka ve İznikmid ve Mihaliç ve Bandırma ve Körfez ve Hereke ve Tavşancı nâm sevâhilde ancak Körfez rüesâsına bin keyl hamûleyi istî'âb eder çektirme sefînesi inşâ olunup bu vesîle ile Bahr-i Siyah rüesâsına sagîr ve kebîr çektirme ve beş çifte inşâ ettirilmemek üzere sevâhil-i merkûmenin hükkâm ve zâbitânına dahi başka evâmir-i şerîfe ısdârıyla tenbîh ve te'kîd olunmuş olmakdan nâşî siz ki Mevlânâ ve Gümrükcü-i mûmâ-ileyhimâsız, siz dahi Der-aliyye'mde mevcûd ashâb-ı sefâin ve rüesâsına mevâdd-ı merkûmeyi i'lân ve işâ'at eylemeniz bâbında size hitâben emr-i şerîfim sudûrunu mütehayyizân-ı ricâl-i Devlet-i aliyemden hâlâ Tersâne-i âmirem emîni iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Mustafa Reşid -dâme mecduhû- bâ-takrîr ifâde etmekle vech-i meşrûh üzere amel ve hareket olunmak fermânım olmağın imdi ba'd-ezîn bâlâda bast u beyân olunduğu üzere amel ve hareket olunması husûsuna ale'd-devam mezîd-i ihtimâm ve dikkat olunmak matlûb-ı kat'î-i Pâdişâhânem olduğu ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i meşrûh mevâdd-ı merkûmeyi Der-aliyye'mde mevcûd ashâb-ı sefâin ve rüesâsına i'lân ve işâ'at birle bu husûsa dâimen ve müstemirren mezîd i'tinâ ve nezâret ve hilâf-ı fermân ve münâfî-i tenbîhât hâlet ve hareket vukû'unu tecvîzden ittikâ ve mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdir olmuştur. Buyurdum ki: Hükm-i şerîfim vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzımü'l-imtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûnuyla âmil olup hilâfından hazer ve mücânebet eyleyesiz. Şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılarsız.

Fî 15 S sene 1218

*Kostantiniyyeti'l-mahrûse*¹³¹

Ticaret gemisi imal edilirken dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında bilgi veren bir belgede Mısır a gidip gelen tüccar gemilerinin korsan saldırılarına karşı küçük kaldığı ve daha büyük tipte gemiler yapmalarına izin verildiğinden bahsetmektedir. Buda bize devletin deniz ticaretine ne kadar önem verdiğini gösteren bir diğer göstergedir.

İzmir mollasına, yeniçeri zabıtine, İzmir Hassı voyvodasına, gümrük eminine, ayan-ı vilayet ve iş erlerine: hitaben Mısır'a işleyen tüccar gemileri sönbeki, firkate, şayka tiplerinde olup her ne kadar büyük olsalar da Akdeniz'de on top taşıyan korsan gemilerine güçleri yetmediğinden gemilerdekiler esir, malları yağma edilmekte olduğundan tüccarlardan Sabuncuzade Ömer, Pervizzade Hacı Ahmed, Hacı İbrahim ve Hacı Mustafa kendi gemilerinin de kalyon olmasını talep etmeleriyle, kalyon sahibi tüccarlardan Makrizade Hacı Hüseyin, Şerif Hacı Hüseyin ve Semirizade Hacı Halil'in de buna muvafakat etmeleri üzerine gemi inşa edilen yerlerde Mısır tüccarına kalyondan hariç yeni gemi inşa ettirilmemesi, ticaret filosunun birkaç yıl içinde kalyonlardan ibaret hale getirilmesi hakkındaki bir hüküm¹³² Mühimme defterine kaydedilmiştir.

3.6. Tüccarlar Arasındaki Davalar

Ticaret gemilerinin gerek gemi personelleri arasında gerekse de tüccarlar arasında çeşitli konularda anlaşmazlıklar çıkmaktaydı. Özellikle Payitahttaki mahkemelerde görülen davalara bakıldığında birçok örnek karşımıza çıkmaktadır. Bunlara bir örnek olarak, Gemiciler, Yani, Drako, Angeli, Yani, Yori, Nekite, Nikola ve Yani'nin gemisinde çalıştıkları İzmirli Hacı İsmail Reis b. Mehmed'e açtıkları davada anlaşlıkları anlaşılmalıdır. Bu konudaki mahkeme hükmünün tam metni aşağıdadır.

Ma'rûz

Bahr-i Sefîd mellâhlarından ashâb-ı arzuhâl Yani v. Hristodoli ve Drako v. Niko ve Angeli v. Kiryako ve Yani v. Vandeli ve Yorgi v. Manol ve Nekite v. Andon ve Nikola v. Yani ve Yani v. Yorgaki nâm sekiz nefer zimmîler meclis-i şer'de volik reislerinden olup

¹³¹ *İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (H.1217-1225 / M. 1802-1810) cilt: 83, sayfa: 100, Hüküm no: 36*
Orijinal metin no: 12b-1

¹³²*B.O.A. A.{DVNSMHH.d} 115-2757*

Kapıkethudâsı Mehmed Beşe mübâşeretiyle ihzâr ettirdikleri İzmirli el-Hâc İsmail Reis b. Mehmed muvâcehesinde bundan akdem pay kavliyle İstanbul'dan Akdeniz'de beynimizde ma'lûm mahallere nakl için sefînesine tahmîl olunan eşyâdan hâsıl olan navuldan yedi ayda eylediğimiz hizmetimiz için herbirimizin hissesine isâbet eden on ikişer guruş yirmi beşer paradan onar guruş yirmi beşer parasını bize def' ve teslîm ikişer guruş hissemiz yedinde bâkî kalmağla mezbûr el-Hâc İsmail Reis'den taleb ederiz deyü tesâddî eylediğimiz da'vâlarımız bâ-vesâtet-i muslihîn herbirimiz altmışar para bedel-i makbûza sulh olup müddet-i mezkûrede olan hizmetlerimizin ücretine müte'allika âmme-i da'vâdan mezbûr el-Hâc İsmail Reis'in zimmetini ibrâ-i âm ile ibrâ ve iskât eyledik deyü eyledikleri ikrârlarını mezbûr el-Hâc İsmail Reis dahi tasdik eylediği Mahkeme-i Bâb'dan huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu.

Fî 9 Muharrem sene 1163 ¹³³

Yine gemicilerin karıştıkları olaylara dair birçok arşiv belgesi de bulunmaktadır. Örneğin, 10 Nisan 1804 tarihli ve Kaptan-ı Derya Gazi Hasan imzalı tarihli bir belgede İzmir'den gemiye aldıkları İslam tacirlerini öldürüp mallarını zapt eden Kefalonyalı bir kaptan ile altı mellahın, Balya Voyvodası Ahmed Ağa tarafından tutuklandığından bahsedilmektedir.¹³⁴

3.7. Ticaret Gemilerinin Kiralanması

1810 tarihli belgede görüldüğü üzere bahsedilen limanlarda ticari faaliyetler için gemiler kiralanmaktaydı. Burada bahsettiği gibi bu kiralama işleri devlet tarafından yetkilendirilen kişiler tarafından yapılmaktadır. İstanbul, İzmir ve Selanik iskelelerinde resmî yetkili Ahmed ve adamları dışında kimsenin gemi kiralama ve kiraya verme işi yapmaması şeklinde örnek verebiliriz.

“Dellâliye-i sefâin.

Akzâ kuzâtü'l-Müslimîn, evlâ vülâti'l-muvahhidîn, ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn, râfi'u a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn, vârisü ulûmü'l-enbiyâi ve'l-mürselîn, el-muhtassu bi-mezîd-i inâyeti'l-Meliki'l-mu'în İstanbul ve Galata kâdıları -zîdet fezâilühümâ- ve iftihârü'l-emâcid

¹³³ *Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil (H. 1162-1163 / M. 1749-1750), cilt:73, sayfa:409, hüküm no:539, orijinal metin no: 68a-2*

¹³⁴ *B.O.A. C. BH. 133 – 6464.*

ve'l-ekârim, câmi'ü'l-mahâmid ve'l-mekârim, el-muhtassu bi-mezîd-i inâyeti'l-Meliki'd-dâim Dergâh-ı mu'allâm kapıcıbaşularından İstanbul Gümrüğü Emîni Hasan -dâme mecduhû- tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olucak ma'lûm ola ki Kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân el-Hâc Ahmed -zîde kadrühû-nun Dîvân-ı Hümâyûn'uma takdîm eylediği arzuhâli mefhûmunda senevî ma'a-zam dört yüz on beş gurus mâl ile mukayyed olan Resm-i Dellâliye-i İcâr-ı Sefâin Mukâta'ası ber-vech-i mâlikâne uhdesinde olup İstanbul ve İzmir ve Selanik iskelelerinde ve sâir ehl-i İslâm ve re'âyânın ve müste'men tâifesinin icâr eyledikleri sefâinden ez-kadîm dellâliye nâmıyla yüzde iki resm-i dellâliyeleri kaptanları tarafından verilegelmekle fîmâ-ba'd zikrolunan iskelelerde icâr olunan sefâin Mukâta'a-i mezbûre mutasarrıfı ma'rifetiyle icâr ve istîcâr olunup ber-mu'tâd icâb eden resm-i dellâliyeleri tarafından mîrî için ahz ü kabz olunmak beratı şurûtunda iken el-hâletü hâzihî ba'zı ecnebi dellâ[l]lar hilâf-ı şurût hufyeten sefîne istîcârını i'tiyâd eylediklerinden bu keyfiyet hem kaptanlara ve hem tüccâra gadri ve nizâ' tekevvününü mûcib ve mal-ı mîrînin kesr u noksan terettübünü müstevcib olduğunu beyân birle ba'd-ezîn icâr ve istîcâr olunan sefâin, tarafından ta'yîn eylediği vekîli Hacı Hüseyin ve ma'iyetinde olan mu'temed dellâllar ma'rifetleriyle kat'-ı pazar olunarak şurûtu üzere resm-i dellâliyesi tahsîl olunmak için emr-i şerîfim sudûrunu tahrîr ve istid'â etmekle kuyûda mürâca'at olundukda Mukâta'a ve şurût-ı mezkûresi kaydı ve muktezâsı Haremeyn Mukâta'ası ve Mâlikâne'den ba'de'l-ıhrâc Gümruk Emîni mûmâ-ileyhden lede'l-isti'lâm, sefâin istîcârı resm-i dellâliyesi mûmâ-ileyh el-Hâc Ahmed -zîde kadrühû-nun mâl ve kalemiye ile ber-vech-i mâlikâne uhdesinde olmağla ber-vech-i muharrer tarafından ta'yîn eylediği vekîli Hacı Hüseyin kâr-güzâr ve ma'iyetinde olan Avram ve Marko nâm iki nefer dellâllar her cins sefâin umûruna âşinâ olduklarından ba'd-ezîn Müslim ve re'âyâ ve müste'men sefînelerinden istîcâr olunacak sefâin, vekîl-i merkûm Hacı Hüseyin ve ma'iyetinde olan mersûmân ma'rifetleriyle senedât-ı mu'tebere ile mukâvelelerinde ihtimâm ve ber-mûceb-i şurût navlundan yüzde iki resm-i dellâliyesi tahsîl birle mukayyed olan mâl ve kalemiyesi cânib-i mîrîye ve mahallerine edâ ve kusûr fâizi ile mûmâ-ileyh el-Hâc Ahmed -zîde kadrühû- ve vekîlleri ta'ayyüş eylemek üzere bir kıt'a emr-i şerîfim ısdârı ile şurût-ı Mukâta'a ve mal-ı mîrî vikâye olunmuş olacağını memhûren i'lâm etmekle tanzîmi bâ-takrîr lede'l-arz imdi mûcebince tanzîmine mübâderet olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuşdur. Buyurdum ki: Hükm-i şerîfim vardıkda bu bâbda sâdır olan emrim üzere amel edip dahi ber-vech-i muharrer İcâr-ı Sefâin Mukâta'ası mezkûru'l-mikdâr mâl ile mûmâ-ileyhin ber-vech-i mâlikâne uhdesinde olduğu Hazîne-i âmirem defterlerinde mukayyed olmağla siz ki Mevlânâ ve Gümruk Emîni mûmâ-ileyhimsiz, merkûmun vekîli mezkûr Hacı Hüseyin ve ma'iyetinde olan mersûmlar ma'rifetiyle icâr ve istîcâr olunan sefâin senedât-ı mu'tebere

ile mukāvelelerinde ihtimâm ve ber-mûceb-i şurût navlundan yüzde iki resm-i dellâliyesi tahsîl husûsunda ihtimâm ü dikkat ve mugāyir-i emr-i âlî-şânım vaz' ü harekete bir türlü rızâ ve cevâz göstermeyesiz. Şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılarsız.

Fî 15 Ramazanü'l-mübârek sene 1219

Kostantiniyyeti'l-mahrûse" ¹³⁵

3.8. Ticaret Gemilerinde Kefillik Meselesi

Osmanlı karasularında seyreden gemiler vasıtasıyla yapılan ticarete aksaklıkların düzeltilmesi için sigortacılık benzeri bir uygulama dikkat çekmektedir. Burada ticaret yapacak olan tüccara gidip geri döneceği malı sağ salim teslim etmek başta olmak üzere çeşitli sorumluluklar düşmektedir. Tüccarın bahse konu sorumlulukları yerine getireceğine dair çeşitli belgeler düzenlenmektedir. Gemi ile taşımacılık yapılan bölgelerde tanınmış kişiler tüccarlara kefil olarak ticaretin güven içerisinde yapılmasını temin etmektedirler. Bu hususa dair kadı sicillerine geçmiş bir belgede Rodos, İstanköy, Kuşadası, Sakız, Midilli, Bozcaada ve Limni'ye gemileriyle buğday götürüp ahaliye satmayı taahhüt eden kaptanlarla bunlara kefil olanların isimlerini görmekteyiz.

“İşbu sene-i mübârekede mahmiye-i İstanbul'dan Bahr-i Sefîd'de vâki' Rodos ve İstanköy ve Kuşadası ve Sakız ve Midilli ve Bozcaada ve Limni cezîrelerine nakl ve onda ibâdullâha bey'i fermân olunan buğdaydan cezâir-i mezbûreye nakl için navullarının ecr-i misli vukûf-ı tâmmı olan Müslimînden istihbâr olundukda mahmiye-i mezbûreden zikrolunan buğdayın her keyli için navullarının ecr-i misli cezîre-i Rodos'a ve İstanköy'e on üçer akçe ve Kuşadası ve Sakız'a onar akçe ve Midilli'ye sekizer akçe ve Bozcaada ve Limni'ye yedişer akçe idiğın zâhir ve mukarrer olmağla mârrü'z-zikr buğdayın her keyli İstanbul'da râyic olduğu kırk beşer akçe ve reislerin cihet-i ma'îşetleri'çün yedişer akçe ki cem'an elli ikişer akçeye navl-ı mütekarrerleri dahi zam olunup harbî kefereye ve sâir mahallerde bey' olunmayıp ancak herbiri ta'yîn olunan cezîrelerde meblağ-ı mecmû'-ı mezbûra bey' ba'dehû hîn-i avdetde herbiri mahallerinde minvâl-i muharrer üzere tamamen bey' eylediklerini hâkimü'ş-şer'den hüccet etdirip mahmiye-i mezbûreye getirmeğe ta'ahhüd eden reislerdir ki kefilleri ile ale'l-esâmî zikrolunur. Hurrîre fî'l-yevmi'r-râbi' min-Şa'bâni'l-mu'azzam li-sene seb'a ve mie ve elf. Sultânhamamı'nda el-Hâc Hasan b. Ahmed ve şerîki olup Hocapaşa'da

¹³⁵ İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (H.1217-1225 / M. 1802-1810), cilt: 83, sayfa: 162, Hüküm no: 83, Orijinal metin no: 32a-2

sâkin Ali Reis b. Mehmed çenber ta 'bîr olunur iki aded sefîneleriyle Kuşadası'na. Hintta 5000 keyl. Yiğitbaşı Mustafa b. Mehmed ve el-Hâc Ömer b. Pîrî ve Süleyman Ağa b. İbrahim mezbûrâna kefil olmuşlardır. Tophâne'de sâkin es-Seyyid Mustafa b. el-Hâc Yusuf ve şerîki olup Fındıklı'da sâkin el-Hâc Hasan b. Ramazan çenber ve bir şaykalarıyla Rodosa. Hintta 7500 keyl. Yiğitbaşı Mustafa b. Mehmed ve Süleyman Ağa [b.] İbrahim ve el-Hâc Ömer b. Pîrî mezbûrâna kefil olmuşlardır. Tophâne'de sâkin Osman Reis b. Mehmed çekleve ta 'bîr olunur bir sefînesiyle Limni'ye. Hintta 1200 keyl. Yiğitbaşı Mustafa b. Mehmed ve Süleyman Ağa b. İbrahim ve el-Hâc Ömer b. Pîrî mezbûra kefil olmuşdur. İstanbul'da Azebler mahallesinden el-Hâc Ömer b. Pîrî çenber ta 'bîr olunur bir sefînesiyle Midilli'ye. Hintta 4000 keyl. Şeyh Muhiddin mahallesinden el-Hâc Ahmed b. Abdullah ve Pazarbaşı el-Hâc Osman b. Mehmed kefil olmuşlardır. Tophâne'li el-Hâc Ali b. Mehmed şayka ta 'bîr olunur sefînesiyle Sakız'a. Hintta 4000 keyl. es-Seyyid el-Hâc Hüseyin b. el-Hâc Veli ve Azebler mahallesinden el-Hâc Ömer b. Pîrî kefil olmuşlardır. Kasaba-i Fındıklı'da Molla Çelebi mahallesinden es-Seyyid el-Hâc Abdullah [b.] es-Seyyid Hasan şayka ta 'bîr olunur sefînesiyle Sakız'a. Hintta 6000 keyl. Kasaba-i mezbûreden es-Seyyid el-Hâc Hüseyin b. el-Hâc Veli ve Azebler mahallesinden el-Hâc Ömer b. Pîrî kefil olmuşlardır. Zeyrek mahallesinden Mustafa b. Yusuf çenber ta 'bîr olunur sefînesiyle Midilli'ye. Hintta 3000 keyl. Mahalle-i mezbûreden el-Hâc Ahmed b. el-Hâc Yusuf ve el-Hâc Himmet b. Ahmed ve İbrahim Ağa b. Hasan ve Yiğitbaşı Mustafa b. Mehmed kefil olmuşdur. Kaliçeci Hasan mahallesinden Ahmed Reis b. Abdi çenberden bozma şaykasıyla İstanköy'e. Hintta 4000 keyl. Çerâğî Hamza mahallesinden İzmir tüccârından Süleyman Çelebi b. el-Hâc Sefer ve Yemiş İskelesi'nden el-Hâc Mustafa b. İbrahim ve Küçük Mehmed Beşe b. Receb kefil olmuşlardır. Bozcaada'dan Mehmed Reis b. Hasan kendi çenberiyle yine Bozcaada'ya. Hintta 2600 keyl. Keçeci Pîrî mahallesinden el-Hâc Ahmed b. Mustafa ve Debbağyunus mahallesinden el-Hâc Halil b. İbrahim ve Müfti Ali Çelebi'den el-Hâc Mustafa b. Süleyman kefil olmuşlardır. Yeniköy'de sâkin Sinobî el-Hâc Hüseyin b. Şaban kendi şaykasıyla Rodos'a. Hintta 4000 keyl. Süleyman Ağa b. İbrahim ve Uncu el-Hâc Mehmed b. Ali kefil olmuşlardır. Cem'an yekûn: 41300 keyl hintta. Yalnız kırk bir bin üç yüz keyl hintadır."¹³⁶

¹³⁶ İstanbul Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697), cilt: 57, sayfa: 177, Hüküm no: 92, Orijinal metin no: 31a-1

3.9. Bir Tüccar Gemisinin Sermaye Defteri

B.O.A. TSMA-E-0265-021 numaralı ve 1 Eylül 1798 tarihli belge ticaret yapan bir yerli kaptanın tuttuğu sermaye defterini içerdiğinden önemlidir. Belgede Haceki Mustafa adlı yerli bir ticaret gemisi kaptanının tuttuğu muhasebe defterleri yer almaktadır. Haceki Mustafa Kapudan birçok limana seferler yapmış, gemisiyle farklı yükler taşımıştır. Belgeden anlaşıldığı kadarıyla taşımacılığı saraydan yüksek mevkide bir kişinin hizmetinde yapmaktadır. İskenderiye, Selânik gibi limanlardan taşıdığı yüklerin yanı sıra geminin ihtiyaçları için de yapılan masraflar deftere kaydedilmiştir.¹⁸ Yüzyılın sonlarına ait bir ticaret gemisi kaptanı olarak Haceki Mustafa Kapudan'ın eğitilmiş ve işini layıkıyla yapmaya çalışan, güvenilir bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

“Devletlü velinimetim efendim hazretlerinin matlubları beyan olunur sene 1213

Aklâm	Guruş/para
Sefinede mevcut atik sermayedir.	2000
Geçen Sefer mahlul-ü sefinedir.	1707 guruş 10 para
Gündüz Sefineden İskenderiye’de baki	1375
Gündüz Seferinde sermaye aid aklam fazlası	6000
Mustafa Kapudanın Makbuzu	3250
Nısfî İbrahim Ağa’ya	2750
Velinimetim Efendimize İfza eden	13750
	1375

Sal Navlunundan	5072 10 672,5
Efendimizin Aldığı sıvacı bahası	5769 30 600
Hisse-i devletlerine ihtiza eden masrafından tenzil şüd	5169 30 2794 31
	2375

Masraf-ı Sefine için İbrahim Ağa’yediyle Mustafa Kapudana teslim olunan Masrafi

Guruş.

	Guruş/ para
Sefinenin mamurna	1800
Femur mamurua	0150
Sol izin aldığı köhre	0200
	2150
Ve boyu	200
İnce halat bahası	100
Sandal memuru için	70
	2520

Gündüze giden iki nefere teslim	3600
Cedid Fomana (?) ve sair halat bahası için	1490
Alınan Cerhane bezi top (7) akçe -70	0490
Alınan cerhane masrafı	4634
	955

Baki kapudanun zimmehndedir. Gaya tayfalada akçe kalmzlı deyu cevab eder.

Gündüzden avdetde ibraz eylediği ile Mustafa kapudan maarugu beyan olunur.

İnce Bogası Bezi	125
	2645
	1499
Karhane	0490
	4634 23

Masarif-i Mezkur için Kapudane-i mezkura verilen meblağ hisse olundukda her hisseye aid olan.

	Guruş
İbrahim hissesine	5589 23
Efendimizin hissesine	2794 315
	2794 31.5

.... üzerinde olan keresteden beyan olunur.

	Guruş/ Para
Sal Navlunu	600
Üzerinde olan Keresteden hisse	1075
Kereste-i mezkurun Sermayesi	1675 0300
	1375
	68715

Çıkan eşyalardan hâsıl olan beyan olunan sene 1213

Funht olunan

Guruş	
Komana	800
Kumanya demir çapanın	612
Urganın	000
İbrahimin Hissesi	1502
Devlet Efendimizin Hissesi	751
	<u>751</u>
	2375
Ceste ceste(taksit taksit)	3126
Teslim alınmıştır.	3000

İrad Defterine kayd olunmuştur.

Fi 20 Zilkade Sene 1213

Der beyan budur ki,

Giritdi Neccar Ahmed oğlu Mustafa kapudanın râkib olduğu kalyon bu tarafa gidüb ve gelene kadar bu güne gelinceye kadar tahmil olunan erzak ve tahmil olunan navlunlar yekûnu ayan ve beyan defteridir.

Essne 1210

.... Sefinede İskenderiye'den fûruht olunan hattab lattası beyan olunur.

Latta zira 87

.....

2313

Guruş	Pare
5039	19

Selanikde hamil oluna erzak ve navlun beyan olunur.

	Guruş	Para
Hamule navlunu	4992	23
Aktar ve camcı navlunu	0626	00
Tuz kaçağı	0350	23
Dil	0300	00
	6269	05

Guruş	Para
1644	35
062	20 Tuzdan
1707	10

Selianikten Sikadife ? ihtira edüb iskenderiye'ye fūruhtuna eylediđi hatteb beyan

Kantar	Kıyye
2186	95

Guruş	Para
5191	30

Bu defa İskenderiye'den bu tarafa gelüb cümlesine ihraç ve tahmil oluna navlun beyan ve ayan olunur.

Guruş	Pare
4891	19

Cem'an yekin sefine-i mezkûr mahsulatı ayan ve beyan olunur.

Terkin-i minaral üzere masraflar

Sahel baki kalandır.

Hisse-i İbrahim

Hisse-i Ağa Efendimiz

Guruş	Para
1644	35
062	20
1707	10

Guruş	Para
21384	34
18095	15
03289	19

..... An canib-i Giridi İbrahim Ağa 23 Şaban Sene 1210

	Guruş
Sermaye	5000
Kabz	0750
Sefine hissesinden isabet eden	2493
faiz	8243

Der beyanı-ı kaime budur ki, bu def'a Barlı Ahmed Kapudan'ın kalyonuyla irsaline ayan ve beyan olunur.

150 Guruş	Şair (Arpa)	?
	1325 kile	82,5
	6625	

Hınta (Buğday)	?
1431 Kile	905
7155	

Baha-i Şair-i mat	198750
Verilen Avalid gurus 75	61575
Verilen orsa Parası	11494
Verilen Hammaliye gurus 3	3975
	275794

Baha-i hınta Beyan	558090
Verilen avalid 45	64355
Verilen orsa parası	12670
Verilen Hammaliye bahası 3	4293
	63448

Fil'asıl Balada zıkr olunan beyan ve nakl-i yekün

Filasıl hınta ve sair kıymetleri	915242
Verilen haarac-ı navlunlar	21833
Verilen kilecilere ve kürekçilere ve sair	1000
Verilen mahzen kirası	3194
Verilen mahzen için	300
Mahsus sailere verilen	0600
	942169
	2355 / 9

Vech-i meşruh üzere

Balada tahrir olunan şair ve bu defa Barlı Ahmed Kapudana tavzi olunub bahası ve masarifi aynıyle tertib olunmuşdur. İnşallah-u feaala vusulünde aynı üzere kayd-ı defter buyura

Bende-i Giridi Ali Hoca 25 Şevval sene 1210

Hasılat-ı Şair ve Hınta-i Mezkûr

	Guruş	Para
Hasılat-ı Hınta kile 6655 kıyye 125	20796	3
Şair kile 6084 kıyye 65	9886	20
Verilen navl-ı sefine bahası	30683	15
Kile navlı 22 guruş	7006	18
	23677	3
Navl-ı halifesine küsur kalan	677	
	23600	
Fil asıl sermaye	23554	
	46	

Sermaye-i mezkûr yirmi üçbin beyaz ell, dört guruş sermayeye baki kalanı kardır.

Baha-i sefine Guruş 11795

An irafat-ı sefine-i mezbur (sefinenin geliri)

Guruş 1526

Mısırdan Asitane'ye avdetine dek fi 15 muharrem sene 1211

Masarif-i sefine Gündüzden? an canib-i Asitane

	Guruş	Para
İskenderiyeden Asitaneye	584	11
Sefer uzarı (masrafat yoktur)	000	
Tayfalara verilen	1069	
	1653	11

	Guruş	Para
Masafifat-ı Sefer-i Mısır	2350	37
Masaraf-i Sefer-i Asitane	2653	11
Baha-i hediye hazretleri verilen navlun	0121	04
	4125	12

	Guruş	Para
İrad-ı Sefine-i mezkûr süd	1478	20
Say olunan hatab çeki 700 / 85	322	15
Hatab Sermayesi	1165	5
Alınan nemçe malı navlun	82	8
	0072	20
	1324	33

Asitane Sefineden Hasılolan

	Guruş	Para
Kıran oğlundan alınan hinta navlunu	3274	28
Emtia-i ticame sefer navlun	1286	10
Derakende navl hasıla ?	165	20
	4726	26

Yekün masraf

	Guruş	Para
An sefer-i Mısır	1324	33
An sefer-i Asitane	4726	26
	6051	19
	4125	12

Masraf-ı Sefine ber muceb-i	1926
Selef-i kapudan ikiyüz guruş kesime ikiyüz guruş	0400
	1526

Hanya'dan Mustafa Kapudan ahz eylediği	3126
Bu defa Mustafa Kapudan'ın sefine idaresi için kalan meblağ	1000
	2126

İki bin yüz yirmi altı guruş

Haceki Mustafa Kapudanın Mısır avdetinden irad ve masrafatı muhasebesi defterleridir.

Fi 15 Muharrem 1211.

	Guruş
Baha-i sefine	11125
Baha-i kumanya	670
	11795

İnayetkar Efendim

Bala da zikr ve beyan kılındığı üzere aliverilen sefinenin asıl bahası on bir bin yüzyirmi beş guruş olub lakin kumanya dahil lazım olduğundan altıyüz yetmiş guruş bir kıt'a komona aliverib cem'an on bir bin yedi yüz doksan beş guruş bahaya balığ olmuştur. İmdi benim efendim mukaddema niyaz bendeğanem olan Derulya mukataasının tanzimi müyesser olursa muaccesesi meblağ-ı mezkurdan eda buyurulub olmazsa Nane iradından ahz olunmak için şimdiki halde irad hasıl olmadığından inzallah-u teala mart'ta hasıl olunacak iraddan alikomak tasmim-i bendeganem olmağla izn-i devletleri erzan buyurulmak menut-u inayetleridir. Ve bundan mada hane iradından Fozos tarikine mustafa ve beş bin guruş verilip

*inşallah-u teala eda ettikde meblağ-ı mezkuru hane iradı defter-i meymenet eserine kayd
buyurulmak ve peyam-ı vusulü tarafınıza ima buyurulmak niyaz-ı bendeganemdir.*

Fi 5 Cemaziyelievvel Sene 1211.

Der Sefine-i Mustafa Kapudan be canib-i Asitane

Emin-i Gümrük Saadetlü

Hasan Ağa

Navlunu Beyan

Guruş

126,5

Sabun Kıyye	Sandık
6110	70
6211	75
6483	78

	223

Der Sefine-i Mustafa Kapudan be canib-i Asitane

Emin-i Gümrük Saadetlü

Hasan Ağa.

Hasan Ağa

Navlunu Beyan

Guruş

126,5

Sabun Kıyye	Sandık
6110	70
6211	75
6483	78

	223

Kantar Kıyye

426 40

Kasımzade Saadetlü Kasım Ağa

Ömer Ağanın Navlunu

125 guruş 34 para

Derviş ağanın navlunu

2514 guruş 16 para

Sabun	Sandık
6328	76
6374	72
6418	77
19120	275

Kantar	Kıyye
434	21

Ağazade Elhac Hüseyin Ağa

Bolu'lu Beyan 239 guruş 14 para

Kantar 273+20 =293

Kıyye 28

def'a Navlun 17 guruş 20 para

Sabun	Sandık
12040	135
	20

125	24
252	16
378	10

Sabuncuzade İsmail Ağa

Sabun Kıyye	Sandık
5868	75
Kantar	Kıyye
133	16
Guruş	Para
116	28

Bakri oğlu Mehmed Ağa

Sabun	Sandık
3113	38
Kıyye	Kantar
33	70
Navlun Guruş	Para
61	36

Haceki Hasan Ağa

Sabun	Sandık
6242	79
Kantar	Kıyye
141	38

Katib-i Gümrük Molla Yusuf

Sabun Kıyye	Sandık
6258	75
Kantar	Kıyye
142	10
Navlun Guruş	Para
124	18

Ateş gemisi zade Elhac Ali Ağa

Sabun Kıyye	Sandık
6224	66
Kantar	Para
141	20
Guruş	Para
123	32

Koko Gezunaki Navlun

Sabun	Sandık
6107	79
Guruş	Para
121	16
Kantar	Kıyye
138	35

Yanaki Koklaki

Sabun Kıyye	Sandık
6195	77
Kantar	Kıyye
140	35

Miglio Akoz

Sabun Kıyye	Sandık
6301	74
Navlun	Guruş
135	5
Kantar	Kıyye
143	9

Kokoli Apostolaki

Sabun	Sandık
6079	86
Kantar	Kıyye
138	7

Ağazade elhac Emin Efendi Sabun kantar 11 navlun 9 guruş 25 para

Çavuşoğlu Molla Ali Zeytin 1600

Kıyye	Kantar
1600	36
Kıyye	Navlunu
16	31,5 guruş

Çavuşoğlu İsmail sabun

Kıyye	Sandık
113	15
Kantar	Kıyye
25	30
Navlun Guruş	Para
22	15

Cem'an Yekün Yük

Kantar	Kıyye	Sandık
2325	28	1236
20	30	20
11	16	68
.....
2356	34	1264
25		15
36	
Zeytin		1279
2418		

Sefinede vaz olunan Revgan-1 Zeyt(zeytinyağı)

Karagöz Mehmedin revgan-1 Zeyt menata

Menata 1075 395 1465	
Navlun Guruş	Para
512	30

Bakiođlu Mehmet Ağa revgan-1 zeyt

Menata	Navlun guruş	Para
362	126	28

Apazade Elhac Emin Efendi Revgan-1 Zeyt

Navlun	Para
15	30

Apazade Elhac Hüseyin Ağa Revganı Zeyt

Varil	Navlun Guruş	Para
13	22	30

Kanber Reis Revđan-1 Zeyt Navlun

Menata	Navlun Guruş
300	105

Hasa Sebe Tabi-i Harciođlu Revgan-1 Zeyt

Menata	Navlun Guruş	Para
312 40 272	94	20

Eđizli Yorgaki Revganı Zeyt

Menuta	Navlun
90	31,5

Yekun

Menuta
2529
65
45
.....
2639

Varek 840

a. Ağazade Elhac Emin Efendi.

489

Hocaki Mustafa ve Nesme hoca Latona'ya gelüb ibraz eylediği hesabıdır.

	Guruş
Asitaneden Hanya'ya varınca Hasılat-ı Navl-ı Sefine	1100 +
Kumanya	300 -
	800 =
Taife Hissesi	400 -
Sefine Hissesi	400 =
Mustafa Kapudan da olan Sermaye	1000 +
	1400 =
Ama Gürük Saadetli Hasa Ağaya Teslim oluruz	625 -
	775 =
Asitane'de Sefineye boya ve masarif'i sane	80 -
Tamamen hazinedar hasan Ağaya teslim olunmuştur ve irad defterine kayd olunmuştur.	690 +

Fi 23 safer sene 1213

Mustafa Kapudan'ın zimmetinde olub ne mahalle sarf eylediği navllar

Asitaneden İskenderiye'ye giderken	Guruş 0955
İskenderiye'de gündüz seferi ahz eylediği	3250
	4205
Selanikten İskenderiyeye tahmil eylediği navl	4750
	8955

.....	3730 guruş
Kumanya	750
Sefine Üzerine	16667
	7175
Sermayede bulunan iryal bahası riyal.	2000
	9175

Sermaye-i sefine ve gümrük faizi beyan olunur.

İbrahime teslim

? Çiftlik için ekmecei bazına verilen hınta kile.

62 guruş 40

Guruş
7608
214
8394
264
8135
62
8068

Sekiz bin atmış sekiz guruştur.

Devletlü muhabbetlu velinimetim efendim. Balada terkin üzere sefinenin hesabından yalnız sekiz bin atmış sekiz guruş zimmetinde olub ancak alem ... feala hınta-ı mezkum fazla bahasının ustabaşılarda Tevekkül Usta 'da bir kalem altında bin guruş bir ay vadesiyle alacak vardır. Kaldı ki kara yusuflu'un baki kalan kahve-i mezkûru bir kıyyesi yüz yetmiş paradan bey etmekle onun dahi tekmilen tahsili ba'del iyide (Bayramdan sonraya) kaldı. Zira Fûruht eylediği günlerde derakap kahve külli tenzil eylediğinden (kahve fiyatı düşmüş) vafereniz ? oldu. Bayram ertesine kaldı. Kaldı ki benim devletlu velinimetim efendim hak yolundan izn-i devletlü olur ise eğer meblağı mezbur Teslim olunacak ise badel yevm.

Bende-i Mehmed.

3.10. Deniz Ticaretinden Kaçakçılığın Önlenmesi

Deniz Ticaretinden kaçakçılığın engellenmesi için fermanlar çıkarıldığı bilinmektedir. Bunlara bir örnek olarak aşağıda verilmiştir. İzmir Kadısına ve İzmir hitaben yazılan bu hükme göre gümrüklere uğramadan ya da gemilerin aranmasına izin vermeden malları gizlice indirmeye çalışanlara karşı defalarca fermanlar gönderildiği hatırlatılmaktadır. Devlete ait gelirlerin zarara uğramasına engel olunmaya çalışıldığı bu dönem 18. Yüzyılın başlarında kalyonların giderek daha çok kullanıldığı bir çağın başlangıcı olması nedeniyle ayrıca dikkat çekicidir. 1701 Kalyon Nizamnamesiyle Osmanlı Donanmasında Kalyon kullanımı artmış ve çekdiri dönemi sona ermiştir.¹³⁷ Bu sebeple tüccarlar için kalyon sahibi olmak bir saygınlık göstergesi haline gelmiştir. Bununla ilgili bir belgeyi de ticaret gemisi inşa faaliyetlerinden bahsederken yukarıda vermiştik.

¹³⁷ İdris Bostan, *Mezemorta Hüseyin Paşa ve 1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi*, "Türk Denizcilik Tarihi", Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009, s.281-291

İzmir Kadısına ve İzmir Voyvodasına hüküm ki;

İstanbul Gümrük emini Mustafa dame mecdehu südde-i saadetime arzuhal edüb efrenç tüccarına sefineleri tahmil edüb mukataa-i merkume mülhakatından İzmir Gümrüğüne nakil eyledikleri emtia ve eşyalarını mücerred gümrükten kaçırarak için sefineleri aratmayub ve nöbetçi komağa mümanaat eylediklerinden ma'da gecede ve gündüz gümrüklerden eşya kaçırarak için cisre rücü etmek üzere tayin olunan, gümrük hüddamı üzerine el'an darb ve hücum ve şefh ve bir kadıyı cerh edüb bu takdir ile gümrükten nice emtia ve eşya kaçırub Mal-ı müriye külli gadr olunduğun bildirüb tafe-i mesfurun vech-i meşruh üzere olan taaddi ve tecavüzleri men ve ref olunmak için marifet-i şer'i ile mehakim tenbih ve tenkid olunub mütenebbih olmayanların keyfiyet-i hali amel üzere der-i devlet medarına arz ve ilam olunmak babında istidayı isbat etmeyin vech-i meşruh üzere amel olunmak babında ferman-ı alışanım sadır olmuştur.

Fi Evasit-ı zilkade sene 1119¹³⁸

¹³⁸ B.O.A. A (DVNSMHH.d) 115-2757

4. BÖLÜM

4. BATI ANADOLU KIYILARINDAKİ DENİZ TİCARETİNDE YERLİ TÜCCAR VE DENİZCİLERİN ROLÜ (1750-1839)

4.1. Limanlar

İncelediğimiz belgeler 1711 yılından başlamakta ve 1838 yılına kadar gelmektedir. Bu dönem içerisinde yoğunluğun çıkış limanları farklı olmakla birlikte yoğunluğun başkentini ihtiyaçları için İstanbul'a gittiğini görmekteyiz. 1715 yılında İzmir'den kalkan Emir Mustafa Reis idaresindeki bir geminin Selanik limanına gittiğini görüyoruz.¹³⁹ 1765 tarihli başka bir belgede Tunus'tan İzmir'e Fes getiren bir Fransız Tüccar olmuştur.¹⁴⁰ 1765 yılında Leryoslu Mihal Reis Mısırdan Bozcaada ve Rodos'a Pirinç ve Kahve getirmiştir.¹⁴¹ İstanbul'dan da Anadolu'ya malzeme gittiği oluyordu bunlar izne tabi idi. 11.04.1770 tarihli bir belgede İstanbul'dan İznik, Midilli ve İzmir'e Giritli Mehmet Reis gemisiyle 148480 kıyye (Zahire ?) getirdiği bilinmektedir.¹⁴² 1777 tarihli bir belgede Tunus'tan Fas'a Fes taşındığı bilinmektedir. Miktar ve taşıyan kaptan ile ilgili bilgi görülemez.¹⁴³ Gelibolu Bahanesinden 1784 tarihinde Midilli kalesine Midillili Yetimoğlu Ali Reis, Giritli Harik Gemicioğlu Mehmet Reis, tarafından barut taşınmıştır.¹⁴⁴ Bir diğer limanlar arsı ticaret ise de Selanik Limanından 1789 tarihinde Dubrovnik arasından Fransız Kozdil Kapudan tarafından peksimet gittiği görülmüştür.¹⁴⁵ Bir başka belgede Edirne'den İzmir'e 1795 yılında Tavşan Derisi getiren bir Fransız Tüccar gemisi bilinmektedir.¹⁴⁶ Yine Mısırdan İzmir'e kahve getiren bir gemiden bahsedilmektedir.¹⁴⁷ 1800 yılında İskenderiye'den İzmir'e Kahve, Şeker, Keten ve Mısır getiren bir gemiden bahsedilmektedir.¹⁴⁸ 1801 tarihinde Mora'dan Rodos'a peksimet gittiği gözlenmiştir.¹⁴⁹ 1803 tarihinde Bir Rus Tacir İzmir Limanından Manisa Alacası olarak Karadeniz'den Rusya'ya gitmiştir. Batı Anadolu'dan başlayan ticari faaliyetin Karadeniz'e kadar ulaştığını göstermektedir.¹⁵⁰ Yine ilginç bir belgede İzmir'den İskenderiye'ye 1 sandık

¹³⁹ B.O.A. AE.SAMD.III. 122-11963-0

¹⁴⁰ B.O.A. C.İKTS. 32-1571

¹⁴¹ B.O.A. C.BH. 193-9056

¹⁴² B.O.A. AE.SMST.III.115-8764

¹⁴³ B.O.A. C.HR. 148-7361

¹⁴⁴ B.O.A. AE.SABH.I. 65-4568

¹⁴⁵ B.O.A. AE.SSLM.III. 307 - 17897

¹⁴⁶ B.O.A. C.HR. 34-1691

¹⁴⁷ B.O.A. C.İKTS. 6-280

¹⁴⁸ B.O.A. C.İKTS. 3-1517

¹⁴⁹ B.O.A. C.HR. 36-1787

¹⁵⁰ B.O.A. C.HR. 111 - 5513

kehribar taşı taşındığını biliyoruz.¹⁵¹ 1824 yılında İstanbul'dan yine Sakız'a Muhtelif yağ gönderildiği belgelerde görülmektedir.¹⁵² Karadeniz'den Batı Anadolu'da Midilli'ye 1827 yılında Ahmet Kaptan tarafından bin kile buğday getirildiği görülmüştür.¹⁵³ Karadeniz den Batı Anadolu'ya yerli tüccarlarında ticaret yaptıklarını göstermektedir.

Bu limanların yanı sıra tablodan da anlaşılacağı üzere bol miktarda Batı Anadolu kıyılarından kalkan gemiler ve tüccarlar İstanbul'a mal getirmişlerdir.

4.2. Taşınan Mallar ve Miktarları

İncelediğimiz dönemdeki belgeler 1711 yılından başlamakta ve 1838 yılına kadar gelmektedir. Bu dönemde Batı Anadolu kıyılarında deniz ticareti yapan yerli tüccarların taşıdıkları mallar Tablo 4.1'de verilmiştir. Bu tabloda ki mallara bakılacak olursan yoğunluğun İstanbul'un İhtiyacı olan mallar karşımıza çıkmaktadır. Bunların başında Buğday gelmektedir. Ardından Arpa gelmektedir. Belgelerde kronolojik olarak baktığımızda 1765 Mısırdan İstanbul'a pirinç ve kahvenin geldiğini görmekteyiz.¹⁵⁴ Benzer bir belgede Leryoslu Mihal Reis'in 1765 yılında mısırdan Rodos ve Bozcaada ya Pirinç ve kahve getirdiğini görmekteyiz.¹⁵⁵ Pirinç, Kahve, Şeker. Keten ve sair mallar getiren Sinan Kaptan İskenderiye'den İstanbul'a 1768 yılında gelmektedir.¹⁵⁶ Bu ticarete 1771 yılındaki bir kayıтта Felrik Nam Kapudan Venedikli Kahve Pirinç ve Mısır malları İskenderiye'den İstanbul'a getirmiştir.¹⁵⁷ Yine benzer belgede Giridi Halil Kapudan 1784 yılında İskenderiye'den İstanbul'a Pirinç ve Kahve getirmiştir.¹⁵⁸ 1800 tarihli bir belgede İskenderiye'den İzmir'e Kahve, Şeker, Keten ve Mısır malları taşıyan bir geminin ticaret yaptığını görmekteyiz.¹⁵⁹

Taşına mallar arasından Batı Anadolu'da üretilen ürünler yer almaktadır. Bunların arasında Üzüm, İncir, Bal ve Susam da bulunmaktadır. Kuşadası iskelesinden İstanbul'a 1765 tarihli bir belgede bu ürünlerin taşındığını gösteren bir belge karşımıza çıkmaktadır.¹⁶⁰ 1805 tarihli bir benzer bir belgede İzmir'den İstanbul'a Üzüm ve İncir taşındığı görülmektedir.¹⁶¹

¹⁵¹ B.O.A. C. HR. 174-8656

¹⁵² B.O.A. C.İKTS. 16-757

¹⁵³ B.O.A. Hat. 1415 - 57833

¹⁵⁴ B.O.A. C.İKTS. 11-525

¹⁵⁵ B.O.A. C.BH. 193-9056

¹⁵⁶ B.O.A. AE. SMST.III. 116-8912

¹⁵⁷ B.O.A. C.İKTS. 3-124

¹⁵⁸ B.O.A. Hat 140 - 26

¹⁵⁹ B.O.A. C.İKTS. 3-1517

¹⁶⁰ B.O.A. C.İKTS. 03-129

¹⁶¹ B.O.A. C.ML. 67-3077

Batı Anadolu'dan İstanbul'a Ham kendir ticareti yapıldığı belgelerde görülmektedir. Özellikle Aydın'dan 1784 yılında İzmirli Ahmet Reis Giritli Ahmet Reis, Hacı Ahmet Reis, Balıkçı İbrahim Reis, Sakızlı Halil Reis, Lefter Reis, Kethüda Mustafa Reis, Mustafa Reis, Tireli Hasan Reis, Ahmet Reis isimli kaptanların taşıdığı 9 gemi ile 427,5 kantar Ham Kendir taşınmıştır.¹⁶² Taşıyan kaptanlara baktığımızda isimlerinden yola çıkarak bölge de bulunan kaptanlar olduğu söylenebilir. 1805 tarihli belgede İzmir'den İstanbul'a Üzüm ve İncir taşıyan bir gemi kaydına rastlamaktayız.¹⁶³ Midilliden de İstanbul'a zeytinyağı taşıyan Ahmet Reis, Hüseyin Reis, Mehmet Reis, isimli kaptanlar tarafından 1802 tarihinde ve 7 gemi de toplam 2955 kantar taşındığı anlaşılmıştır.¹⁶⁴

Batı Anadolu kıyılarından olan Kuşadası'nı İstanbul'a getirilen mallardan olan meyve, zeytinyağı, üzüm ve pekmez gibi ürünlerin bazılarının bozuk çıktığı, bazılarının da çabuk bozulduğu şikâyet konusu olmuştur. Bu malların tekrar eski kalitesine kavuşturulması için emirler verilmiştir.

Emîrü'l-ümerâ'i'l-kirâm kebîrû'l-küberâ'i'l-fihâm zü'l-kadri ve'l-ihirâm sâhibü'l-izzi ve'l-ihtîşâm el-muhtas bi mezîdi inâyeti'l-meliki'l-A'lâ Aydın muhassılı Paşa -dâmet me'âlihi- ve kâdvetü'n-nüvvâbi'l-müteşerri'in Kuşadası ve kazâlar nâibleri -zîde ilmihümâ-tevkî-i refî-i hümayûn vâsıl olacak ma'lûm ola ki mahmiye-i İstanbul'da vâki' Yemiş iskelesinde olan Kuşadası tüccârı fukarâları südde-i sa'âdetime arzuhâl edip mâ tekaddemden beri Kuşadası'nda hâsıl ve terbiye olunan kara üzüm zeytin gülü ile kaynağa batırılıp terbiye olunur iken hâlâ birkaç seneden beri ol terbiyeye mugâyir zeytinyağına yatırıp kalb etmeleriyle sefîneler ile İstanbul'a gelince çürüyüp fûruht edenlere bi'l-küllîye zarar târî olduğundan mâ'adâ, Kuşadası'nda hâsıl olan bal Eflak balından a'lâ ve güzîde iken nisfî mertebe su katılmağla sıcak havalarda ekşiyip küllî zarar olduğundan gayrı susam dahi harmanda savrulup pirinç gibi pâk ve pâkize gelir iken ona dahi hîle ve yaprak karıştırılıp ve incir dahi üç nev' olup sarıca ve devlet kadı ve lop, bunları getiricisi esnâ-i tarikle ısladıp bu tarafa gelince çürüyüp ol vechile fûruht edenlere zararı olup ve onun neferiyye ta'bîr olunur ufak üzümü kadîmden pekmez ederler iken anı dahi hâlâ zeyt yağına batırıp üzüm deyû göndermeleriyle bu makûle metâ'ı kalb ve alçak edenlerin ekseri askerî tâifesinden olup hükkâm ve zâbitâna itâ'at ve inkıyâd eylemediklerinden nâşî nizâm-ı kadîmi

¹⁶² B.O.A. AE.SABH.I.232-15360, E.SABH.I.339-23629, AE.SABH.I.339-23630, AE.SABH.I.339-23628, AE.SABH.I.232-15363, AE.SABH.I.232-15358, AE.SABH.I.232-15359, AE.SABH.I.232-15362, AE.SABH.I.232-15357

¹⁶³ B.O.A. C.ML. 67-3077

¹⁶⁴ B.O.A. C.İKTS. 31-1544

muhtel ve müşevveş ve ibâdullâha gadr olduğun bildirip kadîmisi üzre amel olunmak bâbında istid'â-yı merhamet eyledikleri ecilden, siz ki mîrimîrân ve Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhimsiz bu makûle hîle ile ibâdullâha gadr ve zararı irtikâb ve ihtikâr edip nizâm-ı kadîmi muhtel eyleyenleri gereği gibi tefahhus ve fîmâ ba 'd erzâk-ı ibâd bî-gill u gışş Âsitâne-i devlete vâsıl ve terfîh-i ibâd ve nizâm-ı (...) vesîle ve devâmı için düstûrî'l-amel kılınıp, mürtekib-i hîle olanlar ahz ve huzûr-ı âsafî'ye kayd ile zâbitleri ma'rifetleriyle ihzâr olunmaları bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzre şeref-yâfte-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzımü'l-imtisâlin mazmûn-ı itâ'at-makrûnuyla âmil olup hilâfından be gâyet ihtirâz ve ictinâb eyleyesiz. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i'timâd kulasız. Tahrîren [fî] evâhiri şehri Zilhicce sene semân ve selâsîn ve mi'e ve elf. Kostantiniyye el-mahrûse.¹⁶⁵

Taşınan mallar kategorisinde bez taşıyan bir gemi olduğu da görülmektedir. 1771 yılına ait bu belgede Çanakkaleli Mahmut Reis Bogazhisardan İstanbul'a bez götürmüştür.¹⁶⁶ Bir başka taşınan mallar kategorisinden Peksimet gelmektedir. 3 adet kayıt karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesi Selanik Limanından Dubrovnik'e Fransız Kozdil Kapudan tarafından 11500 kantar taşınmıştır.¹⁶⁷ 2 kayıta Yafa Limanından İzmir'e 1800 yılında İzmirli Mustafa Reis Tarafından taşınmıştır.¹⁶⁸ 3 kayıta ise Mora dan Rodos'a 1801 yılında 38 000 kantar taşınmıştır.¹⁶⁹

Deniz ticaretinde sadece tarımsal üretime sahip ürünler değil İstanbul'dan satın alınan 3 kölenin de taşındığı görülmektedir. Saruhan Sancağı Mütesellimi Kara Osmanzâde Hüseyin'in İstanbul'dan satın aldırıldığı üç adet kölenin Saruhan'a nakline izin verildiği belirtilmektedir.

"Kara Osmanzâde'ye üç nefer gulâm mürûruna izin fermânı. Akzâ kuzâtü'l-Müslimîn, evlâ vülâti'l-muvahhidîn, ma'denü'l-fazli ve'l-yakîn, râfî'u a'lâmi's-şerî'ati ve'd-dîn, vârisü ulûmü'l-enbiyâi ve'l-mürselîn, el-muhtassu bi-mezîd-i inâyeti'l-Meliki'l-mu'in Mevlânâ İstanbul Kādısı -zîdet fezâilühû- ve iftihâreyü'l-emâcid ve'l-ekârim, câmi'ayi'l-mahâmid ve'l-mekârim, el-muhtassa[ynı] bi-mezîd-i inâyeti'l-Meliki'l-mu'in Dergâh-ı mu'allâm kapıcıbaşularından Saruhan Sancağı Mütesellimi Kara Osman[zâde] el-Hâc Hüseyin ve

¹⁶⁵ İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil (H. 1138-1151/M.1726-1738), cilt: 21, sayfa: 207, Hüküm no: 126, Orijinal metin no: 38b-2

¹⁶⁶ B.O.A. TS.MA.e. 553-13

¹⁶⁷ B.O.A. AE.SSLM.III. 307 - 17897

¹⁶⁸ B.O.A. AE.SSLM.III. 134-8136

¹⁶⁹ B.O.A. C.HR. 36-1787

İstanbul Gümrüğü Emîni Hasan -dâme mecdühümâ- ve mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm, ma'âdinü'l-fezâilî ve'l-keâm Der-aliyye'mden Saruhan sancağına varınca yol üzerinde vâki' kuzât ve nüvvâb -zîde fazluhüm-tevkî'-i refî'-i hümayûn vâsıl olacak ma'lûm ola ki Memâlik-i mahrûsemin bir tarafından iklîm-i Mısır'a kölemen tâifesinden bir neferi imrâr ettirilmemek husûsuna irâde-i kâti'a-i şâhânem ta'alluk edip tüccâr ve sâir ba'zı kesân yedleriyle veyâhûd elden ele naklolunarak iklîm-i mezkûreye hafî vechile bir nefer gulâm imrârından men' u def'i husûsu karâr-gîr-i nizâm olup ol bâbda hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn şeref-yâfte-i sudûr etmekden nâşî fîmâ-ba'd tüccâr ve sâirin Mısır tarafına hafî vechile gulâm imrârına vechen mine'l-vücûh ruhsat ve cevâz gösterilmeyip ale'd-devam taharrî üzere dikkat ve nezâret olunmak ve o makûlelerin hufyeten veyâhûd tebdîl-i heyet birle imrârına her kim ruhsat verir ise ruhsat verenler ve gerek kölenin ashâbı olan tüccâr ve esircilerin derhâl tedîbât-ı lâyıkaları [metinde "lâyıklarına"] bilâ-emân icrâ kılınmak ve her bâr teccüss birle bir takrîb bahren ve berren Mısır için köle makûlesi gönderilmek murâd edi[lir] ise der-akab ahz ve zabtolunması ve o misillü gulâm hangi zâbit ve gümrükcü ve sâirleri taraflarından haber alınıp ahz olunur ise ol gulâm ahz edenlerin olup sahibi ahz ve Dersa 'âdet'ime irsâl ve gulâm-ı mezkûr sefînde bulunur ise sefînesi cânib-i mîrîden zabtolunmak için sefîne ve reisini tevkîfe ve keyfiyeti tahrîre müsâra'at olunmak husûsu evâmir-i şerîfem neşriyle tenbîh ve te'kid olunmuş idi. Bu def'a Kara Osmanzâde mûmâ-ileyh kendi hizmetinde istihdâm olunmak üzere Der-aliyye'mden üç re's gulâm iştirâ ve tisyâr olunmasını bâ-tahrîrât iltimâs etmiş olduğu beyânıyla üç nefer gulâmı mübâyâ'a ve mûmâ-ileyh tarafına irsâl olunmağa mürûrlarına izin ve ruhsatı hâvî emr-i şerîfim sudûrunu mûmâ-ileyhin Kapı Kethudâsı kîdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Mustafa -zîde mecduhû- bâ-takrîr istid'â etmekle vech-i meşrûh üzere amel olunmak fermânım olmağın imdi siz ki İstanbul Kādısı mevlânâ ve Gümrük Emîni mûmâ-ileyhimâsız, sâire sirâyet etmemek ve bu vesîle ile hafî ve celî cânib-i Mısır'a gulâm imrârına kat'an cevâz ve ruhsat gösterilmemek şartıyla mârrü'l-beyân üç nefer gulâmın cânib-i mûmâ-ileyhe irsâline izin ve ruhsat-ı şâhânem erzânî kılındığı ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i muharrer üç neferin mürûruna mûmâna'at ettirmeyesiz ve siz ki esnâ-i râhda vâki' kuzât ve nüvvâb-ı mûmâ-ileyhimsiz, mârrü'l-beyân üç nefer gulâmın mürûrlarına mûmâna'at olunmayıp lâkin bu vesîle ile hilâf ve mugâyir-ı nizâm hafî ve celî cânib-i mezkûra gulâm imrârına irâet-i ruhsatdan mübâ'adet eyleyesiz ve sen ki mütesellim-i mûmâ-ileyhsin, gulâm-ı mezkûrlar tarafına vürûdlarında işbu emr-i şerîfimi battalda hıfz olunmak için vusûllerini mübeyyin tahrîrâtınla ma'an Der-aliyye'me irsâle mübâderet eylemen bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdir olmuşdur. Buyurdum ki: Hükm-i şerîfim vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh

üzere şeref-yâfte-i sudûr eden fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzımı'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûmuyla âmil olasız. Şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız.

Fî 15 Rebî'ülevvel sene 218 Kostantiniyyeti'l-mahrûse''¹⁷⁰

İncelediğimiz dönemde Akdeniz'in İskelelerinden İstanbul'a getirilen içki ile ilgili belgeler de kaşımıza çıkmaktadır. Bu belgeleri incelediğimizde Marmara adasından bol miktarda kayıt bulunmaktadır. Tablo 4.1'de nereden geldikleri ve miktarları ile bilgiler verilmiştir.

İncelediğimiz dönemde karşımıza çıkan bir belgede nereden geldiğini anlayamadığımız varış limanı İstanbul olan Sakız Nikola Reis tarafından getirilen ve 1799 yılına ait safranlık madeni taşıyan bir gemi karşımıza çıkmaktadır.¹⁷¹

Donanmanın ihtiyacı olan mallar ile ilgili taşınan mallar barut, kurşun gibi malzemeler yer almaktadır. Bunlarla ilgili bilgi ileride Donanmanın İhtiyacı için Ticaret Gemilerinin Kullanılması bölümünde aktarılacaktır.

4.3. Müslüman ve Gayri Müslim Osmanlı Gemicileri

Tezimizin konusu olan dönem içerisinde incelediğimiz belgeler 1711 yılı ile 1838 yılı arasında kalmaktadır. Bu dönem içerisinde ticaret yapan Osmanlı vatandaşı gemi kaptanı ya da tüccarların Müslüman ve Gayri Müslim olarak değerlendirilmiştir. Bunu yaparken isimlerinden yola çıkılmış ve bu isimlerin ifade ettiği şekilde Müslüman yâda Gayrimüslim oldukları anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede taşımacılık yapan gemicilerin en azından incelediğimiz yâda ulaştığımız belgelerde yaptığımız tasnife göre Müslümanların çoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Belgelerde isimleri geçen kaptanların isimleri aşağıda verilmiştir. Bu isimler . 4.1' de yer alan belge tasniflerinden ortaya çıkan bilgiler sonucunda ulaşılmıştır.

Gayri Müslüm Gemiciler: Anastaş Reis, Midillili Anton, Kostandi Reis, Plamarlı Yani Veledi Nikola Reis, Leryoslu Mihal Reis, Diyaski Reis, Agostin Reis, Yani Reis, Nikola Reis, Yani Veledi İstrati Reis, Midillili Yani Reis, Dubrovnikli Antonyo Karinladi, Felrik Nam Kapudan, Derstiyen Nam Tercüman, Giritli Ankesi Reis, Sakızlı Kefala Reis, Sakızlı Nikola Reis, Sakızlı Yorgaki Reis, Korye ve Martin Kaptan, Lefter Reis, Askat Veledi Yani

¹⁷⁰ *İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (H.1217-1225 / M. 1802-1810)*, cilt: 83, sayfa: 108, Hüküm no: 43, Orijinal metin no: 15a-3

¹⁷¹ *B.O.A. AE.SSLM.III. 380-21821*

Reis, Kigi Kapudan, Fransız Kozdil Kapudan, Kaptan Pavlo, Kaptan Cuvani, Sakızlı Nikola Reis, Giovanni Kapudan, İstamtelo Reis, Londiyanoglu Kostantin Reis, Mavnoglu İstiradi Reis, Biremeli İstiradi Reis, Biremeli Kumli Reis, Tunçoğlu Panoyatros Reis, Anesti Reis, Gustav Tadraki Reis, Nikola Reis, Prestaosli Manal Reis, Kostandi Reis, Bremeli Kalamata Reis, Papazoglu Bata Reis, Simayeli Fati Reis, Susalı Abramoglu Kostanti Reis,

Müslüman Gemiciler: Emir Mustafa Reis, Foçalı Mustafa Reis, İzmirli Koca İbrahim Reis, İstefan Kapudan, Sinan Kaptan, Koca Hüseyin Reis, Kara Süleyman, Rodoslu Osman Reis, Durgut Reis, Memiş Reis, Ali Ağa, Hacı Süleyman Reis, Tavukçuoğlu Reis, Giritli Mehmet Reis, Çanakaleli Mahmut Reis, Ülgünlü Hüseyin Kapudan, Rizeli Burunsuz Abdullah Reis, Mehmet Kapudan, Giridi Halil Kapudan, Midilli'li Yetimoğlu Ali Reis, Giritli Harik Gemicioğlu Mehmet Reis, İzmirli Ahmet Reis Giritli Ahmet Reis, Hacı Ahmet Reis, Balıkçı İbrahim Reis, Sakızlı Halil Reis, Kethüda Mustafa Reis, Mustafa Reis, Tireli Hasan Reis, Ahmet Reis, Seyyid Mustafa Kapudan, Hacı Mehmet Emin, Marangozzade Memiş Kapudan, Hasa Aga, Hacı Ömer Aga, Mustafa Kapudan, Hasan Reis, Ali Reis, Rodos Müteselimi İbrahim, Giridi Ali Kapudan, Hacı Osman Reis, Rodoslu Süleyman Kaptan, Fırtına El Hac Kaptan, Ali Reis, Foçalı Şerif Reis, Foçalı Mehmet Reis, Foçalı Mustafa Reis, Foçalı İbrahim Reis, Sakızlı Nikola Reis, Çeşmeli Yani Reis, İzmirli Mustafa Reis, Fırtına Ahmet Kaptan, Giridi Mehmet Kaptan, Ahmet Reis, Hüseyin Reis, Mehmet Reis, Ahmet Kaptan.

Tablo 4.1. 1750-1839 Yılları Arasında Batı Anadolu Kıyılarında Ticaret Yapan Osmanlı Tüccar Kaptanların İsimleri, Taşdıkları Limanlar, Taşdıkları Mallar ve Taşdıkları Miktarları Gösterir Tablo

Tarih	Kalkış Limanı	Son Varış Limanı	Taşdığı Mal	Miktar	Gemi Kaptanı	Uyruğu	Kaynak Devlet Arşivleri (B.O.A.)
18.05.1711	Çandarlı	İstanbul	Buğday	1205-250 kile	Anastas Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.17-1123
29.05.1715	İzmir	Selanik	Cuval ?		Emir Mustafa Reis	Osmanlı	AE.SAMD.III. 122-11963-0
01.09.1742	Orfano(orfan)	İstanbul	Buğday	7695 kile	Midillili Anton ile Kostandi Reis	Osmanlı	AE.SMHD.I. 232-18663
29.10.1757	Mora	İstanbul	Buğday	Miktar yok			AE.SOSM.III.28-1966
29.10.1757	Edirne	İstanbul	Buğday	3500 kile	Foçalı Mustafa Reis	Osmanlı	AE.SOSM.III.53-378
26.11.1758	Orfano(orfan)	İstanbul	Buğday	1800 kıyye	Plamarlı Yani Veledi Nikola Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.167-13117
15.03.1763	Mısır	İstanbul	Kahve ve Pirinç				C.İKTS. 11-525
24.12.1764	Tekfurdagi İskelesi	İstanbul	Buğday	7964 Kile	İzmirli Koca İbrahim Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.302-24160
03.01.1765	Tunus	İzmir	Fes		Fransız Tüccar		C.İKTS. 32-1571
20.05.1765	Mısır	Rodos ve Bozcaada	Pirinç ve Mısır		Leryoslu Mihal Reis	Osmanlı	C.BH. 193-9056
21.10.1765	Mora İskelesi	İstanbul	Buğday	10520 kile 164 eksik	İstefan Kapudan	Osmanlı	AE.SM.III. 109-8260
23.11.1765	Kuşadası İskelesi	İstanbul	Üzüm, İncir, Bal ve Susam				C.İKTS. 03-129
15.07.1768	İskenderiye	İstanbul	Pirinç, Kahve, Şeker, Keten ve sair mallar		Sinan Kaptan	Osmanlı	AE. SMST.III. 116-8912
19.07.1768	Çandarlı	İstanbul	Buğday	5493-413 kile	Koca Hüseyin Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.17-1133

Tablo 4.1. 1750-1839 Yılları Arasında Batı Anadolu Kıyılarında Ticaret Yapan Osmanlı Tüccar Kaptanların İsimleri, Taşıdıkları Limanlar, Taşıdıkları Mallar ve Taşıdıkları Miktarları Gösterir Tablo (Devamı)

Tarih	Kalkış Limanı	Son Varış Limanı	Taşıdığı Mal	Miktar	Gemi Kaptanı	Uyrugu	Kaynak Devlet Arşivleri (B.O.A.)
27.10.1768	Kavala İskelsi	İstanbul	Buğday	150 kantar	Adı yok	Osmanlı	AE.SABH.I.327-22367
22.02.1769	Çandarlı	İstanbul	Buğday	3000+5000 kile	Diyaski Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.17-1146
23.03.1769	Çandarlı	İstanbul	Buğday	6000 kile	Kara Süleyman	Osmanlı	AE.SMST.III.17-1142
19.04.1769	Çandarlı	İstanbul	Buğday	46500 kile	?		AE.SMST.III.17-1148
25.06.1769	Çandarlı	İstanbul	Buğday	4495 kile	Agostin Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.17-1135
23.07.1769	Çandarlı	İstanbul	Buğday	25000 kile 2-3 sefer olabilir.	Rodoslu Osman Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.17-1121
26.07.1769	Çandarlı	İstanbul	Arpa	9815 kile	Durgut Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.17-1134
03.08.1769	Çandarlı	İstanbul	Buğday	1405 kile	Memiş Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.17-1124
03.08.1769	Çandarlı	İstanbul	Buğday	1544-231.5 kile	Yani Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.17-1125
12.08.1769	Çandarlı	İstanbul	Buğday	1730 kile		Osmanlı	AE.SMST.III.17-1126
25.08.1769	Çandarlı	İstanbul	Buğday	6000 kile	Ali Ağa	Osmanlı	AE.SMST.III.17-1120
05.09.1769	Çandarlı	İstanbul	Buğday	6270-1254 kile	Nikola Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.17-1119
20.09.1769	Çandarlı	İstanbul	Zahire	2875 kile	Tavukçuoğlu Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.16-1097
20.09.1769	Çandarlı	İstanbul	Zahire	7500 kile	Moralı Koston Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.16-1098
28.09.1769	Çandarlı	İstanbul	Zahire	6000 kile	Hacı Süleyman Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.16-1094

Tablo 4.1. 1750-1839 Yılları Arasında Batı Anadolu Kıyılarında Ticaret Yapan Osmanlı Tüccar Kaptanların İsimleri, Taşdıkları Limanlar, Taşdıkları Mallar ve Taşdıkları Miktarları Gösterir Tablo (Devamı)

Tarih	Kalkış Limanı	Son Varış Limanı	Taşdığı Mal	Miktar	Gemi Kaptanı	Uyrugu	Kaynak Devlet Arşivleri (B.O.A.)
18.10.1769	Çandarlı	İstanbul	Buğday	7035 kile ?	Yani Veledi İstrati Reis	Osmanlı	AE.SMST. 351-28194
12.11.1769	Çandarlı	İstanbul	Buğday	4655-931 kile	Midillili Yani Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.17-1103
11.04.1770	İstanbul	İzmit-İzmir-Midilli	Yok	148480 kıyye	Giritli Mehmet Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.115-8764
22.06.1770	Çandarlı	İstanbul	Arpa	16268 kile	Dubrovnikli Antonyo Karinladi	Hırvatistan	AE.SMST.III.11-756
15.04.1771	Bogazhisar	İstanbul	Bez	Miktar yok	Çanakaleli Mahmut Reis	Osmanlı	TS.MA.e. 553-13
14.05.1771	İskenderiye	İstanbul	Kave Pirinç ve Mısır malları	Miktar yok	Felik Nam Kapudan	Venedik	C.İKTS. 3-124
04.12.1771	Çandarlı	İstanbul	Buğday	73560-600 kile eksik getirmiş	Giritli Ankesi Reis	Osmanlı	AE.SMST.III.74-5485
22.11.1775	Golos İskelesi	İstanbul	Zahire	12 kıyye den	Derstiyen Nam Tercüman	Fransız	C.ML.739-30145
13.09.1775	Golos, Selanik, Orfano(Orfan)	İstanbul	Buğday	30 kile Bugday	Adı yok		C.ML. 229-9591
01.07.1777	Tunus	Selanik	Fes			Osmanlı	C.HR. 148-7361
14.10.1778	Selanik İskelesi	İstanbul	Buğday		Ülgünlü Hüseyin Kapudan	Osmanlı	AE.SABH.I. 28-2194
29.09.1779	Sinop	İstanbul	Top	34 adet	Rizeli Burunsuz Abdullah Reis	Osmanlı	C.BH. 144-6913
29.07.1780	Mısır	İstanbul	Barut	57 kantar 17 kıyye	Mehmet Kapudan	Osmanlı	AE.SABH.I. 91 - 6270
19.11.1780	Karaağaç İskelesi	İstanbul	Buğday	1553 Kile (18 kıyyeden)	Sakızlı Kefala Reis	Osmanlı	AE.SABH.I. 105-7165
19.11.1780	Karaağaç İskelesi	İstanbul	Buğday	1922 kile (18 Kıyyeden)	Sakızlı Nikola Reis	Osmanlı	AE.SABH.I. 105-7163

Tablo 4.1. 1750-1839 Yılları Arasında Batı Anadolu Kıyılarında Ticaret Yapan Osmanlı Tüccar Kaptanların İsimleri, Taşdıkları Limanlar, Taşdıkları Mallar ve Taşdıkları Miktarları Gösterir Tablo (Devamı)

Tarih	Kalkış Limanı	Son Varış Limanı	Taşdığı Mal	Miktar	Gemi Kaptanı	Uyrugu	Kaynak Devlet Arşivleri (B.O.A.)
19.11.1780	Karaağaç İskelesi	İstanbul	Buğday	1562 kile	Sakızlı Yorgaki Reis	Osmanlı	AE.SABH.I. 105-7164
26.01.1781	Orfano(orfan)	İstanbul	Buğday	17500 kile	Korye ve Martin Kaptan	Fransız	AE.SABH.I. 340-23732
23.05.1781	Midilli	İstanbul	Zeyin yağı	Miktar yok			C. İKTS. 20-976
13.03.1784	İskenderiye	İstanbul	Pirinç ve kahve	Miktar yok	Giridi Halil Kapudan	Osmanlı	Hat 140 - 26
28.12.1784	Gelibolu Baruthanesi	Midilli Kalesi	Siyah Barut	50 + 50 Kantar	Midilli'li Yetimoğlu Ali Reis - Giritli Harik Gemicioğlu Mehmet Reis	Osmanlı	AE.SABH.I. 65-4568
28.01.1784	Aydın	İstanbul	Ham Kendir	14 Kantar	İzmirli Ahmet Reis Giritli Ahmet Reis	Osmanlı	AE.SABH.I.232-15360
31.01.1787	Aydın	İstanbul	Ham Kendir	15 Kantar (60 kıyye her kantar)	Hacı Ahmet Reis	Osmanlı	AE.SABH.I.339-23629
01.02.1787	Aydın	İstanbul	Ham Kendir	24 Kantar (60 kıyye her kantar)	Balıkçı İbrahim Reis	Osmanlı	AE.SABH.I.339-23630
01.02.1787	Aydın	İstanbul	Ham Kendir	96 Kantar (60 Kıyye her kantar)	Sakızlı Halil Reis	Osmanlı	AE.SABH.I.339-23628
07.02.1784	Aydın	İstanbul	Ham Kendir	18 kantar (50 kıyyeden) 18 kantar (52kıyyeden)	Lefter Reis	Osmanlı	AE.SABH.I.232-15363
09.02.1784	Aydın	İstanbul	Ham Kendir	24.5 Kantar + 55 Kantar (60 kıyyeden)	Kethüda Mustafa Reis	Osmanlı	AE.SABH.I.232-15358
19.02.1784	Aydın	İstanbul	Ham Kendir	36 + 36 Kantar (60 kıyyeden)	Mustafa Reis	Osmanlı	AE.SABH.I.232-15359
23.02.1784		İstanbul	Ham Kendir	53 + 55 Kantar	Tireli Hasan Reis	Osmanlı	AE.SABH.I.232-15362

Tablo 4.1. 1750-1839 Yılları Arasında Batı Anadolu Kıyılarında Ticaret Yapan Osmanlı Tüccar Kaptanların İsimleri, Taşındıkları Limanlar, Taşındıkları Mallar ve Taşındıkları Miktarları Gösterir Tablo (Devamı)

Tarih	Kalkış Limanı	Son Varış Limanı	Taşıdığı Mal	Miktar	Gemi Kaptanı	Uyrugu	Kaynak Devlet Arşivleri (B.O.A.)
24.02.1784	Aydın	İstanbul	Ham Kendir	36 + 56 Kantar (60 kıyyeden)	Ahmet Reis	Osmanlı	AE.SABH.I.232-15357
07.02.1787	Selanik	İstanbul	Buğday	1310 kile	Askat Veledi Yani Reis	Osmanlı	AE.SABH.I. 388-23606
25.01.1789	Bandırma İskelesi	İstanbul	Buğday	5700 kile	Kigi Kapudan	Fransız	AE.SSLM.III. 305-17835
04.03.1789	Selanik	Dubrovnik	Peksimet	11500kantar	Fransız Kozdil Kapudan	Fransız	AE.SSLM.III. 307 - 17897
06.04.1789	İskenderiye	İstanbul	Miri Kereste ve Süratçi nefer		Seyyid Mustafa Kapudan	Osmanlı	Hat 1451 - 29
17.10.1789	İzmir	İstanbul	Ham Bakır	32000 kıyye - 795 kıyye eksik			C.DRB.26-1300
16.12.1789	İstanbul	İstanbul	Öküz Sığır Gönü? - Buğday ve Un		Hacı Mehmet Emin	Osmanlı	C.İKTS. 14 - 684
28.12.1790	Kuşadası İskelesi	İstanbul	Buğday	4844 Kile	Kaptan Pavlo	Osmanlı	AE.SSLM.III. 77-4670
28.12.1790	Mora İskelesi	İstanbul	Zahire	16000 Kile	Kaptan Cuvani	Osmanlı	AE.SSLM.III. 77-4671
05.12.1793			Kereste		Marangozzade Memiş Kapudan	Osmanlı	AE.SSLM.III. 320 - 18566
23.03.1795	Rakka - Mısır	İstanbul	Zahire		Hasa Aga - Hacı Ömer Aga	Osmanlı	AE.SSLM.III. 272 - 15731
14.04.1795	Mısır	İstanbul	Zahire		Mustafa Kapudan - Hasan Reis - Ali Reis - Sakızlı Nikola Reis	Osmanlı	AE.SSLM.III. 272 - 15727
28.04.1795	Alanya İskelesi	İstanbul	Kurşun	743 kantar	Rodos Mütteselimi İbrahim	Osmanlı	AE.SSLM.III. 96-5819
07.07.1795	Mısır	İstanbul	Arpa	8420 kile	Giridi Ali Kapudan	Osmanlı	AE.SSLM.III. 140-8492

Tablo 4.1. 1750-1839 Yılları Arasında Batı Anadolu Kıyılarında Ticaret Yapan Osmanlı Tüccar Kaptanların İsimleri, Taşdıkları Limanlar, Taşdıkları Mallar ve Taşdıkları Miktarları Gösterir Tablo (Devamı)

Tarih	Kalkış Limanı	Son Varış Limanı	Taşdığı Mal	Miktar	Gemi Kaptanı	Uyruğu	Kaynak Devlet Arşivleri (B.O.A.)
28.08.1795	İzmir	İstanbul		201 kantar	Hacı Osman Reis	Osmanlı	AE.SSLM.III.379-21710
03.09.1795	Edirne	İzmir	Tavşan derisi		Fransız Tüccar	Fransız	C.HR. 34-1691
06.02.1796	Mısır	İstanbul	Buğday	8453.5 kile	Rodoslu Süleyman Kaptan, Fırtına El Hac Kaptan	Osmanlı	AE.SSLM.III. 295-17191
29.02.1796	Çandarlı	İstanbul	Zahire	1500 kile		Osmanlı	C.ML.22-1035
09.03.1796	Çandarlı	İstanbul	Buğday	8000 kile (298 buçuk klilesi eksik gelmiştir)	Ali Reis	Osmanlı	C.B. 223-1037
01.05.1796	Galos	İstanbul	Bugday	237 kile	Giovanni Kapudan	Prusyalı	AE.SSLM.III. 310 - 18096
02.06.1798	Pravişte Cıvarı	İstanbul	Yuvarlak (Top Mermisi)	4370 adet	Foçalı Şerif Reis	Osmanlı	AE.SSLM.III.380-21841
16.10.1798	Mısır	İzmir	Kahve				C.İKTS. 6-280
08.12.1798	İskenderiye	İzmir-Kuşadası-Sakız	Kahve ve sair mallar	Miktar yok			C.İKTS. 33-1644
20.05.1799	Pravişte Cıvarı	İstanbul	Yuvarlak (Top Mermisi)	92 Kantar	Foçalı Mehmet Reis	Osmanlı	AE.SSLM.III.380-21812
22.05.1799	Pravişte Cıvarı	İstanbul	Yuvarlak (Top Mermisi)	3655 adet	Foçalı Mustafa Reis	Osmanlı	AE.SSLM.III.380-21861
02.06.1799	Pravişte Cıvarı	İstanbul	Yuvarlak (Top Mermisi)	16128 adet (133 Kantar)	Foçalı İbrahim Reis	Osmanlı	AE.SSLM.III.380-21822
02.06.1799	?	İstanbul	Safranlık Madeni	64 kantar, 2816 kıyye	Sakızlı Nikola Reis	Osmanlı	AE.SSLM.III. 380-21821
26.10.1799		Abahor Donanması	Yuvarlak ve Hartuçlar		Çeşmeli Yani Reis	Osmanlı	AE.SSLM.III.258-14941

Tablo 4.1. 1750-1839 Yılları Arasında Batı Anadolu Kıyılarında Ticaret Yapan Osmanlı Tüccar Kaptanların İsimleri, Taşdıkları Limanlar, Taşdıkları Mallar ve Taşdıkları Miktarları Gösterir Tablo (Devamı)

Tarih	Kalkış Limanı	Son Varış Limanı	Taşdığı Mal	Miktar	Gemi Kaptanı	Uyrugu	Kaynak Devlet Arşivleri (B.O.A.)
24.05. 1800	Mısır	İzmir	Fransızlar?				C.HR. 86-4280
02.09. 1800	Yafa Limanı	İzmir	Peksimet	Miktar yok	İzmirli Mustafa Reis	Osmanlı	AE.SSLM.III. 134-8136
29.11. 1800	İskenderiye	İzmir	Kahve, Şeker, Keten ve Mısır malları				C.İKTS. 3-1517
24.12. 1800		Mısır	Su Nakli		Fırtına Ahmet Kaptan	Osmanlı	C.BH. 243 - 11264
03.01. 1801	Alikorya	İzmir - Kuşadası	Mal yok vergi 2 defa			Osmanlı	C.HR. 178-8861
23.02. 1801	Akdeniz İskelelerinden	İstanbul evlere	Şarap ve Rakı	53 kayık			C. ML. 84-3893
03.05. 1801	Moradan	Rodos	Peksimet	20 bin kantardan 8 bin kantar miktarı On bin kantar			C.HR. 36-1787
12.05. 1801	İstanbul	Kıbrıs	Buğday	10 000 kile	Giridi Mehmet Kaptan	Osmanlı	AE.SSLM.III.74-4437
13.10. 1802	Midilli	İstanbul	Zeytin yağı	7 gemi toplam 2955 Kantar	Ahmet Reis, Hüseyin Reis, Mehmet Reis,	Osmanlı	C.İKTS. 31-1544
28.03. 1803	İzmir	Rusya	Manisa Alacası(kumaş)		Rus tacir		C.HR. 111 - 5513
04.09. 1803	İzmir	İskenderiye	Kehribar Taşı	1 sandık	İstamtelo Reis	Osmanlı	C. HR. 174-8656
21.07. 1805	İstanbul	Sakız Kalesi	Siyah Barut + Çeşitli mühimmatlar		Londiyanoğlu Kostantin Reis	Osmanlı	AE.SSLM.III.156-9336
08.08. 1805	İzmir	İstanbul	Üzüm - İncir				C.ML. 67-3077

Tablo 4.1. 1750-1839 Yılları Arasında Batı Anadolu Kıyılarında Ticaret Yapan Osmanlı Tüccar Kaptanların İsimleri, Taşadıkları Limanlar, Taşadıkları Mallar ve Taşadıkları Miktarları Gösterir Tablo (Devamı)

Tarih	Kalkış Limanı	Son Varış Limanı	Taşadığı Mal	Miktar	Gemi Kaptanı	Uyrugu	Kaynak Devlet Arşivleri (B.O.A.)
11.09.1805	Girit	İstanbul	Sabun	Miktar yok			C.İKTS. 6-279
16.11.1807	Akdeniz İskellerinden	İstanbul	Şarap ve Rakı				TS. MA.E. 719-38 (5124\5)
23.01.1811	Akdeniz İskellerinden	İstanbul	Şarap ve Rakı				C.İKTS. 31-1511
28.12.1813	Akdeniz İskellerinden	İstanbul	İçki?				C.ML. 303-12344
02.11.1815	Akdeniz İskellerinden	İstanbul	İçki?	22 kayık			C.ML. 96-4311
02.11.1815	Paşa limanı ve civarından	İstanbul	İçki	Hasöyden Güncüoğlu Malı 22 kasa	Mavnoglu İstiradi Reis	Osmanlı	C.ML. 96-4311
02.11.1815	Mudanyadan	İstanbul	İçki	Ustiradi Malı 19 kasa	Biremeli İstiradi Reis		C.ML. 96-4311
02.11.1815	Herekeden	İstanbul	İçki	Usta Altan Malı 15 kasa	Biremeli Kumli Reis	Osmanlı	C.ML. 96-4311
02.11.1815	Marmaradan	İstanbul	İçki	İstimareciler Malı 19 kasa	Tunçoğlu Panoyatros Reis	Osmanlı	C.ML. 96-4311
02.11.1815	Mudanyadan	İstanbul	İçki	İstefani Malı 22 kasa	Anesti Reis sefinesi ile	Osmanlı	C.ML. 96-4311
02.11.1815	Mudanyadan	İstanbul	İçki	Avram malı 23 kasa	Gustav Tadraki Reis	Osmanlı	C.ML. 96-4311
02.11.1815	Mudanyadan	İstanbul	İçki	Mace Malı 20 kasa	Nikola Reis Sefinesi ile	Osmanlı	C.ML. 96-4311
02.11.1815	Paşa limanı ve civarından	İstanbul	İçki	Kapan Dakik Aci İnşatalı malı 19 kasa	Prestaosli Manal Reis Sefinesi	Osmanlı	C.ML. 96-4311
02.11.1815	?	İstanbul	İçki	Zahma Yahudi 22 kasa	Kostandi Reis Sefinesi ile	Osmanlı	C.ML. 96-4311
02.11.1815	Erdekten	İstanbul	İçki	Usta Alto Malı 17 kasa	Bremeli Kalamata Reis Sefinesi ile	Osmanlı	C.ML. 96-4311

Tablo 4.1. 1750-1839 Yılları Arasında Batı Anadolu Kıyılarında Ticaret Yapan Osmanlı Tüccar Kaptanların İsimleri, Taşındıkları Limanlar, Taşındıkları Mallar ve Taşındıkları Miktarları Gösterir Tablo (Devamı)

Tarih	Kalkış Limanı	Son Varış Limanı	Taşıdığı Mal	Miktar	Gemi Kaptanı	Uyrugu	Kaynak Devlet Arşivleri (B.O.A.)
02.1.1815	Paşa limanı	İstanbul	İçki	Usta Gerimaraç Malı 4 kasa	Papazoğlu Bata reis sefinesi ile	Osmanlı	C.ML. 96-4311
02.1.1815	Garplardan	İstanbul	İçki	Güncüoğlu Malı	Simayeli Fati Reis Sefinesi ile	Osmanlı	C.ML. 96-4311
02.1.1815	Üsküpten	İstanbul Cengelköye	İçki	12 kasa	Susalı Abramoğlu Kostanti Reis	Osmanlı	C.ML. 96-4311
01.1.1824	İstanbul	Sakız	Muhtelif yağ		Rus Ticaret gemisi	Rus	C.İKTS. 16-757
16.9.1827	Rusyadan	Midilli	Buğday	Bin kile	Ahmet Kaptan	Osmanlı	Hat. 1415 - 57833
16.10. 1835	Çandarlı	İstanbul	Buğday + Arpa	4443.5+4581 kile	Ahmet Kaptan	Osmanlı	AE.SMHD.II. 106-8935
20.4. 1838	Kavala İskelesi	İstanbul	Kurşun	3400 kantar			AE.SMST.III. 159- 12544

Yukarıdaki tablo farklı arşiv belgeleri kullanılarak geniş bir arşiv taraması sonucu elde edilmiştir. Ancak, Osmanlı Arşivi'nde özellikle Gümrük defterleri üzerinde yapılacak daha geniş çaplı bir araştırma Batı Anadolu kıyılarındaki deniz trafiğini daha ayrıntılı olarak gözler önüne serecektir. Biz burada yerel deniz ticaretinin hangi mallar üzerinde hangi limanlar arasında geçtiğini bazı örneklerle açıklamaya gayret ettik. Sonuç olarak buradaki veriler Balta Limanı Anlaşması öncesi limanlar, taşınan mallar ve gemilerin kaptanları ile ilgili temel bazı bilgilere ulaşmamıza yardımcı olmaktadır.

4.4. Donanmanın İhtiyacı için Ticaret Gemilerinin Kullanılması

Akdeniz'de de dolaşan donama için gemilerin ihtiyacı olan mallar donama gemileri ile karşılanmaktadır. Ancak dönem dönem bu ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldıklarından ticaret gemilerini kiralama yoluna da gitmişlerdir. Burada ki 1838 tarihli bir belgede Mevsiminde Dersaadet zahiresini nakle mevcut nakliye gemileri kifayet etmeyeceğinden, mutedil navlun ücreti ile tüccar gemilerinin isticar edilmesi hakkında Kaptan-ı Derya Fevzi Paşa izin istemiştir. Onun bu isteğine karşılık Kaptan-ı Derya Fevzi Paşa'nın verdiği takrir üzerine Dar-ı Şura'dan tanzim olunan mazbatanın tetkik olunarak Tersane'mde bir taraftan nakliye gemileri inşasına devam olunmakla beraber zahire nakli için tüccar gemileri mutedil navlun ile isticar olunarak zahire naklinde kullanılmasının münasip görüldüğü hakkında Meclis-i Vala'nın yazdığı yazıyı görmekteyiz.¹⁷²

Bir başka belgede bir ticaret gemisinin donanma için yaptığı hizmet karşılığında aldığı ücret karşımıza çıkmaktadır. Akdeniz boğazı kaleleri, Baba kalesi ve Muarız kalesi tabyaları için gönderilen mühimmatı nakil etmek üzere isticar edilen gemi navlunu olan 1250 kuruşun verilmesi şeklinde yazmaktadır.¹⁷³

Karadeniz de benzer bir örnek görmekteyiz. 1779 tarihli belgede Rizeli Burunsuz Abdullah Reis gemisi ile Sinop'tan İstanbul'a 34 adet top nakletmiş bunun karşılığında 100 kuruş navlun verilmiştir.¹⁷⁴

1800 yılına ait bir kayıta Rodos'ta bulunan donanmaya su taşımak için Fırtına Ahmet Kaptan gemisinin kullanıldığı bilinmektedir. Donanma için 7 ay kullanılmıştır.¹⁷⁵ 1805 yılına

¹⁷² B.O.A. HAT 1246 - 48335

¹⁷³ B.O.A. C.AS. 282-11711

¹⁷⁴ B.O.A. C.BH. 144-6913

¹⁷⁵ B.O.A. C.BH. 243 - 11264

ait bir kayıta yine Sakız Kalesinin ihtiyacı için Barut-u Siyah ve sair mühimmat için Londiyanoğlu Kostantin Reis sefinesi ile gönderilmiştir.¹⁷⁶ 1838 yılına ait bir başka belgede Kavala İskelesinden Tophane-i Amireye nakil olunacak yuvarlak daneler(kurşun) için 3 gemi kiralanmıştır. Bu gemiler ile 3400 kantar ağırlığında kurşun taşınmıştır.¹⁷⁷ 1780 tarihinde Mısır-ı Kahire'den Mehmet Kapudan kalyonu ile İstanbul'daki Baruthaneyeye 57 kantar barut nakledilmiştir.¹⁷⁸ Bir başka kayıta 1784 tarihinde Gelibolu Baruthanesin den Midilli Kalesine 100 kantar barut nakliyesi için Midillili Yetimoğlu Ali Reis - Giritli Harik Gemicioğlu Mehmet Reis gemileri kiralanmıştır.¹⁷⁹ Bozkır Maden-i Hümayundan Alanya İskelesine taşınan daha sonra İstanbul'a nakledilmek üzere Rodos Mütesellim İbrahim kaptanın gemisine yüklenen 743 kantar kurşun ile ilgili kaydan rastlanmıştır.¹⁸⁰

Kayıtlarda yuvarlak olarak geçen ve top mermisi olduğu anlaşılan arşiv kayıtları karşımıza çıkmaktadır. 1798 yılına ait bir kayıta Pravişte Civarından İstanbul'a Foçalı Şerif Reis tarafından 4370 adet Yuvarlak (Top Mermisi) nakledilmiştir.¹⁸¹ Bir yıl sonra 1799 da aynı bölgeden İstanbul'a Foçalı Mehmet Reis tarafından 92 Kantar Yuvarlak (Top Mermisi) getirilmiştir.¹⁸² Aynı yıl 1799 da Foçalı Mustafa Reis tarafından yine aynı bölgeden İstanbul'a 3655 adet Yuvarlak (Top Mermisi) nakledilmiştir.¹⁸³ 1799 yılında Foçalı İbrahim Reis tarafından Pravişte Civarından İstanbul'a 16128 adet (133 Kantar) Yuvarlak (Top Mermisi) nakledilmiştir.¹⁸⁴ 1799 yılına ait bir belgede yine donanma için Çeşmeli Yani Reis tarafından İstanbul'dan Yuvarlak (Top Mermisi) ve Hartuçlar (Barut konulan sandıklar yâda keseden torbalar) taşımıştır.¹⁸⁵

4.5. İstanbul'a Giden Tüccar Gemilerinin Faaliyetlerine Dair Örnekler

İstanbul'a deniz ticareti ile getirilen mallar ihtiyaçları karşılamak için son derece önemli idi. Aynı zaman da bu ürünlerden alınan vergilerde devlet için önemli bir gelir kaynağı idi. Burada verdiğimiz örnekte 1802 yılında Akdeniz'den İstanbul'a mal getiren gemilerin İstanbul İhtisab Mukataası için ödemeleri gereken gemi rüsumatının, yükümlülerinden

¹⁷⁶ B.O.A. AE.SSLM.III.156-9336

¹⁷⁷ B.O.A. AE.SMST.III. 159-12544

¹⁷⁸ B.O.A. AE.SABH.I. 91 - 6270

¹⁷⁹ B.O.A. AE.SABH.I. 65-4568

¹⁸⁰ B.O.A. AE.SSLM.III. 96-5819

¹⁸¹ B.O.A. AE.SSLM.III.380-21841

¹⁸² B.O.A. AE.SSLM.III.380-21812

¹⁸³ B.O.A. AE.SSLM.III.380-21861

¹⁸⁴ B.O.A. AE.SSLM.III.380-21822

¹⁸⁵ B.O.A. AE.SSLM.III.258-14941

mutlaka tahsil ettirilmesi yönünde bir karardır. Bu kara göre vergilerin ödenmesi konusunda son derece hassas davranılmış takip edilmesi istenmiştir.

İstanbul ve Tevâbi 'i İhtisâb Mukâta 'ası 'na dâir fermân.

Akzâ kuzâtü 'l-Müslimîn, evlâ vülâti 'l-muvahhidîn, ma 'denü 'l-fazli ve 'l-yakîn, râfi 'u a 'lâmi 'ş-şerî 'ati ve 'd-dîn, vârisü ulûmü 'l-enbiyâi ve 'l-mürselîn, el-muhtassu bi-mezîd-i inâyeti 'l-Meliki 'l-mu 'în mevlânâ İstanbul Kādısı -zîdet fezâilühû- ve iftihârü 'l-ümerâi ve 'l-ekâbir, müstecmi 'u cemî 'i 'l-ma 'âlî ve 'l-mefâhir, el-muhtassu bi-mezîd-i inâyeti 'l-Meliki 'l-kâdir Dergâh-ı mu 'allâm Yeniçerileri Ağası dâme ulüvvuhû- ve iftihârü 'l-emâcid ve 'l-ekârim, câmi 'ü 'l-mahâmid ve 'l-mekârim, el-muhtassu bi-mezîd-i inâyeti 'l-Meliki 'd-dâim hâssam Bostancıbaşı dâme mecduhû- tevki '-i refi '-i hümayûn vâsil olucak ma 'lûm ola ki

Darbhâne-i âmirem tarafından zabt ve idâre olunan mukâta 'atdan İhtisâb-ı İstanbul ve Tevâbi 'i Mukâta 'ası 'nı iki yüz yirmi üç senesi Mart 'ı ibtidâsından Şubat 'ı gâyetine değin yed-i vâhiden zabt ve idâre eylemek üzere Seyyid Mustafa -zîde kadrühû-ya ber-vech-i emânet ihâle olunmuş olup lâkin mukâta 'a-i mezbûrun ekser-i hâsilâtı Bahr-i Sefîd 'den Âsitâne-i aliyeme vürûd eden sefînelerden kadîmden beri alınagelen rüsûmât-ı sefâine münhasır iken bir iki mâhdan beri sefâin rüesâları kadîme mugâyir hareket ile mu 'ayyen olan rüsûmât-ı sefâinlerini edâda muhâlefet eylediklerinden vâridât-ı mukâta 'anın kesr ü tedennîsine bâ 'is ü bâdî olduklarını beyân birle o makûle vürûd eden sefînelerin ber-mu 'tâd-ı kadîm rüsûmât-ı sefâinleri îcâb ve iktizâ edenlerden cem ' ve tahsil ettirmek üzere merkûm bir kıt 'a emr-i şerîfim sudûru niyâzında olduğun ricâl-i Devlet-i aliyemden hâlâ Darbhâne-i âmirem nâzırı iftihârü 'l-emâcid ve 'l-ekârim Ahmed Şâkir -dâme mecduhû- bâ-takrîr inhâ etmekle Hazîne-i âmirem defterlerine mürâca 'at olundukda İstanbul 'dan Eyüp ve Hasköy 'e varınca vâki ' olan iskelelere envâ '-ı metâ ' getiren sefâin rüsûmâtı İstanbul İhtisâbı Mukâta 'ası 'na ber-mûceb-i defter-i tahrîr hâsil kaydolunmağla yedine verilen sûret-i defter mûcebince kadîmden alınageldiği üzere rüsûmât-ı sefâinleri ahz ü kabz ettirmek şurûtundan idiği kuyûddan müstebân olmağla imdi şurûtu mûcebince amel olunmak fermânım olmuştur. Buyurdum ki: Hükm-i şerîfim vardıkda bu bâbda sâdır olan emrim üzere amel edip dahi siz ki mevlânâ ve Yeniçeri ağası ve bostancıbaşı-i mûmâ-ileyhimsiz, ber-vech-i muharrer nâzırı mûmâ-ileyhin inhâsı üzere amel ve hareket birle zikrolunan iskelelere envâ '-ı metâ ' getiren sefâinden ber-mûceb-i defter-i tahrîr hâsil kaydolunan rüsûmât-ı sefâin kadîmden beri ne vechile ahz ü kabz olunagelmiş ise sene-i merkûmeye mahsûben yine ol vechile cem ' ü tahsil

ettirtip hilâf-ı şurût ve mugâyir-i emr-i âlî-şânım te'allül ve muhâlefet ile ızâ'at-i mal-ı mîrî ettirmeyesiz. Şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız.

Tahrîren fi'l-yevmi's-sâdis min-Muharrem sene erba'a ve işrîn ve mieteyn ve elf.

Kostantıniyye-i mahrûse¹⁸⁶

4.5.1. Kemeredremid (Burhaniye) den İstanbul'a Gönderilen Mallar (1815 -1826)

Evren Gökçe tarafından yapılan “XIX. Yüzyıl Başlarında Bir Osmanlı Kıyı Kasabası: Kemeredremid” isimli yayımlanmamış Yüksek Lisans tezinde konumuzla doğrudan ilişkili olduğu için alınan tablolara göre zeytinyağı ve sabunun Batı Anadolu ve Cezayir-i Bahr-ı Sefid civarında faaliyet gösteren yerli kaptanlar tarafından taşındığı görülmektedir.¹⁸⁷ Batı Anadolu kasabalarından Kemeredremid (Burhaniye) den İstanbul'a gönderilen 1815 -1826 yılları arasındaki mallar ve nakleden kaptanların yer aldığı bu tabloda Midilli ve Gelibolu gibi kaptan yetiştirmekle ünlü yerler dikkat çekmektedir. Bilindiği gibi Barbaros kardeşler de Midilli doğumluydular. Aynı yerli kaptanların defalarca seferlere çıkmaları Osmanlı Payitahtı ile Batı Anadolu arasındaki sabun ve zeytinyağı taşımacılığının hızlı olduğu kadar güvenli bir şekilde yapıldığını da göstermektedir.

¹⁸⁶ *İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (H.1217-1225 / M. 1802-1810)*, cilt: 83, sayfa: 434, Hüküm no: 317, Orijinal metin no: 118a-2

¹⁸⁷ Evren Gökçe, *XIX. Yüzyıl Başlarında Bir Osmanlı Kıyı Kasabası: Kemeredremid*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2007.

Tablo 4.2. 1815 -1826 Yılları Arasında İstanbul'a Gönderilen Zeytinyağı¹⁸⁸

Yıl (hicri)	Nakleden Gemi / Kaptan	Revgan-ı Zeyt Kantar
1231	Midilli'li Ahmed Reis Sefinesiyle	120
	Midilli'li Şeytan Ahmed Reis	200
	Midilli'li Ahmed Reis Sefinesiyle	101
	Midilli'lü Şeytan Ahmed Reis	93
	Midilli'li Ahmed Reis Sefinesiyle	50
	Midilli'li Ahmed Reis Sefinesiyle	210
		Toplam: 774 K
1232	İskimye'li Konstantin Reis Sefinesiyle	120
1233	Midilli'li Ahmed Reis Sefinesiyle	328
	Midilli'li Hacı Halil Reis Sefinesiyle	286
	Toplam: 614 K	
1237	Şeytan Oğlu Ahmed Reis Sefinesiyle	214
	Reşid Oğlu Mehmed Reis Sefinesiyle	302
	Babalı Halil Reis Sefinesiyle	20
	Beneste? Bezirgan Marifetiyle	68
	Beki Bezirgan Marifetiyle	52
	Toplam: 656 K	
1238	Çardaklı Hacı İsmail Reis Sefinesiyle	130
	Midilli'li Kapudan oğlu Ali Reis	207
	Midilli Ceziresinden hüseyin Reis	68
	Boğcaadalı Ali Reis Sefinesiyle	120
	Çardak'lı Mustafa Reis	33
	Midilli'li Mehmed Şerif Reis	100
	Midilli'li Süleyman Reis	110
	Midilli'li Mustafa Reis	33
	Midilli'li Beşe Ahmed Oğlu Hüseyin	200
	Midilli'li Hacı Ali Oğlu hasan Reis	355
	İskimye'li Hasan Reis Sefinesiyle	285
	Midilli'li Mehmed Reis Sefinesiyle	110
	Midilli'li Ahmed Reis Sefinesiyle	154
	Midilli'li Şerif Reis Sefinesiyle	45
	Midilli'li Hacı İbrahim? Reis Sefinesiyle	52
	Babalı Halil Reis Sefinesiyle	30
	Midilli'li Veli Oğlu Mehmed Reis	35
Midilli'li Kara Ali Reis Sefinesiyle	90	
Midilli'li Hasan Reis Sefinesiyle	16	
	Toplam: 2173 K	
1239	Hasan Efendi ve Hacı Salih Ağa İrsali	305
	Nemçelü Nikol Kapudan Sefinesiyle	250
	Midilli'li Şeytan Ahmed Reis	260
	Midilli'li Kapudan Oğlu Ali Reis	260
	Midilli'li Kara Ali Reis Sefinesiyle	80
	Hacı Salih Ağa tarafından irsal	125
	Defa Hacı Salih Ağa	55
Defa Hacı Salih Ağa	62	
	Toplam:1397 K	

¹⁸⁸ Evren Gökçe'nin tezinde Burhaniye kadı sicil defterlerinden alınarak hazırlanan bu tabloların kaynağı için bkz. BRH.Ş.S.(Burhaniye Şer'iyeye Sicili) 1095-1, 4/5,6/1,14/2,20/1,20/2,20/3,20/4,21/3,22/4,28/5.

Tablo 4.2. 1815 -1826 Yılları arasında İstanbul'a Gönderilen Zeytinyağı¹⁸⁹ (Devamı)

Yıl (hicri)	Nakleden Gemi / Kaptan	Revgan-ı Zeyt Kantar
1240	Midilli'li Beşe Ahmed Oğlu Hüseyin	250
	Kulgariz Reis Sefinesiyle	60
	Marko zımmi Sefinesiyle	440
	Midilli'li Laz Oğlu Mehmed Reis	201
	Midilli'li Hacı Muslı Mehmed Reis	320
	Midilli Çömlekköy'den Ali Reis	500
		Toplam:1771 K
1241	Bozcaada'lı Hasan Reis Sefinesiyle	100
	Çömlekköy'lü Ali Reis Sefinesiyle	112
	Gelibolulu Mehmed Reis Sefinesiyle	116
	Midilli'li Ahmed Reis Sefinesiyle	230
	Midilli'li Beşe Ahmed Oğlu Hüseyin	250
	Kula'lı Mehmed Arif Reis Sefinesiyle	200
	Gelibolulu Abdullah Reis sefinesiyle	435
	Mehmed Reis Sefinesiyle	202
	Gelibolulu Mehmed Reis Sefinesiyle	271
	Boğcaadalı Ethem Reis Sefinesiyle	300
	Midilli'li Ali Reis Sefinesiyle	20
	Gelibolulu Mehmed Reis Sefinesiyle	265
	Gelibolulu Mustafa Reis Sefinesiyle	215
	Boğcaadalı Hasan Reis Sefinesiyle	385
		Toplam: 3101 K
1242	Çardak'lı Hasan Reis Sefinesiyle	220
	Midilli'li Mehmed Reis Sefinesiyle	125
	Midilli'li Hacı Hamid Reis sefinesiyle	85
	Toplam: 430 K	
1243	Midilli'li Beşe Oğlu Hüseyin Reis	78

¹⁸⁹ Evren Gökçe'nin tezinde Burhaniye kadı sicil defterlerinden alınarak hazırlanan bu tabloların kaynağı için bkz. *BRH.Ş.S.(Burhaniye Şer'iyye Sicili) 1095-1, 4/5,6/1,14/2,20/1,20/2,20/3,20/4,21/3,22/4,28/5.*

Tablo 4.3. 1815 -1826 Yılları arasında İstanbul'a Gönderilen Sabun¹⁹⁰

Yıl(Hicri)	Nakleden Gemi/ Kaptan	Sabun/ Kantar
1231	Midilli'li Şeytan Ahmed Reis	100
1232	Midilli'li Ahmed Reis Sefinesiyle	(çuval) 30
1233	Midilli'li Ahmed Reis Sefinesiyle	40
1236	Midilli'li Sadık Oğlu Mehmed Reis	101
		Genel Toplam: 271 K
1237	Anton Bezirgan Marifetiyle Der'aliyeye	100
	Beneste Bezirgan Marifetiyle	130
		Toplam: 230 K
1239	Nemçelu Frenk Kapudan'ın Sefinesiyle	400
	Hasan Efendi ve Hacı Salih Efendi İrsal	305
		Toplam: 705 K
1241	Kula'lı Mehmed Arif Reis Sefinesiyle	20
	Gelibolulu Abdullah Reis Sefinesiyle	60
	Mehmed Reis Sefinesiyle	200
	Midilli'li Ali Reis Sefinesiyle	80
		Toplam: 360 K
1242	Hüseyin Reis Sefinesiyle	23
	Midilli'li Mehmed Arif Reis Sefinesiyle	130
	Midilli'li Mehmed Arif Reis Sefinesiyle	40
	Midilli'li Ahmed Reis Sefinesiyle	120
	Midilli'li Kapudan Mehmed Reis	24
		Toplam: 337 K

4.5.2. İstanbul'a Odun, Kömür ve Saman Getiren Kaptanlar (1726-1738)

İncelediğimiz dönem de diye Batı Anadolu'dan İstanbul'a yapılan ticaret ile ilgili belgelerin yanında 1726-1738 yılları arasında ki bir belgeye de rastlamaktayız. Bu belgede İstanbul'a 12 yıl içerisinde Akdeniz ve Karadeniz'in İstanbul'a görece yakın sahillerinden getirilen Odun, Kömür ve Saman getiren reislerin isimleri karşımıza çıkmaktadır. Bu belgeden de anlaşıldığı üzere bahsedilen yüklerin yakın cevreden temin edildiği anlaşılmaktadır. Yine görüleceği üzere bölgede çok sayıda bu ticaret ve nakliye işi ile ilgilenen kaptan ya da tüccar olduğu sonucu çıkarılabilir.

¹⁹⁰ BRH.Ş.S.1095-1, 4/5,6/1,14/2,20/1,20/2,20/3,20/4,21/3,22/4,28/5.

Tablo 4.4. 1726-1738 Yılları Arasında İstanbul'a Odun, Kömür ve Saman Getiren Reislerin İsimleri

Bahçekapısı'nda Mehmed Ağa Unkapamı'nda İbrahim el-Hâc Hasan Reis el-Hâc Mahmud Reis Cebeali'de Halil Ağa Kara İbrahim Reis Kumkapı'da İbrahim Beşe Balat'da İbrahim Ağa Abdurrahman Beşe
Tophâne reislerinden; Mehmed Ağa el-Hâc Osman Reis el-Hâc Mustafa Reis el-Hâc İbrahim oğlu Mehmed Reis el-Hâc Abdullah Reis Nalçacı oğlu Mustafa Reis Medîne-i
Üsküdar reislerinden; Es-Seyyid Ali Reis Pehlivan Reis Uzun Mustafa Reis
Mudanya Reislerinden; İbrahim Reis Kostantin zimmî reis
Midye reislerinden; Ekmekçioğlu Yorgaki Reis Ali Reis
Ada reislerinden; Fanzırı Reis Yorgo Reis Luka Reis İstani Reis Trandafilo Reis İstavrakı Reis Ohan Reis Galatalı Onnan reis
Darıca reislerinden; Trandafilo Reis Drako Reis Tıranoz Reis
Ağva reislerinden; Güneş oğlu Mustafa Nuruğhalı? Ali Reis el-Hâc Mahmud Reis Kara Mehmed Reis Uzun Hasan Reis
Haladereli reislerinden; Küçük Ahmed Reis Eyyûboğlu İbrahim Reis Abdal Mustafa Reis Demirci oğlu Mehmed Reis Küçük Mehmed Reis Zovuk? oğlu Hüseyin Reis Şarlı oğlu İbrahim Reis Zeyneb oğlu İbrahim Reis Nuh oğlu Hasan Reis Poyraz oğlu Hüseyin Reis Köle Mehmed Reis el-Hâc Ahmed Reis Abdüllatif Reis el-Hâc Nasûh oğlu Mehmed Reis Ahmed Reis Koca Ahmed Reis Muslu Reis Abdullah Reis İsmail Reis Uzun Hüseyin Reis Ömer Beşe Reis
Pendik reislerinden; Kasımpaşalı Ahmed Reis Kasımpaşalı Mehmed Reis Mehmed Reis dâmâdı Mehmed Reis Yemenli oğlu Reis Dilber oğlu Yorgaki Reis Zafiri Reis Çıplak Todori Reis İstavrakı Reis Emronaoğlu Panayot Reis
Ereğli reislerinden; Hüseyin Reis Müezzîn Reis Ali Reis el-Hâc Ahmed oğlu Reis
Bigados reislerinden; Kadın oğlu Miranda Reis Poponoz Reis Yamandı Reis Dimitraki Reis Niko Reis Kebri? Minço Reis Çekmece Pelas Reis
Silivri Karasu reislerinden; Kadye? Mehmed Reis Kerim Beşe oğlu İbrahim Reis Mustafa Reis Çıplak oğlu Reis el-Hâc Mehmed Reis Kalyoncu Reis
Yalakabâd Reislerinden; Yusuf oğlu Reis Küçük Emir Reis Ahmed Reis Molla Halil Reis Memiş oğlu Reis Molla oğlu Reis Çörekçi oğlu Reis Ali Reis Karagöz oğlu Reis Beşinci (...) Reis
Değirmenderesi reislerinden; Esir(...) Ali Reis Kaymaz? Reis Hoşça Mehmed Reis Kalafatoğlu Reis (...) Reis Hacı Ali Reis Mehmed Reis Kürd Ali Reis Pazar oğlu Reis Hacı Hüseyin Reis Veli Hacı Hüseyin Reis
Lâpseki reislerinden; Abdülkâdir Reis Ahmed Reis Hüseyin Reis Şâhin oğlu Ali Reis Mehmed Reis Aşçı Mustafa Reis Seyfî oğlu Mehmed Reis Kara Mustafa Reis Karaca Reis Memiş oğlu Reis Beyoğlu Reis Süleyman Reis Ali Reis Mahmud Reis Osman Reis Halil Reis
Tuzla reislerinden; Ali Reis Zafiri Reis Mihal Reis Beyli Reis Kiremitçioğlu Reis
Ahtabolu reislerinden; Sarı Dimitraki Reis Adalı oğlu Reis Cin? Oğlu Reis
Akçaşehir reislerinden; Çalık Hacı Osman Reis Gedik Reis Hasan oğlu Ahmed Reis Sarı Hacı Mustafa Reis Barhoz Mustafa Reis Hacı İbrahim Reis
Bandırma reislerinden; Kalyoncu Reis Abdi oğlu Reis Hacı Mustafa oğlu Reis Çalık Ahmed Reis Şâhin oğlu Reis Çolak Reis Papas Reis Manoli Reis
Kumla reislerinden; Veli oğlu Reis Uzun Mustafa Reis Vılık? Reis Canbaz oğlu Reis el-Hâc Süleyman Reis Çınar el-Hâc Hüseyin Reis
Gelibolu reislerinden; Mehmed Reis Pehlivan Reis Marmaralı Abdi oğlu Reis Ali Reis Gekvize Kanbur oğlu Reis Körfez Mehmed Reis Deli Hüseyin Reis Körfez Ciğerci oğlu Hacı Mustafa Reis Muslu oğlu Mustafa Reis Köylü Mehmed Reis Kadri Beşe Reis
Alay reislerinden; Bostancı Reis Bodur Osman Reis Ali Reis el-Hâc Ahmed oğlu Reis Mehmed Reis Sâlih Reis
Ağva reislerinden; Güneş oğlu Mustafa Reis Ali Reis Pojega? el-Hâc Mahmud Reis Kara Mehmed Reis Uzun Hüseyin Reis
Şile reislerinden; Tiryâki Mehmed Reis Köylü Mehmed Reis Çoban oğlu Hacı Ahmed Reis Süleyman Yazıcı Reis Bölük İbrahim Beşe Reis Kurteş zimmî Reis Demirci Palaş Reis
Padlor reislerinden; Ali Reis Ahmed Reis Kapudaz Kapudan? oğlu Hacı Ahmed Reis Süleyman Yazıcı Reis Bölük İbrahim Beşe Reis Mustafa Reis Boşnak Ahmed Reis İsmail Reis Hüseyin Reis Hoca oğlu Ali Reis Diğer Mustafa Reis Osman oğlu İbrahim Reis Kadı Hasan Reis Kaba oğlu Reis.
İzkara reislerinden; Bayram oğlu Reis Hüseyin Reis Azaklı karındaşı Reis Mustafa Reis

Tablo 4.4. 1726-1738 Yılları Arasında İstanbul'a Odun, Kömür ve Saman Getiren Reislerin İsimleri (Devamı)

Angelye reislerinden; Mustafa Reis Kocadere Diğer Mustafa Reis Kocadere Mehmed Reis Karacalı Mustafa Reis Kumla Mehmed Reis Büyük Kumla Mehmed Reis Küçük Kumla Ali Reis Karaca Halil Reis Karaca Pazar oğlu Reis Marmara İstivrakî? Reis Çakaloğlu Reis Yanaki Reis Nayakoz Reis
Marmara reislerinden; Mustafa? Reis Abdi oğlu Reis Çalık Ahmed Ağa Reisi Mehmed Reis Mustafa Reis Nuh karındaşı Reis İsmail Reis Boğaz Küçük Mehmed Reis Lâpseki Hasan Reis Mehmed Reis Tekfurdağı İbrahim Reis Mihaliç Mustafa Reis Mihaliç Ali Reis Mihaliç Hoca Bâkî oğlu Reis Mudanya Hasan Reis Mudanya Çizmeçi Hüseyin Reis Sansar Hüseyin Reis Ali Bey Reis İrvalı Mehmed Reis İrvalı Halil Reis İrvalı Sâlih Reis İrvalı İbrahim Reis Kocadere Osman oğlu Reis Kocadere Hoca oğlu Reis Zeytinci oğlu Reis İznikmid Palaş zimmî Reis Mezârcıoğlu Palaş Reis Musa Beşe Reis Eynehacı el-Hâc Yusuf Reis Anastas Reis Yorgi Reis Mürefte Panayot Reis Hora? Diğer Yorgi Reis Hora? Eci Kurteş Reis Katırlı Eci Panayot Reis Katırlı Papasoğlu Reis Katırlı Cini Reis Katırlı Çakaloğlu Reis Ankerye Papasoğlu Reis Ankerye Kelbşor? Reis Ankerye Yorgaki Reis

Ankerye Bâlâda mezkûr iki yüz elli iki nefer reisler ve sâir meclis-i şer' de kadîmden mahmiye-i mezbûreye odun ve kömür ve saman getirdiğimiz sefînelerden sekiz zirâ'dan on zirâ'a varınca sagîr ve on zirâ'dan on iki ve on dört zirâ'a varınca vasat ve on dört zirâ'dan on altı ve on yedi zirâ'a varınca kebîr i'tibâr olunup ihtisâb mukâta'ası emîni yedinde olan fermân-ı âlîde ta'yîn ve tasrîh olunduğu üzre sagîrinden on sekiz akçe resm-i mîrî ve altı akçe harc ve vasatından yirmi dört akçe resm-i mîrî ve altı akçe harc ve kebîrinden kırk sekiz akçe resm-i mîrî ve altı akçe harc emîn-i mûmâ-ileyh tarafına bu âna gelince bi't-terâzî edâ ve teslim ede gelip kemâ fi'l-evvel zikr olunan rûsûmâtımız ber vech-i muharrer edâ edip noksan ile cânib-i mîrîye gadr etmemek üzre kavî ü ittifâk ve ahd ü mîsâk ve beynimizde nizâm verilmekle, fîmâ ba'd nizâm-ı mezkûr düstûrî'l-amel olup hilâfına te'addî ve tecâvüz edenlerin zâbitleri ma'rifetiyle haklarından gelinmek bâbında müekked hükm-i hümayûn iltimâs eyledikleri huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu. Bâkî emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.¹⁹¹

¹⁹¹ İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil (H. 1138-1151/M.1726-1738) cilt: 21, sayfa: 250 Hüküm no: 164 Orijinal metin no: 51a-1

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Ticaret Osmanlı İmparatorluğu için çok önemli bir gelir kaynağı idi. Bu yapılan ticarete vergi almak suretiyle gelir elde ediliyordu. Aynı zamanda özellikle İstanbul'un ihtiyacı olan bütün malzemelerin temin edilmesi gerekmektedir. Bunu sağlamanın en önemli yolu ülkenin dört bir yanından özellikle deniz ticareti ile başkenti beslemektir. Başkent'in bu ihtiyaçları bölge coğrafyasından ve yakın ülke coğrafyalarından deniz ticareti yolu ile temin edilmektedir. Tezimize konu olan dönem ve bölgede karşımıza çıkan sonuçlar şu şekildedir:

Batı Anadolu Kıyılarında ticaret yapan Osmanlı Tebaası tüccarlar genellikle dış ticarete kapalı özellikle başkent'in ihtiyacı olan malzemeleri taşıyan bir statüde konumlanmaktadır. Bu tüccarlar genellikle Osmanlı kıyı kentleri ve limanları arasında gidip gelmektedirler. Buna bir iki tane Karadeniz'in Rus Limanlarına giden tüccarları istisna tutabiliriz. Bu tüccarlar genellikle yakın mesafe seyir yapmaktaydılar. Bu tüccarların taşıdıkları malların başında hiç şüphesiz buğday gelmektedir. Bunun sebebi buğdayın gerek halkın gerek de ordunun temel ihtiyacı olması yatmaktadır. Diğer bir çıkarım ise Batı Anadolu Kıyılarından İstanbul'a taşınan malların çeşitliliği son derece fazladır. Bunun bir sebebi de İstanbul'un kozmopolit yapısı ve başkent olmasıdır. Çabuk bozulacak malların genellikle yakın limanlardan geldiği bilinmektedir. Tüccarların taşıdıkları malların bir kısmının bazen bozulduğu şeklinde kayıtlarda karşımıza çıkmıştır.

Taşınan mallara baktığımızda Eski Roma çağlarından beri, zeytinyağı, incir, üzüm, yerel baharatlar (sakız, sahlepe, mahlep) ve kökboya gibi ihraç ürünlerini görmeye devam ediyoruz. Bunun yanı sıra lüks tüketimin yaygınlaşmaya başladığı 17. Yüzyıl sonları ve 18. Yüzyıl ile 19. Yüzyılın başlarından itibaren bölgede böyle lüks tüketim malları göremiyoruz. Bunu sebebi bölge halkının gelir seviyesi olarak yorumlanabilir.

Bu tablo 4.1'de yerli tüccarların ticaret rotaları çizilmeye çalışılmıştır. Bölgede bulunan yerel ayanların deniz ticaretine destek verdiklerini görmekteyiz. Osmanlı yerli deniz ticareti için Batıdaki gibi devletin güvencesi altında bir deniz ticaretinden söz etmemiz pek mümkün değildir. Genellikle yerel olan bu tüccar sınıfı kendi aralarında bazı ortaklıklar kurarak bir şekilde ticari faaliyetlerini sürdürmeye çalışmışlardır. Bu tüccar sınıfı günü kurtarma çabası içerisinde olduklarıdır. İçlerinden bazıları biraz daha büyük yatırımlar yapmak istemişlerse de şirketleşme söz konusu olmamıştır. Bu konuda belgelerle sabit bir devlet desteğinden de söz edemeyiz. Aksine büyük gemi inşa etmek isteyen yerli girişimcilere de

şüpheyle yaklaşmış, gemi inşa faaliyetlerine bazen askeri amaçla kullanılmaları karşılığı izin verilirken bazen de ticaret için büyük tonajlı kalyon yapılması engellenmiştir. Bunun sebebinin de büyük gemilerin silahlı olmak zorunluluğu ve korsanlar eline geçme tehlikesi olduğunu değerlendiriyoruz.

Tüccarların bir diğer önemli faaliyeti ise donanama gemileri için ihtiyaçlarda kullanılmasıdır. Bunların başında su nakliyesi gelmektedir. Yine ordunun ihtiyacı için barut kurşun ve top taşımışlardır. Ticaret ile ilgilenen bu tüccarlar Batı Anadolu'da üretilen ürünlerin başkente ve ihtiyaç olan adalara taşınmasında aktif rol alarak bu ticarete önemli bir pay sahibi olmuşlardır.

Batı Anadolu Kıyılarında ticaret yapan Osmanlı tebaası tüccarlara baktığımızda bunların çoğunluğunun Müslüman olduğunu görmekteyiz. Yine bu miktara yakın Gayrimüslim tüccarın da olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak 1838 Balta Limanı Anlaşması öncesi Batı Anadolu deniz taşımacılığı konusunda elde ettiğimiz en önemli çıkarım yerel denizciliğin, İstanbul ve Batı Anadolu arasında deniz yoluyla yapılan iç ticaretin azımsanamayacak derecede etkin olduğudur. Buharlı gemilerin ve yabancı büyük denizcilik şirketlerinin etkisinin arttığı 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında ise bu durum nasıl bir değişiklik göstermiştir? Bu sorunun cevabını bulmak için ayrıca geniş bir araştırmaya ihtiyaç vardır.

6. KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Şeriye Sicilleri:

Bab Mahkemesi 197 Numaralı Sicil (H. 1162-1163 / M. 1749-1750), cilt:73, sayfa:409, hüküm no:539, orijinal metin no: 68a-2.

Burhaniye Şeriye sicilleri.1095-1, 4/5,6/1,14/2,20/1,20/2,20/3,20/4,21/3,22/4,28/5.

Galata Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697) cilt: 57, sayfa: 169 Hüküm no: 85 Orijinal metin no: 28b-3.

Galata Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697) cilt: 57, sayfa: 169 Hüküm no: 84 Orijinal metin no: 28b-2.

Galata Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697) cilt: 57, sayfa: 169 Hüküm no: 180 Orijinal metin no: 31b-2.

Galata Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697) cilt: 57, sayfa: 181 Hüküm no: 98 Orijinal metin no: 32b-4.

Galata Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697) cilt: 57, sayfa: 180 Hüküm no: 95 Orijinal metin no: 32a-1.

Galata Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697) cilt: 57, sayfa: 181 Hüküm no: 97 Orijinal metin no: 32a-3.

Galata Mahkemesi 259 Numaralı Sicil (H. 1137-1138 / 1724-1725) cilt: 63, sayfa: 337 Hüküm no: 372 Orijinal metin no:54b-2.

Galata Mahkemesi 259 Numaralı Sicil (H. 1137-1138 / 1724-1725) cilt: 63, sayfa: 245 Hüküm no: 249 Orijinal metin no: 35b-3.

İstanbul Mahkemesi 22 Numaralı Sicil (H. 1107-1108 / M. 1695-1697), cilt: 57, sayfa: 177, Hüküm no: 92, Orijinal metin no: 31a-1.

İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil (H. 1138-1151/M.1726-1738) cilt: 21, sayfa: 250 Hüküm no: 164 Orijinal metin no: 51a-1.

İstanbul Mahkemesi 24 Numaralı Sicil (H. 1138-1151/M.1726-1738), cilt: 21, sayfa: 207, Hüküm no: 126, Orijinal metin no: 38b-2.

İstanbul Mahkemesi 92 Numaralı Sicil (H. 1120-1121 / M. 1709) cilt: 60, sayfa: 557 Hüküm no: 631 Orijinal metin no: 94b-1.

İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (H.1217-1225 / M. 1802-1810) cilt: 83, sayfa: 102 Hüküm no: 38 Orijinal metin no: 13a-2.

İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (H.1217-1225 / M. 1802-1810) cilt: 83, sayfa: 100,
Hüküm no: 36 Orijinal metin no: 12b-1.

İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (H.1217-1225 / M. 1802-1810), cilt: 83, sayfa: 162,
Hüküm no: 83, Orijinal metin no: 32a-2.

İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (H.1217-1225 / M. 1802-1810), cilt: 83, sayfa: 108,
Hüküm no: 43, Orijinal metin no: 15a-3.

İstanbul Mahkemesi 97 Numaralı Sicil (H.1217-1225 / M. 1802-1810), cilt: 83, sayfa: 434,
Hüküm no: 317, Orijinal metin no: 118a-2.

Başkanlık Osmanlı Arşivi

B.O.A. A (DVNSMHH.d) 115-2757

B.O.A. A.DVNSMHH.d-115-2757

B.O.A. AE. SMST.III. 116-8912

B.O.A. AE.SABH.I. 105-7163

B.O.A. AE.SABH.I. 105-7164

B.O.A. AE.SABH.I. 105-7165

B.O.A. AE.SABH.I. 28-2194

B.O.A. AE.SABH.I. 340-23732

B.O.A. AE.SABH.I. 388-23606

B.O.A. AE.SABH.I. 65-4568

B.O.A. AE.SABH.I. 91 - 6270

B.O.A. AE.SABH.I.232-15357

B.O.A. AE.SABH.I.232-15358

B.O.A. AE.SABH.I.232-15359

B.O.A. AE.SABH.I.232-15360

B.O.A. AE.SABH.I.232-15362

B.O.A. AE.SABH.I.232-15363

B.O.A. AE.SABH.I.327-22367

B.O.A. AE.SABH.I.339-23628

B.O.A. AE.SABH.I.339-23629

B.O.A. AE.SABH.I.339-23630
B.O.A. AE.SAMD.III. 122-11963-0
B.O.A. AE.SM.III. 109-8260
B.O.A. AE.SMHD.I. 232-18663
B.O.A. AE.SMHD.II. 106-8935
B.O.A. AE.SMST. 351-28194
B.O.A. AE.SMST.III. 159-12544
B.O.A. AE.SMST.III. 16-1094
B.O.A. AE.SMST.III.115-8764
B.O.A. AE.SMST.III.11-756
B.O.A. AE.SMST.III.16-1097
B.O.A. AE.SMST.III.16-1098
B.O.A. AE.SMST.III.167-13117
B.O.A. AE.SMST.III.17-1103
B.O.A. AE.SMST.III.17-1119
B.O.A. AE.SMST.III.17-1120
B.O.A. AE.SMST.III.17-1121
B.O.A. AE.SMST.III.17-1123
B.O.A. AE.SMST.III.17-1124
B.O.A. AE.SMST.III.17-1125
B.O.A. AE.SMST.III.17-1126
B.O.A. AE.SMST.III.17-1133
B.O.A. AE.SMST.III.17-1134
B.O.A. AE.SMST.III.17-1135
B.O.A. AE.SMST.III.17-1142
B.O.A. AE.SMST.III.17-1146
B.O.A. AE.SMST.III.17-1148

B.O.A. AE.SMST.III.302-24160
B.O.A. AE.SMST.III.74-5485
B.O.A. AE.SMST-III 014_890
B.O.A. AE.SOSM.III.28-1966
B.O.A. AE.SOSM.III.53-378
B.O.A. AE.SSLM.III. 134-8136
B.O.A. AE.SSLM.III. 140-8492
B.O.A. AE.SSLM.III. 1-46
B.O.A. AE.SSLM.III. 272 - 15727
B.O.A. AE.SSLM.III. 272 - 15731
B.O.A. AE.SSLM.III. 295-17191
B.O.A. AE.SSLM.III. 305-17835
B.O.A. AE.SSLM.III. 307 - 17897
B.O.A. AE.SSLM.III. 310 - 18096
B.O.A. AE.SSLM.III. 320 - 18566
B.O.A. AE.SSLM.III. 380-21821
B.O.A. AE.SSLM.III. 77-4670
B.O.A. AE.SSLM.III. 77-4671
B.O.A. AE.SSLM.III. 96-5819
B.O.A. AE.SSLM.III.258-14941
B.O.A. AE.SSLM.III.379-21710
B.O.A. AE.SSLM.III.380-21812
B.O.A. AE.SSLM.III.380-21822
B.O.A. AE.SSLM.III.380-21841
B.O.A. AE.SSLM.III.380-21861
B.O.A. AE.SSLM.III.74-4437
B.O.A. C. BH. 133 - 6464

B.O.A. C. BH.34-1622
B.O.A. C. HR. 174-8656
B.O.A. AE.SSLM.III.156-9336
B.O.A. C. İKTS. 20-976
B.O.A. C. ML. 84-3893
B.O.A. C.B. 223-1037
B.O.A. C.BH. 144-6913
B.O.A. C.BH. 193-9056
B.O.A. C.BH. 243 - 11264
B.O.A. C.BH. 248-11496
B.O.A. C.DRB.26-1300
B.O.A. C.HR. 111 - 5513
B.O.A. C.HR. 148-7361
B.O.A. C.HR. 178-8861
B.O.A. C.HR. 34-1691
B.O.A. C.HR. 36-1787
B.O.A. C.HR. 86-4280
B.O.A. C.İKTS. 03-129
B.O.A. C.İKTS. 11-525
B.O.A. C.İKTS. 14 - 684
B.O.A. C.İKTS. 16-757
B.O.A. C.İKTS. 31-1511
B.O.A. C.İKTS. 31-1544
B.O.A. C.İKTS. 3-124
B.O.A. C.İKTS. 3-1517
B.O.A. C.İKTS. 32-1571
B.O.A. C.İKTS. 33-1644

B.O.A. TS.MA.e. 553-13

B.O.A. TSMAE-0265-0021

Kitap ve Makaleler

Acartürk, E.; Kılıç R., Osmanlı. Devletinde Kapitülasyonların İktisadi ve Siyasi Perspektiften Analizi, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2011, Cilt 29, Sayı 2, s.1-21.

Arıkan, Z. A., Midilli-İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt.25 sayı.40, 2006, s. 1-28.

Arıkan, Z., Osmanlı İmparatorluğu'nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta), Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi*, İstanbul, 1991, s. 279-306

Aydın, Y. A.18. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Ege(Adalar) Denizi ve Doğu Akdeniz'e Yönelik Güvenlik Parametreleri, *Osmanlı Araştırmalar XLV*, 2015, s. 161-184.

Beydilli, K., 1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı: Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki, İstanbul 1984.

Bostan, İ., Akdeniz, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/akdeniz#2-tarih> (26.05.2021).

Bostan, İ., *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği (Birinci basım)*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.

Bostan, İ. *Mezomorta Hüseyin Paşa ve 1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi*, Türk Denizcilik Tarihi, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2009.

Bostan, İ., *Osmanlı Deniz Ticareti*, Küre Yayınları, İstanbul, 2019.

Demir T., Osmanlı İmparatorluğunda Deniz Posta Taşımacılığı ve Vapur Kumanyaları, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sayı:17, 2005, s. 281-298.

Demir, T., *Denizlerdeki Osmanlı*, Yakın Kitabevi Yayınları, İzmir, 2015.

Ekinci, N., *Sanayi ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

Gencer, A. İ., *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara,2001.

Gümüş, Ş., Osmanlı Deniz Ticaretinde Hukuki Bir sorun Kaza Yapan Geminin Malları, *Folklor/Edebiyat*, sayı.71, 2012, s.113-126.

Gümüş, Ş.Ö., Osmanlı Devletinin Karadeniz'de Ticaret Gemisi İnşa Politikası(1738-1824), *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 9, 2012, s. 63-77.

İlgürel, M., Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri, *Belleten*, 243, Cilt LXV, 2001, s.637-354.

- İnalçık, H., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1.Cilt 1300-1600*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- Kallek, C., Ticaret, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ticaret#1> (26.05.2021).
- Kurdakul, N., *Osmanlı Devleti'nde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar*, Döler Neşriyat, İstanbul, 1981.
- Mantran, R., *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul* (çev. M. A. Kılıçbay-E. Özcan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, c. II, Ankara, 1986.
- Mantran, R., XVII. Yy. İkinci Yarısında Doğu Akdeniz'de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri, *Bellekten*, Cilt LII – sayı.203, Ağustos, 1988, s.685-695.
- Mantran, R., XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğundan Ticaretin Değişmesi, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı. III, Yıl. 1987, s. 159-175.
- Meriç, E., *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Basımevi, 2 baskı, Ankara, 1993.
- Özgün, C., “Osmanlı Ekonomi Politığıne Kısa Bir Bakış (XVII-XIX. Yüzyıllar)”, *Tarih Okulu*, 2008.sayı:1, s.5-17.
- Panzac, D., *Osmanlı İmparatorluğunda Veba(1700-1850)*, (çev. Serap Yılmaz),Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.
- Sancar, E., *21.yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, IQ kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Sannav, S. C., Tanzimat'ın İlanından Sonra Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Yeniden Yapılandırılması Süreci ve Limni Adası'nın Statüsü, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:6 Sayı:1, Haziran 2005, s.174-188.
- Sevim, A., *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya kadar)*, TTK yayınları, Ankara, 1988.
- Şakiroğlu, M. H., Cezayir-i bahr-i Sedid Maddesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cezayir-i-bahr-i-sefid> (16.06.2021).
- Tezel, Y. S., *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Yurt Yayınları, Ankara 1982.
- Turan, Os., *Selçuklular Zamanında Türkiye Siyasi Tarihi Alp Aslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1328)*, Boğaziçi Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Uzunçarşılı, İ. H., *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986.
- Uzunçarşılı, İ. H., *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, TTK Basım Evi, Ankara, 1988.

Uzunçarşılı, İ. H., *Osmanlı Tarihi*, TTK 1 cilt, 7 baskı, Ankara, 1998.

Ünal, A. A., XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz, Ege Adaları) ya da Kapdan Paşa Eyaleti, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı.12, 2002, s.251-261.

Vatin, N., *Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar Doğu Akdeniz'de Savaş, Diplomasi ve Korsanlık, 1480-1522* (Çev. T. Altınova), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.

Tezler

Dal, D., *18. Yüzyılda Sakız Adası*, Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2008.

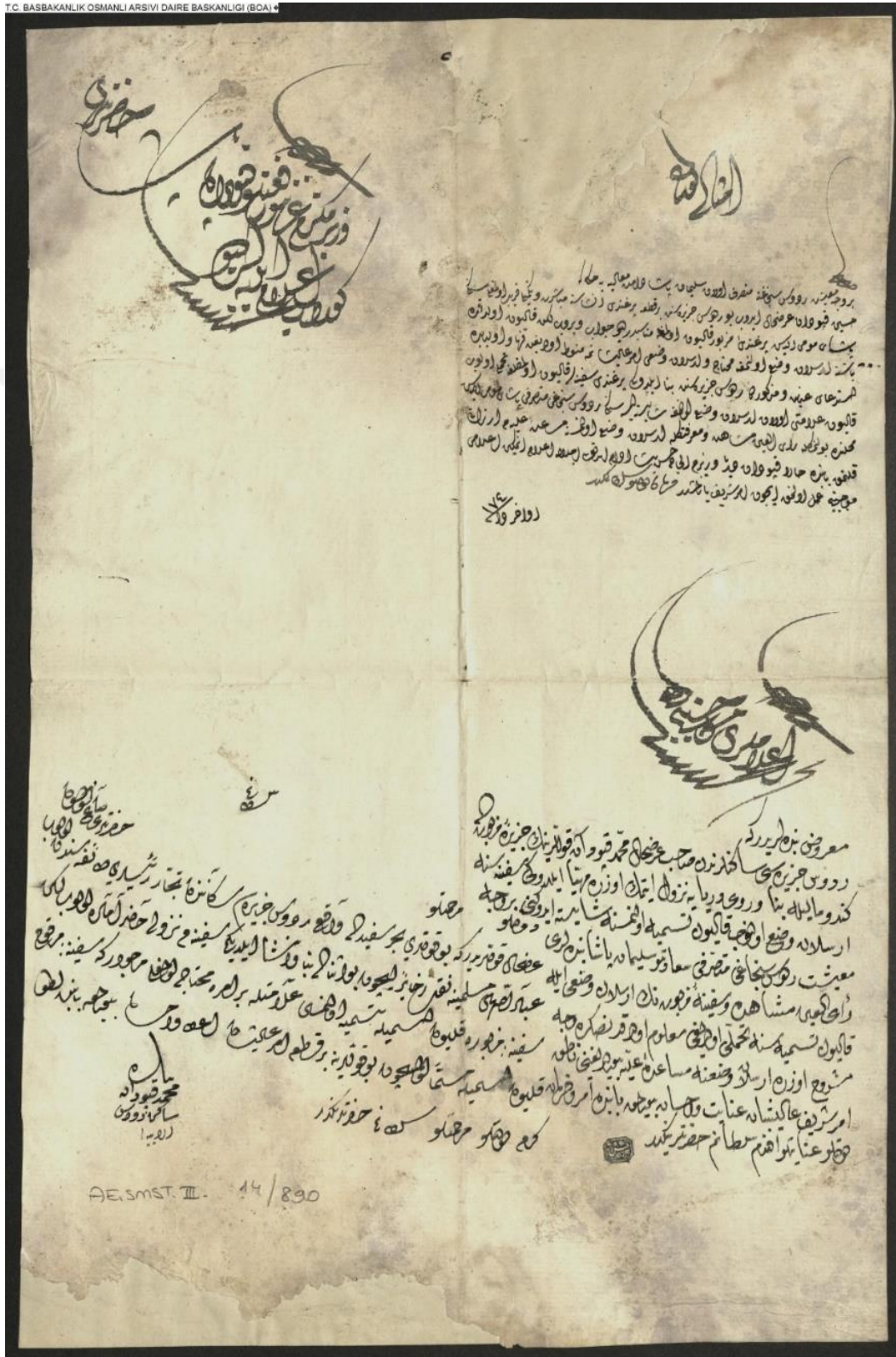
Doğan, Güner *İngiliz ve Fransız Seyyahlara göre 17. ve 18. Yüzyıllarda Ege Adaları ve Çevresi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Gökçe, E., *XIX. Yüzyıl Başlarında Bir Osmanlı Kıyı Kasabası: Kemerredremid*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2007.

Ünen, U., *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İdaresinde Rodos Adası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2013.

7. EKLER

Ek 1. Ticaret Gemisi İnşa etmek isteyen Rodoslu Mehmet Kapudan

AE.SMST.III.00014.00890.001

